

„РЕЗЕРВНИТЕ“ ПЕХОТНИ ПОЛКОВЕ

ДВАДЕСЕТ И ПЕТИ ПЕХОТЕН ДРАГОМАНСКИ ПОЛК

ДВАДЕСЕТ И ШЕСТИ ПЕХОТЕН ПЕРНИШКИ ПОЛК

ДВАДЕСЕТ И СЕДМИ ПЕХОТЕН ЧЕПИНСКИ ПОЛК

ДВАДЕСЕТ И ОСМИ ПЕХОТЕН СТРЕМСКИ ПОЛК

ДВАДЕСЕТ И ДЕВЕТИ ПЕХОТЕН ЯМБОЛСКИ ПОЛК

ТРИДЕСЕТИ ПЕХОТЕН ШЕЙНОВСКИ ПОЛК

ТРИДЕСЕТ И ПЪРВИ ПЕХОТЕН ВАРНЕНСКИ (СИЛИСТРЕНСКИ) ПОЛК

ТРИДЕСЕТ И ВТОРИ ПЕХОТЕН ЗАГОРСКИ ПОЛК

ТРИДЕСЕТ И ТРЕТИ ПЕХОТЕН СВИЩОВСКИ ПОЛК

ТРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТИ ПЕХОТЕН ТРОЯНСКИ ПОЛК

ТРИДЕСЕТ И ПЕТИ ПЕХОТЕН СВИЩОВСКИ ПОЛК

ТРИДЕСЕТ И ШЕСТИ ПЕХОТЕН КОЗЛОДУЙСКИ ПОЛК

ДВАДЕСЕТ И ПЕТИ ПЕХОТЕН ДРАГОМАНСКИ ПОЛК

Формиран е с Указ № 84 от 31 декември 1903 г. от състава на 1-ви пехотен резервен полк, водещ началото си от 1899 г., когато е създаден с Указ № 8 от 1-ви и 6-и пехотен полк, които отделят по половин дружина. Гарнизонът му първоначално е в гр. Брезник, но през 1904 г. е преместен в Цариброд. На 2 октомври 1912 г. на полка е предоставено знамето на бившата Орханийска № 5 пеша дружина, преименувана през август 1879 г. в Тетевенска № 5 пеша дружина. Когато го връчва на командира на полка, командирът на бригадата полковник Васил Петев пожелава: „...Да лети под него за величави победи...“. Полкът е включен в състава на 2-ра пехотна бригада от 1-ва Софийска дивизия, която в навечерието на Балканската война преминава като 1-ва пехотна бригада в състава на новосформираната 10-а Сборна дивизия.

Поради тази причина 25-и Драгомански полк воюва в **Първата балканска война (1912–1913)** в състава на 1-ва бригада на 10-а Сборна дивизия с командир генерал-майор Стою Брагистилов (заедно с 16-и пехотен Ловчански полк) при Кара Юсуф, Люлебургаз, на Кадъкьойските позиции, при могилиите Арап тепе и станция Силиврия. Под командването на полковник Йордан Динолов извършва пеша марш до София, след което с влакови композиции е извозен до Ямбол и заема заповядания му район при с. Арапли (дн. Разделно), където му е връчено бойното знаме. С обявяването на войната на 5 октомври 25-и полк настъпва в направление към Голям Дервент, преминава турската граница и завзема височините около селото. На следващия ден бригадата продължава настъплението на турска територия, без да срещне особена съпротива.

На 9 октомври предните части на бригадата при с. Кайна срещат частите на настъпващия срещу тях Огрински корпус. Шестнадесети полк води ожесточен бой с турските табори, а 25-и полк, настъпващ в съседство, през този ден по заповед на командира на бригадата не влиза в бой. На следващия ден 16-и полк продължава ожесточената битка и командирът на 25-и полк решава да му помогне, като настъпни към Кара Юсуф. На два километра преди селото турската артилерия открива силен презграден огън по него, последван от атака на пет турски табора от 1-ва редифска турска дивизия, въведена в бой също в направление към Кара Юсуф за удар във фланг на 16-и полк. Турските табори атакуват предните 2-ра и 3-та дружина на полка. Завързва се кръвопролитен срещен бой. Турската атака се подкрепя и от крепостната артилерия на предните североизточни фортове на Огрин. Жертвите и от двете страни са много. Но в критичния момент 2-ра дружина се вдига в яростна контраатака „на нож“. Турците не издържат на напора и се разбягват.

Таборите усилват атаката срещу 3-та дружина при Ортакчи и тя търпи големи загуби. Противникът се стреми да се вклини в междината, образувала се между 16-и и 25-и полк. Двете резервни роти се вдигат в контраатака и спират промъкналите се турски части. Включва се и една дружина от пристигналия 38-и полк от Софийската дивизия и настъплението е преустановено. Драгоманци не само спират атаката на редифската дивизия, но ѝ нанасят и големи загуби. Огринският турски корпус се оттегля към Огрин.

Следват боевете при Люлебургаз – Бунархисар. Двете български армии настъпват и срещат контраатакуващите дивизии на Втора източна турска армия. Полковете на 10-а дивизия се вкопчват в срещен бой с настъпващите части на 12-а низамска дивизия при р. Караагачдере, южно от Люлебургаз.

Офицери от 25-и пехотен Драгомански полк край Люлебургаз

На 16 октомври драгоманци и ловчанци се развърщат за атака и под звуците на националния химн и с развети знамена преодоляват реката и атакуват неугържимо. Турците не издържат на удара и се оттеглят. Драгоманският полк продължава да настъпва към Купелибургаз и на 18 октомври към обяд превзема позициите по височините югоизточно от града. Турците безредно отстъпват, а драгоманци в колони продължават да преследват бягащите към Чаталджа.

Полкът достига Елбасан, но умората, тежките загуби и особено холерата не му позволяват да участва в боевете за Чаталджанската укрепена линия. Той е изведен в района на Софлу, където дочаква примирието. Участва с третата си дружина в отразяването на опитите на турците на 26 и 27 януари 1913 г. да разкъсат обсадата в района на Арнауткьойските височини. Командирът на дружината майор Георгиев забелязва, че ротите на 48-и полк, които отбраняват редута, се оттеглят от позицията си, и го заема. Турската корабна артилерия обстрелва редута, но драгоманци не помръдват. Привечер започва пехотна атака на противника, подкрепена от огъня на полева артилерия, но тя е отблъсната от поддържащите български батареи. Следва втора атака, спряна от драгоманци със силен пушечен и картечен огън. Още две атаки на турците са отбити с контраатаки от драгоманци. По целия редут звучи „Напред! На нож!“. Турците са смачкани, трупове застилат височината.

На следващия ден призори започва общо оттегляне на българските дружини и редутът е изоставен. През целия февруари 25-и полк е на позиция от Кадъкьой до чифлика Харанчи. В началото на март е сменен и изпратен в района на гр. Сиврия за охрана на морския бряг.

Войници и офицери от 25-и пехотен Драгомански полк в с. Бошнакьой край гр. Силиврия

На 5 март полкът води бой с турците, атакуващи 2-ра дружина в района на станцията на града и на Арап тепе. Боят за Арап тепе продължава осем часа, но турците са отхвърлени от височината. Полкът остава на позициите си през целия март, след което е изведен в района на Инджекьой. Одрин пада, но драгоманци са изпратени в с. Ерменикьой, за да сменят части от Дунавската дивизия. Но вместо дългоочаквания мир българските полкове трябва да воюват с доскорошните си съюзници. Двадесет и пети Драгомански полк е натоварен на кораба „Ерусалим“, който отплава за Кавала. Оттам с пеши маршове той като част от 1-ва пехотна бригада от 10-а дивизия е изпратен на солунското направление в състава на Втора армия.

Във **Втората Балканска война (1913 г.)** 25-и Драгомански полк участва в боевете при Лакна, Демир Хисар, Ченгене Калеси, Руен – Куматинци, Сушица – Вигрен, Красна Врх.

С началото на войната 1-ва бригада от 10-а дивизия, в чийто състав са 25-и Драгомански и 16-и Ловчански полк, е на най-важната предна позиция за дивизията – южно от Караджакьой, като прегражда пътя от Солун към Серес. Бригадата е с половината си състав от около 4500 души, поддържана само от четири батареи. Войниците са изтощени от дългите преходи, глада и болестите. На 19 юни гърците настъпват с две дивизии, но са отблъснати от пушечния и картечния огън на нашите полкове. Отчитайки, че не е възможно да се задържи позицията поради прекалено голямата ѝ ширина и недостига на сили, през нощта бригадата е изтеглена на главната позиция по гребена на Круша планина при с. Лакна.

Ударът на двете гръцки дивизии на следващия ден отново е посрещнат от изморените войници на двата полка. Настъплението пак е отблъснато от гра-

гоманци и ловчанци и до вечерта на 20 юни позицията е удържана. На следващия ден гърците въвеждат свежи сили в боя – в състав до дивизия, поддържани от ураганен артилерийски огън. Българската артилерия поради недостатъчни сили е подавена и не може да окаже поддръжка на пехотата. Въпреки всичко драгоманци успяват да отблъснат настъплението на превъзхождащия противник, като му нанасят големи загуби. Следобед положението става критично. Българските полкове, включително Драгоманският, отстъпват към моста на р. Струма в района на Орляк, където се подготвят за нова отбрана, но впоследствие са пренасочени към Демир Хисар, на изхода на Рупелското дефиле. Позициите на 25-и полк са на десния бряг на р. Струма, на втората отбранителна линия.

Генерал Никола Иванов край Серес разговаря с войници от 25-и пехотен Драгомански полк

Настъплението на гърците започва на 26 юни. Приковани към окопите, дружините на 25-и полк понасят значителни загуби от огъня на гръцката артилерия. Нашата артилерия, разположена основно на другия бряг на реката, не успява да окаже помощ на полковете, отбраняващи се на десния участък.

Настъплението на гърците продължава и на 27 юни. Те атакуват яростно, но надмощието на противника в пехота и особено в артилерия си казва гумата. Поради опасността от обхващане на десния фланг на позицията полковете, отбраняващи се на първата позиция, започват да се оттеглят. Драгоманският полк заема позиции на десния бряг на Струма – по рида Ченгене Калеси, на изхода на Кресненското дефиле.

На 4 юли започва общо настъпление на гръцката и сръбската армия. Придвижвайки последователно войските си през планините, на 7 юли главните сили на гръцката централна група от четири дивизии и конна бригада под командването на краля се озовават пред позициите на българите на южния изход на Кресненското дефиле. Срещу 25-и Драгомански полк и остатъците от Серската бригада настъпва 5-а гръцка дивизия. Оставени без артилерия, драгоманци се сражават

упорито, но силите са неравни и след заповед за отстъпление полкът в състава на бригадата се оттегля на рубежа вр. Рухан – с. Ораново.

Гръцката армия навлиза в Кресненското дефиле и на 11 юли след страхотни усилия успява да се измъкне от него и да разпростре ударите си вляво и вдясно. Разположените северно от Горна Джумая български части пречупват настъпателния устрем на гърците. На помощ на Втора армия пристигат свежи части от северозападния фронт, които почти не са участвали в боеве. Те повдигат духа на отпадналите войници на Втора армия и пред гърците започва да се изправя непреодолима сила. За гръцката армия предстои най-страшното изпитание през двете войни.

Главното командване на Българската войска подвежда свежи части и подготвя мощен контраудар с обединените армии. На 14 и 15 юли 25-и Драгомански полк е включен в състава на сборна бригада (заедно с 29-и Ямболски полк) и настъпва в подкрепа на 6-а Бдинска дивизия, която атакува неуспешно вр. Руен. Полкът понася значителни загуби и се оттегля северно от махала Лешка. Драгоманци участват в контраудара на 17 юли, задържайки с активни действия значителни гръцки сили. Този контраудар води до обкръжаване на стохиялната гръцка армия в дефилето. Само подписаното примирие я спасява от пълен разгром. Двадесет и пети пехотен Драгомански полк се завръща в Цариброд, посрещнат с цветя от гражданите.

За участие в **Първата световна война (1915–1918)** 25-и пехотен Драгомански полк е мобилизиран през септември 1915 г. и в състава на 2-ра бригада от 1-ва Софийска дивизия на 17 септември охранява западната граница от вр. Ком до върховете Нишава и Козарица. Негов командир е полковник Тодор Златев. Със започването на бойните действия полкът овладява с кратки, но кръвопролитни боеве върховете Джурджова глава, Вража глава, Ковачева глава, Рудина чука и хребета Сланиница. Той дава свидни жертви, но продължава настъплението си. Превзети са върховете Кошутница, Черта и Турско ливаге. Дружините на полка участват в боевете при Бяла паланка. Сърбите се оттеглят на отбранителната линия „Плоча“.

На връх Козарица

След падането на Бяла паланка сръбското командване решава да даде решително сражение на българите на рубежа на Цървена река и отбранителната линия „Плоча“, или „Върли камен“. Позицията е с дължина около 20 километра, естествена, силно укрепена, намираща се пред гр. Ниш. Тя се отбранява от четири пехотни полка на сръбските Тимошка и Моравска дивизия. Съотношението е 2,5 към 1 в полза на сърбите. По пътя към отбранителната линия сърбите са налепили огромни плакати с надписи „Българи, вашите гробове са на „Плоча“.

Сражението започва на 17 октомври. В първия ешелон на бригадата драгоманските дружини се устремяват към укрепените позиции на противника, отбранявани от два сръбски полка. Атаките на българските дружини са една след друга, поддържани от огъня на артилерията, която буквално срува сръбските окопи. Боевете се водят по цялата линия от Шупли камен до Въргодинац. Сърбите не издържат на напора на драгоманските дружини. С подкрепата и на 16-и Ловчански полк е извършен пробив на укрепената линия. Една след друга падат опорните точки по кота 531, Корията, Златарица, Планиница, кота 605 и към 22 октомври сражението приключва. Сърбите се оттеглят към Ниш и Лесковац. На 24 октомври пада Ниш. Сръбската армия панически отстъпва към Косово, като се опитва да задържи настъплението на българските войски до идването на съглашенските, които бързат на помощ.

В чест на падналите герои от 25-и пехотен Драгомански полк

В настъплението си към Косово от 29 октомври до 3 ноември драгоманските дружини напредват в долината на р. Морава, превземат Лесковац, водят боеве за вис. Камениста чука, при Кремен, Прекопелинци и Бувци. Тежки боеве от 5 до 7 ноември има за Тупалски височина и Караул Свирачка, където също са дадени свидни жертви и много ранени. Пътят към Прищина е открит. Сръбската армия е разбита и се оттегля в албанските планини. Драгоманският полк се установява на почивка в гр. Кратово, където остава до 12 февруари 1916 г.

През март 1916 г. 1-ва Софийска дивизия започва да се изнася към Добруджа и влиза в състава на Трета армия на генерал Стефан Тошев. С обявяването на войната 25-и Драгомански полк от района на с. Шарви настъпва в направление към Акаданлар и заедно с 16-и полк превзема селото, като охранява и фланга на главната групировка на армията, настъпваща към Тутраканската крепост. След падането на Тутракан 25-и полк настъпва към Кобадин, овладява на 13 септември с бой Малка Кайнарджа и височините край с. Краново.

Край с. Кайнарджа

На 17 и 18 септември полкът води боеве при Кокарджа и Енидже, на 19 и 20 септември – при с. Пещера за кота 127. Настъплението продължава в направление към Черна вода, като има боеве с румънски, руски и сръбски части. На 20 октомври 1916 г. при втората атака на Кобадинската позиция 25-и Драгомански полк разгромява руския 241-ви пехотен полк, пленява 68 войници и взема три картечници. Там от полка са убити 2 офицери и 52 подофицери и редници, 9 офицери и 209 подофицери и редници са ранени, а 39 души са изчезнали.

Двадесет и пети пехотен полк продължава настъплението си в Добруджа. На 23 октомври след сраженията при Кобадин в кръвопролитен бой разгромява три румънски полка. Този бой се наблюдава от престолонаследника Борис – бъдещият български цар Борис III. Румънците се оттеглят към Черна вода. Дружините от полка участват в боевете за Черноводската укрепена линия. Противникът е разбит и се

оттегля на изток. На 3 октомври полкът е сменен от 47-и пехотен Аргински полк и се насочва към Свищов. На 23 ноември след вълнения и протести поради нежелание-то им да воюват на чужда територия драгомanci пристигат в града и на следва-щия ден са прехвърлени през Дунав на румънския бряг. На румънска територия пол-кът влиза в подчинение на създадената Сборна дивизия. През 1917 и 1918 г. той води боеве на Серетския фронт, след което е върнат в Македония – в района на Битолско.

Първа Софийска дивизия е в състава на 62-ри армейски корпус, който е с гер-манско командване, но е съставен от български войски. Корпусът е на рубежа на Охридското и Преспанското езеро – до Западна Черна, и прегражда направлението, водещо към Битолското поле. На тази позиция полкът през 1918 г. води ожесто-чени боеве срещу френски войски. По време на отстъплението след проби-ва при Добро поле той е в бойна част (заедно с една дружина от 19-и полк) и води боеве с френски части при Скопие, когато в самия им разгар идва вестта за примирието.

След Солунското примирие от 29 септември 1918 г. полкът се оказва южно от Скопския меридиан и остава в заложничество.

Командирът на полка заповядва на знаменосеца фелдфебел Йордан Вита-нов (остава знаменосец до 1926 г.) и на капитан Атанас Веселинов да спасят знамето. Те го крият заедно с касата на полка дванадесет денонощия и го предоставят на допълнителната дружина на подполковник Ковачев, а пари-те от касата са предадени в Българската народна банка. За спасяване на зна-мето капитан Атанас Веселинов е награден с орден „За храброст“ IV степен, а войниците, участвали в спасяването, са наградени с няколко метра хасе.

Полкът след дълго и тежко пленничество и митарстване по гръцките лагери за военнопленници на 12 декември 1918 г. се завръща в България, където е демобилизи-ран. Според условията на мирния договор Цариброд остава в пределите на Сърбо-хърватско-словенското кралство и полкът е преместен на гарнизон в Сливница.

През 1920 г. във връзка с клаузите на Ньойския договор полкът е реорганизиран в дружина, а през 1928 г. отново формира полкова организация. На 6 май 1937 г. на площад „Александър Невски“ в София царят връчва ново знаме и на 25-и пехотен Драгомански полк. На 9 май 1937 г. то е занесено в Сливница, където тържествено е прието от командира на дивизията генерал-майор Лукаш.

През 1943 г. полкът е на южната, а от юни 1944 г. – на западната граница. Негов командир е подполковник Иван Георгиев, сменен през ноември 1944 г. от подполков-ник Дамян Бейнов.

Драгоманският полк участва в първия период на заключителния етап от **Вто-рата световна война в Европа (1944 г.)** в състава на 9-а пехотна Плевенска дивизия.

Още на 14 и 15 септември дружините на полка водят боеве с немски части в района на селата Кална и Шугрант. Впоследствие заедно с 34-ти Троянски полк провеждат атака за овладяване на вр. Тумба, но тя не е успешна. Полкът от 8 до 10 октомври води боеве на линията с. Кална – вр. Паежки камък – вр. Лунен камък – вр. Остри връх – Власотинци, след което е изведен в резерв на дивизията.

Настъплението на 25-и Драгомански полк в състава на дивизията продължа-ва в направление към Бяла паланка и Ниш. Драгомanci водят боеве в района на селата Орля и Шугрин, гр. Свърлиг, с. Переш и прохода Грамада и продължават да напредват към Ниш.

Обоз по шосето към Ниш

На 17 октомври 25-и Драгомански полк е придан към 2-ра конна дивизия на Първа армия и настъпва във втория ешелон на дивизията към гр. Враня. Той изиграва решаваща роля в боевете за Бояново. Включен във втората ударна група, овладява важни височини, простиращи се по шосето Куманово – Бояново, и с. Боженовац, като с това сковава маньовъра на противника. Драгоманци отразяват последвалите контраатаки и продължават да настъпват, водейки боеве при гр. Гниляне и селата Давидовци и Прибой. На 2 декември полкът се завръща в Сливница, където е демобилизиран и не участва във втората фаза на войната. По бойните полета той дава 131 убити и 192 ранени. Знамето на 25-и пехотен Драгомански полк е награждено с орден „За храброст“ III степен.

След войната 25-и пехотен Драгомански полк е на гарнизон в Сливница и Ботевград, където носи мирновременната си служба и претърпява редица организационно-щатни изменения. През 1946–1947 г. за усиление на войските по южните граници с Указ № 25 на Председателството на Народна република България 25-и пехотен полк е предислоциран в с. Гара Пирин (дн. Кресна), където дава началото на формирането на 3-та планинска стрелкова бригада. През 1950 г. по време на преименуването на полкове и дивизии 25-и пехотен Драгомански полк става 32-ри стрелкови полк. През 1955 г. бригадата прераства в планинска стрелкова дивизия, реорганизирана през 1958 г. отново в бригада при новите съкращения на армията. На основата на бригадата се развърща 3-та мотострелкова дивизия с щаб в Благоевград, която се превръща в най-боеспособното съединение в Пиринския край, охраняващо и отбраняващо двете най-близки и опасни направления към столицата на страната София. Дивизията остава до реформите при демократичните промени, когато е реорганизирана в бригада и база за съхраняване на въоръжение и техника, след което е закрита по списъците на Българската армия.

ДВАДЕСЕТ И ШЕСТИ ПЕХОТЕН ПЕРНИШКИ ПОЛК

Формиран е през 1900 г. в гр. Радомир в състав от четири пехотни и една погранична роти с наименованието 2-ри пехотен резервен полк. На основание Указ № 84 от 31 декември 1903 г. е преименуван на 26-и пехотен Пернишки полк.

Под командването на полковник Атила Зафиров той участва в **Първата балканска война (1912–1913)**. С обявяването на мобилизацията се развързва по щата, като мобилизира и две дружини за резервния полк на 7-а Рилска дивизия. Включен е в състава на 1-ва бригада на дивизията (заедно с 13-и Рилски полк).

На 5 октомври полкът в състава на бригадата настъпва към Сива кобила и съдейства на 2-ра бригада при превземането на Царево село (дн. Делчево). До късно през нощта на 8 октомври полкът води боеве при с. Калиманци. На следващия ден 1-ва бригада е пренасочена към Кочани и Веница. От Кочани срещу нея настъпват части на 16-а низамска турска дивизия. Срещният бой започва на 10 октомври. Дружините на полка преминават временно към отбрана на вр. Црънковец и западните склонове на височините при с. Големчево. Перничани отбиват яростните атаки на противника, като с решителни контраатаки възстановяват отбраната. На следващия ден полковете от бригадата тръгват в атака „на нож“. Турците не издържат на удара и се оттеглят към Кочани.

Командирът на 26-и пехотен
Пернишки полк полковник
Атила Зафиров

Настъплението към Кочани продължава без забавяне и прегрупиране и за кратко време авангардът овладява почти без бой турските казарми в източния край на града. Втора Пернишка дружина обхожда позицията на турците, за да ги удари в тил, а останалите дружини на двата полка устремно атакуват и под гъжд от куршуми овладяват възвишенията около града, с което пътят към него е открит.

На 11 октомври в 4 часа следобед дружините на 26-и Пернишки полк влизат в гр. Кочани, посрещнати възторжено от населението му, което е предимно българско.

Полкът продължава да настъпва на юг, води боеве с части на 16-а низамска дивизия и съдейства на 2-ра Рилска бригада за разгромяване на противника в района на Трабатовище и Берово. Турската 16-а дивизия е разбита и се оттегля безпорядъчно на юг. В състава на 1-ва бригада 26-и полк е пренасочен да продължи преследването на оттеглящия се противник към Щип и да съдейства на 13-и пехотен полк за овладяването на града. На 20 октомври получава задача съвместно с 13-и Рилски полк да атакува турските позиции на Плачковската планина и да овладее градовете Струмица и Радовиш.

На 21 октомври 26-и пехотен полк настъпва в две колони по десния бряг на р. Струмица, разпръсва башибозушките отряди на подстъпите към гр. Струмица, а на 22 октомври дружините му освобождават града. Настъплението на бригадата преминава в преследване в направление към Дойран, като носи свобода на селата от Струмишката и Дойранската каза. На 25 октомври дружините на 13-и Рилски полк влизат в гр. Дойран, а Пернишкия полк е пренасочен към Кукуш, където Македоно-одринското опълчение води бой за града. Перничани атакуват от движение, увеличавайки със себе си дружините на опълчението. Турците не издържат на удара и се оттеглят към Солун. Дружините на полка и Опълчението влизат в Кукуш, след което продължават да преследват противника към Солун, но не влизат в града, а се разполагат в околностите му.

Впоследствие 26-и Пернишки полк получава заповед да се натовари на параходи (заедно с другите части на 1-ва бригада), за да бъде превозен по море до Дедеагач. Тринадесета Рилска дивизия е прехвърлена на Тракийския фронт в състава на новосформираната Четвърта армия. След няколкодневна товарене и редица спънки от гръцка страна частите на 1-ва бригада се прехвърлят по море и на 17 ноември пристигат в Дедеагач.

Бивак на 26-и пехотен Пернишки полк, Галиполи

Първоначално 26-и пехотен полк изпълнява охранителни задачи в района на Малград, след което към средата на януари е прехвърлен на фронта край Булаир. Турското командване успява да събере всичките си свободни боеспособни сили на

Галиполския полуостров в опит да пробие отбраната на българите и да излезе в тила им на Чаталджанската позиция, като по този начин съдейства за снемане обсадата на Одринската крепост. Четвърта армия под командването на генерал-майор Стилиян Ковачев има задача да спре настъплението на Галиполската групировка и да ликвидира очаквания морски десант при Шаркьой. В състава на дивизията 26-и Пернишки полк по време на настъплението води боеве за селата Когжа чешме, Посускьой и Йолчук, след което е оставен в резерв на дивизията.

Кръвопролитният бой при Булаир клони към пълна победа за българите, но в 16,30 ч. на 26 януари от щаба на Македоно-одринското опълчение постъпва възможно известие за извършван десант със значителни сили при Шаркьой.

Четиридесет транспортни кораба и много гемии в три колони, прикрити от огъня на седем броненосца и кръстосвача, стоварват части от 10-и турски корпус на брега, на 3 километра югозападно от Шаркьой. Вражеските сили са около 15 000 души, от които на сушата стъпват 8000 начело с Енвер бей.

Двете македоно-одрински джурини се гържат до вечерта и през нощта напускат Шаркьой. Генерал Ковачев заповядва трите опълченски бригади съвместно с 26-и Пернишки полк да отбият десанта, подвежда и други части от 2-ра Тракийска и от Рилската дивизия. Дебаркирането на противника продължава и на 27 януари, като плацдармът е разширен до 3 километра северозападно от града. Същия ден следобед перничани и останалите български бригади от Опълчението обхождат неприятелските флангове и принуждават осемте турски табора да се оттеглят към морето. Десантът е ликвидиран, противникът е блокиран зад Булаирската позиция. Четвърта армия заздравява отбраната и охраната на крайбрежието. На 15 март 1913 г. Пернишкият полк заема позиции при Шаркьой и до края на войната с Турция остава като охрана на морския бряг в Гюмюрджинско, след което е прехвърлен в Македония. Започва войната с довчерашните съюзници, които се опитват на гърба на блестящите български победи в Югоизточна Тракия да добият териториални изгоди.

Офицери от 26-и пехотен Пернишки полк на камили, с. Фенер, Гюмюрджинско

Седма пехотна Рилска дивизия е прехвърлена срещу Сърбия – там, откъдето е започнала участието си във войната, и заема позиции северно от Кочани. На 29 май 26-и Пернишки полк се установява на бивак в района на с. Соколарци.

На 17 юни е началото на **Втората балканска война**. Частите на 7-а пехотна Рилска дивизия настъпват срещу сръбската армия, а 26-и пехотен Пернишки полк е на десния ъ фланг и атакува сръбските позиции по р. Злетовска на височината при с. Дренак. Тя е

заета, но настъплението е спряно от силно укрепените сръбски позиции. Дружините и планинската батарея продължават към близката кота 550. След нейното заемане към 19 ч. 3-та дружина от полка се придвижва отново към Дренак, където 2-ра дружина изнемогва под непрестанния обстрел на противника, но е отбила две неприятелски атаки.

На следващия ден преди развиделяване сърбите започват нова атака на вр. Дренак, подкрепяни от седем артилерийски батареи, които унищожават нашата артилерия, от която остава само едно оръдие. Дружините търпят сериозни загуби. Към 9 часа те са останали с по-малко от една четвърт от личния си състав. Убити и ранени са повечето от командирите на роти и командирът на 2-ра дружина подполковник Атанасов заповядва височината да бъде напусната. На съседната кота 550 положението също е катастрофално. От 1-ва дружина има едва 200 войници. Останалите под непрекъснато засилващия се неприятелски пушечен и артилерийски огън се оттеглят и се събират северно от с. Върбица – на левия бряг на р. Злетовска. В резултат на боевете на 17 и 18 юни от полка са убити 6 офицери и 230 подофицери и войници, 1174 са ранени, а 622 души са безследно изчезнали.

На 19 юни 3-та и 4-та дружина заемат позиции в района на с. Бунеш, а 2-ра и остатъците от 1-ва дружина, усилен с картечната рота, са източно от с. Върбица, но без артилерийска поддръжка. Вдясно от полка се оборудва за отбрана също обезсиленият от предишните боеве 13-и Рилски полк, вляво – оределият състав на 14-и Македонски полк. Времето не е достатъчно за пълно оборудване. На 20 юни сутринта сърбите преминават р. Злетовска и атакуват енергично участъка при с. Върбица. Втора дружина е подложена на масиран артилерийски огън, но отбива две атаки на противника в състав от три полка. Към 18 ч. сърбите се оттеглят зад реката.

На 21 юни в 5 ч. те подновяват атаката. Първоначално устремът им е спрян от заелия по-предни позиции 26-и полк, който не удържа на удара и започва да се оттегля. На развиделяване сърбите атакуват с големи сили и с мощна артилерийска подкрепа. Българските дружини се сражават героично, но превъзходството на противника е огромно и те получават заповед да се изтеглят. Перничани оборудват позиции за отбрана в района на Гърляно, на Калиманската позиция.

Боят за Гърлянската позиция започва на 4 юли прегобег, когато сърбите атакуват участъка на 39-и пехотен полк, който със съдействието на две роты от 13-и полк контраатакува и отблъсква противника. През следващите два дни сърбите след непрекъснати атаки успяват да завладеят позициите на 39-и полк, с което застрашават цялата отбрана на Гърлянската позиция. Командването е наясно за важността на участъка и изпраща подкрепления от съседните полкове.

На 7 юли противникът ожесточено обстрелва с артилерия цялата Гърлянска позиция, която се покрива с дим и прах от разривите на снарядите. Перничани са притиснати в окопите, но удържат и не напускат позициите си. Следващите дни преминават в ожесточена артилерийска престрелка и частични размествания в отбраната, целящи засилване на позициите, но успехът е променлив. В продължение на две седмици 26-и полк е в непрекъсната смяна на позиции и така го заварва новината за примирието в Букурещ.

Войната е загубена, но героизмът на 26-и Пернишки полк в двете балкански войни вечно ще се помни от поколенията. След войната той се завръща в постоянния си гарнизон, демобилизиран е и прибира бойното си знаме в очакване на по-добри дни.

По време на **Първата световна война (1915–1918)** 26-и пехотен Пернишки полк със започването на мобилизацията е развърнат в пълния му военновременен състав в рамките на 7-а Рилска дивизия. Негов командир е полковник Сава Мъдров. В началото на войната през 1915 г. полкът (без 3-та дружина) е придаден към Конната бригада на Първа армия.

От 17 септември 1915 г. 3-та дружина с командир майор Сейко Николов поема охраната на границата от пост Коровци до пост Дръндарица. На 1 октомври в 4,30 ч. дружината започва бойни действия в състава на 7-а пехотна Рилска дивизия в направление Царево село – вр. Повиен – Калиманци. На 9 октомври участва в боевете за овладяване на гр. Куманово. На 18 октомври 3-та дружина, усилена с две картечници и конен взвод, заема за отбрана вр. Попадия, но командирът ѝ проявява инициативност и продължава настъплението, като след двучасов бой разгромява противостоящата му сръбска дружина и разкъсва бойния ред на противника. На 2 и 3 ноември дружината води тежки боеве за запазване на позицията, след което преминава в настъпление и участва в превземането на гр. Прилеп. Настъплението на дружината в състава на 2-ра бригада на дивизията продължава в направление Фарах – Дебрище – Петрово – Смоковица и на 28 ноември тя овладява вр. Голаш, където се укрепява. През декември 1915 г. се включва в състава на полка.

Петнадесета рота от 26-и пехотен Пернишки полк

На 25 септември 26-и пехотен Пернишки полк пристига в гр. Трън. Задачата му е да настъпни към стратегическите височини Букова глава и Панджин гроб с изходен пункт височината Цветков гроб. Атаката започва в 14 ч. на 3 октомври и до 5 октомври полкът изтласква противника от позициите му на Букова глава, Панджин гроб, кота 1685 и Клисурски пост. На 6 октомври са атакувани сръбските

позиции при Власинските ханове и кота 1250. Противникът подвежда свежи сили и от 9 до 15 октомври полкът води отбранителни боеве срещу превъзхождащи го числено части на сръбската Моравска дивизия. Впоследствие перничани подпомагат офанзивните действия на Първа пехотна Софийска дивизия в боевете за гр. Пирот. На 18 октомври 26-и полк изтласква сръбите и заема техните позиции на Шоин рид. На следващия ден е пред силно укрепената Чемеришка позиция. На 20 октомври в 19,30 ч. е предприета устремна нощна атака на основната за позицията височина Голям Чемерик, която е заета в 22 ч. В битката загубите за полка са 8 убити и 20 ранени, а сръбските са шест пъти по-големи.

До 22 октомври 26-и пехотен Пернишки полк последователно превзема Кушлин гроб, Плана, Църна Трава, Мали Чемерик. На 24 октомври при гара Гърделица е преминалата р. Морава, на 25 октомври частите на полка влизат в гр. Лесковац. Преследвайки отстъпващите сръбски войски, на 29 октомври полкът влиза в гр. Враня. На 8 ноември е атакувана стратегическата кота 1250 в района на Паралово, която е овладяна само с една атака. Преследването на оттеглящата се към албанските планини сръбска армия продължава. На 11 ноември 26-и полк достига гара Липлян, където са пленени над 400 сръбски войници, взети са 3 локомотива, 96 вагона, огромни количества патрони и друго имущество, изоставени от бягащата сръбска армия.

На 16 ноември полкът е в покрайнините на Скопие и е включен в състава на 7-а Рилска дивизия със задача да продължи настъплението си към гр. Гевгели. На 27 ноември в 9 ч. той атакува кота 600 в Серменлийския балкан, заета от френски пехотен батальон, подсилен с две картечници, и след двучасов бой я овладява. На 3 декември е разположен на бивак в района на селата Серменина и Бурлово със задача за укрепване и охрана на Серменлийската позиция.

Княз Кирил и командващият Втора армия при 26-и пехотен Пернишки полк

От 30 януари 1916 г. 26-и пехотен Пернишки полк е в резерв на 7-а пехотна Рилска дивизия в района на селата Хърсово, Враня и Долно Спанчево. Той е попълнен с личен състав, боеприпаси и имуществва и се възстановява от почти тримесечните непрекъснати боеве. На 16 май за негов командир е назначен полковник Иван Шкойнов.

На 26 май 26-и пехотен Пернишки полк получава заповед да атакува кота 1255 в Рупелското дефиле, която е овладяна на 27 май. Полкът се укрепява около нея и я отбранява до август 1916 г. На 17 август му е заповядано да напредне между Църваришкото укрепление и Демирхисарските височини и да заеме кота 455. След двудневни боеве на 19 август към обяд тя е превзета. Полкът продължава да се придвижва към границата и до 3 октомври се установява на позиция на фронта Нихор – Календра – Топалово – Орманлий – Просеник – Кюпрю – Кумли, където остава до края на войната. Той е усилен с 201-ва германска картечна рота и 2-ро планинско артилерийско отделение. На 16 и 21 ноември 1916 г. позициите му са атакувани от числено превъзхождащи го английски части, но те търпят големи поражения, а позициите са запазени.

По време на позиционната война през 1917 г. последователно в полка се сменят няколко командири, в състава му се развърщат допълнително две позиционни картечни роти и гранатохвъргачен взвод и се оборудват позициите за отбрана. Двете роти са на предната позиция на дивизията.

На 15 април 1918 г. полкът разгромява английска групировка в района на селата Кюпрю и Просеник. Убити са трима офицери и 180 войници, пленени са двама офицери и 146 войници.

Щабът на 26-и пехотен Пернишки полк при гр. Баракли Джумая

На 1 август е предислоциран в гр. Радомир, където до 15 август е извършена демобилизацията му. По време на кампанията през 1915–1918 г. полкът губи над 600 убити и повече от 1800 ранени. На 10 септември 1919 г. той е разформиран от ликвидационна комисия. Негов командир е полковник Сарафов. Възстановен е като полк през 1929 г. – като част от 7-а пехотна дивизия за военно време, но не е мобилизиран. От състава му се формира 3-та дружина на 13-и пехотен Рилски полк в състав от четири пехотни роти, която участва във Втората световна война.

Храбрият 26-и пехотен Пернишки полк след приключването на Втората световна война престава да съществува в списъците на Българската армия.

ДВАДЕСЕТ И СЕДМИ ПЕХОТЕН ЧЕПИНСКИ ПОЛК

Формиран е през 1903 г. от 3-ти пехотен резервен полк и се установява на гарнизон в гр. Татар Пазарджик, като влиза в състава на 2-ра бригада от 2-ра пехотна Тракийска дивизия.

Едва след обявяването на **Балканската война (1912–1913)** полкът получава знаме, което му е връчено на 30 септември 1912 г. Той е сред първите, които на 4 срещу 5 октомври навлизат на турска територия по долината на р. Луковица, през в.р. Света Петка и Аврамови колиби към Мехомия (дн. Разлог). На 7 октомври Якоруда е освободена от дружините на 27-и Чепински полк, а на 9 октомври той води бой в района на р. Елешница заедно с 41-ви пехотен полк. Турците са разбити и се оттеглят към Мехомия. На 11 октомври дружините на 27-и и 39-и полк освобождават Мехомия.

Настъплението на полка продължава по течението на Места, като той участва в освобождаването на селата по течението на реката. На 18 октомври е освободен и гр. Неврокоп (дн. Гоце Делчев).

Впоследствие 27-и Чепински полк води бойни действия около Драма, Скеча, Гюмюрджина и охранява беломорския бряг.

През януари 1913 г. 2-ра пехотна дивизия е изведена в състава на Четвърта армия на Галиполския полуостров, а 27-и полк участва в нейното настъпление до линията Мерефте – Шаркьой – Кавак. През февруари той охранява Булаирската позиция, където дочаква примирието с Турция. На 20 май 27-и Чепински полк е прехвърлен в Македония за участие в нова война.

Във **Втората балканска война (1913 г.)** полкът води боеве при станция Удово, Криволак и в.р. Заноза. Със започването на военните действия на 17 юни съвместно с 28-и пехотен полк атакува станция Удово и я превзема. На следващия ден по заповед на командира на дивизията двата полка се насочват по левия бряг на р. Вардар с цел атака на Криволашката позиция, подготвяна в продължение на четири месеца за отбрана от Тимошката сръбска дивизия втори призив.

На 18 юни полкът продължава настъпателния си марш по левия бряг на р. Вардар към Криволак – по единствената конска пътека, и на следващия ден атакува сръбските части в района на Пепелище. Противникът ги посреща със силен огън. Планинската батарея от 4 оръдия, която е в състава на авангарда, заема позиция и започва да поразява неприятелските оръдия, картечници и пехота в окопите, като подкрепя успешно атаката на авангарда. В 18 ч. е даден сигнал за настъпление. Под мощната огнева поддръжка на българските артилеристи стремци атакуват десния силен фланг на позицията, където е редутът при с. Пепелище. В стройни вериги авангардът, останалите пехотни дружини от полка и поддръжките се понасят напред под звуците на полковата духова музика. Късно вечерта с щиков удар е овладяна کوتа 193.

С особено ожесточение се характеризират боевете на 20 и 21 юни за скалистата височина Орло баир. По нея минава укрепената позиция на сърбите, състояща се от четири реда дълбоки непрекъснати окопи. Пред позицията има устроени минни полета. Допълнително препятствие е р. Пепелишка, която тече в подножието на върха. В 1 часа на 21 юни дружините на полка, които се изнасят през силно пресечения релеф, оформят бойния си ред и тръгват с боен вик „ура“ в

Обоз на 27-и пехотен Чепински полк край Неврокоп

атака. Вдясно от полка настъпва 28-и Стремски полк. Противникът, макар и късно, забелязва настъплението и открива силен огън с оръдия, картечници и пушки. Чепинци и стремци атакуват предния край на отбраната. Врагът засилва огъня и посреща атакуващите вериги с ръчни гранати, но нищо не може да спре устрема им. Сърбите са принудени да отстъпят първите два реда окопи. Много от тях са избити и пленени в дълбоките траншеи. Противникът получава подкрепление. Три поредни контраатаки са отбити, като сърбите не издържат и отстъпват панически от полесражението. Боят продължава ожесточено през цялата нощ. Под ударите на 11-и Сливенски полк и с подкрепата на 3-та бригада от 7-а дивизия е смян и левият фланг на противника.

Тимошката дивизия, понесла огромни загуби и напълно разстроена, започва паническо отстъпление. Криволак е превзет, прекъсната е връзката на сърбите със Солун. Но Българската армия не успява да развие успеха, постигнат при Криволак.

Сърбите презрупират силите си и преминават в контранастъпление. Втора пехотна дивизия се оттегля на Плачковица планина, като презгражда направлението Радовиш – Царево село. Там спира настъплението на сърбите, стремящи се да се съединят с гръцката армия в района на Царево село. Към 8 юли положението на левия фланг на Четвърта армия става критично. Чепинският полк е изпратен на застрашения участък. Усилен с три полски и една планинска батарея, получава задача да отбранява позицията от р. Брегалница до вр. Лешка – на най-левия фланг на армията, като поддържа и връзка с 6-а дивизия на Втора армия. На тази позиция полкът съвместно с частите на 6-а дивизия устоява на всички опити на гръците да разширят настъплението си на северозапад и да се съединят със сръбската армия.

Двадесет и седми Чепински полк участва в контраудара срещу гръцката армия, навлязла в Кресненското дефиле на 15 юли. Втора бригада атакува позициите на

гърците от север, 27-и полк настъпва по северните склонове на вис. Заноза, а 28-и полк – по северните склонове на масива Бияз тепе. Гърците се сражават отчаяно и не забелязват придвижването на полковете на 1-ва бригада от 3-та Балканска дивизия, която се готви да настъпи към височините от запад и от юг. Към обяд в боя за височините се включва и 9-и пехотен полк, а положението на гърците става неугържимо. Гръцките части се оттеглят към височините северно от Пехчево. Чепинци атакуват вис. 1450, а застрашените от обкръжаване гръцки части се оттеглят към долината на Струма. Българите затварят прохода Пехчево – Струмица и на 16 юли продължават да настъпват на изток – към южния изход на Кресненското дефиле. Втора Тракийска бригада с 27-и полк настъпва към височините Кавица и Джама, но през нощта гърците успяват да подведат подкрепления и да подготвят за отбрана позицията на линията вр. Кавица – вис. 1650. Полковете от бригадата не успяват да я пробият, отразяват няколко контраатаки на гърците и заемат за отбрана височините североизточно и източно от Пехчево, като затварят здраво прохода за евентуално отстъпление на гръцката армия към Струмица.

Игва примирието, полкът се завръща в гарнизона си в очакване на по-добри времена. И те не закъсняват. След две години полкът е развърнат отново във военновременния му състав за участие в Световната война.

През **Първата световна война (1915–1918)** първоначално полкът под командването на подполковник Стефан Рачев участва в охраната на българо-гръцката граница. Впоследствие 2-ра пехотна дивизия е прехвърлена на Южния фронт в състава на Втора армия и полкът воюва при селата Плавуш и Фурка. През декември той е изпратен да смени 9-и пехотен полк и да оборудва позициите си за отбрана при Дойран. В продължение на месеци или е на позиции, или работи за устройване на пътища в тила на отбраната.

На 24 юли 1916 г. намиращата се дотогава в армейски резерв 2-ра бригада на Тракийската дивизия, командвана от полковник Христо Чаракчиев, заема стария си участък, като сменя 2-ра Плевенска бригада. На левия фланг на шесткилометровия фронт от Дойранското езеро до Кала тепе е развърнат 27-и Чепински полк, а на десния фланг е 9-и Пловдивски полк.

Българската отбрана не е добре оборудвана и доизградена. Бригадата разполага само с 16 оръдия от 13-и артилерийски полк, 28 германски и австрийски тежки оръдия и 6 минохвъргачки. Двата полка са развърнати в един ешелон с по три пехотни дружини. В резерв на бригадата е 1-ва дружина от 27-и пехотен полк, а след началото на боевете са ѝ придадени и две дружини от Троянския полк.

На 9 август в 4 часа сутринта неприятелската артилерия открива огън, като българските позиции са разорани от тежките снаряди. Четиринадесет часа продължава безпощадната артилерийска канонада – най-мощната от началото на сраженията на Македонския фронт. Позициите на чепинци са обгърнати от облаци пръст, пепел и дим, сред които се мяркат като сенки защитниците.

На 10 август призори противниковата артилерия отново открива барабанен огън по нашите позиции. Към 8 часа той се пренася в дълбочина. Два полка от 17-а френска дивизия започват атака, но са разпръснати от огъня на българската артилерия. Не носи успех на французите и втората атака, проведена преди пладне. След този втори неуспех върху чепинци на предната позиция и на вр. Каварналиев се изсипва бесен артилерийски огън. Артилерийският обстрел на позициите продължава до 14 август.

Сметнали, че на предната позиция не е останала жива душа, през нощта срещу 15 август съглашенските войски предприемат нова атака. Под прикритието на барабанен артилерийски огън пехотата успява да изтласка няколко наши лявофлангови застави. Срещу вр. Каварналиев, подложен на жесток обстрел, през нощта са проведени две атаки, отбити от защитниците. В 6 ч. сутринта следва нова масирана атака, при която командването е принудено да изтегли заставата в разположението на предната позиция. Противникът, преодолял охранението, започва да атакува предната позиция. Артилерията му бие непрестанно по нашите окопи и батареи. Но щом пехотата му се появява на бойното поле, българската артилерия открива презграден огън. Пехотата излиза от укрытията си и също открива пушечен и картечен огън. Французите не издържат и отново побягат. След отстъплението на френските войски нашата артилерия прогонва французите от вр. Каварналиев, а охранителната застава отново го заема.

На другите участъци от фронта цари затишие. Всички сили и средства на противника са съсредоточени срещу слабата и недовършена отбрана на атакувания участък. Командирът на Чепинския полк подполковник Рачев заема с две дружини предната позиция, за да може още на нея да се даде решителен отпор.

На 16 август на разсъмване френската артилерия отново открива масиран огън по българската отбрана. Към 8 часа той достига максималната си сила. Под прикритието му цялата 17-а френска дивизия предприема нова атака. В тила ѝ е съсредоточена английска пехота. Отбраняващата се на вр. Каварналиев 9-а рота на чепинци се сражава до последна възможност, след което е изтеглена на предната позиция. През този ден противникът успява да завладее само вр. Константин и три охранителни застави, но нависва заплашително над връх Княз Борис. Между него и вис. Ловчанска е само плитката редица на чепинските окопи. Българското командване взема навременни мерки да заздравя отбраната на участъка с изпращане на подкрепления и довършване на укрепленията. Всичко това се осъществява под непрекъснатия огън на френската артилерия.

През цялата следваща нощ срещу 17 август българската отбрана е подложена на обезпокоителен артилерийски огън. С изгрева на слънцето той достига пределна интензивност. Пехотната атака започва от завлажените предния ден височини Стъклен и Каварналиев. Срещу ротата, отбраняваща чепинските окопи, се спускат гъсти вериги, които я принуждават да отстъпи на Ловчанската височина. Проведената контраатака не дава резултат. Противникът прониква в тила на вис. Княз Борис от предната позиция, чието положение става много тежко. Командването на бригадата организира нова контраатака. Две роты, поддържани от огъня на артилерията, контраатакуват с удар „на нож“ и изхвърлят французите от заетите окопи. Към 14 часа противникът започва нова силна атака, подкрепяна от мощен артилерийски огън. Главният удар е насочен срещу височините Княз Борис и Генерал Жеков. Ответният удар на българската артилерия проваля и тази атака. Но положението остава напрегнато. Френската пехота се окопава на около 500 м от предната позиция, поддържана от огъня на картечници, разположени на вр. Каварналиев. Освен това е обходен десният фланг на вис. Княз Борис и така се открива тилът на цялата предна позиция. Отбранителните съоръжения по върховете са разрушени. Разкъсани са телените мрежи пред по-голямата част от фронта на бригадата. Само точният огън на нашите батареи не позволява на противника да обкръжи позицията. При това положение полковник Христо Чаракчиев взема спеш-

ни мерки за прегрупиране на пехотата и артилерията. Усилва с пехота най-застрашените направления, като пренасочва и огъня на артилерията към тях.

На 18 август след полунощ противникът започва нова масирана атака, поддържана от барабанен артилерийски огън. Срещу лявофланговия Чепински полк настъпват гъсти френски вериги. Французите се опитват да обхоят вр. Княз Борис и да обкръжат предната позиция. Организираният предварително преграден огън, съчетан с пушечен и картечен огън на защитниците, спира атаката. Освен това обхождащият противник е контраатакуван в тил от ротите от вр. Пазарджик и от резервната дружина, зашеметен е и започва да отстъпва. С удар „на нож“ е отхвърлена и френската пехота, щурмуваща вр. Княз Кирил. Към 1,30 ч. атаката е отбита. Опитът на англичаните да настъпят е ликвидиран с артилерийски огън. През целия 18 август вражеската артилерия гържи под обстрел позициите на Тракийската бригада. Но нови атаки няма.

Две пълни дивизии на противника са разгромени и обезкървени от два български пехотни полка – 9-и Пловдивски и 27-и Чепински. Две елитни дивизии не успяват да завземат дори предната позиция на бригадата, отбранявана от две дружини от Чепинския полк и две роти от Пловдивския, като се отказват от по-нататъшни атаки. В тези боеве Чепинският полк дава 1106 жертви главно поради недовършените отбранителни съоръжения. На Дойранската позиция през 1916 г. чепинци се покриват със слава.

Блиндиран окоп на 27-и пехотен Чепински полк, с. Карааглар

През май 1917 г. полкът участва в епичната битка при Завоя на Черна. Съгласенското командване, събрало значителни сили, прави опит да пробие отбраната на Македонския фронт и да извади България от войната. При Завоя на Черна противникът хвърля пет дивизии и една руска пехотна бригада. В състава на 2-ра бригада от 2-ра Тракийска дивизия 27-и Чепински полк посреща удара на 35-а италианска дивизи-

зия. Битката започва на 5 май с мощна артилерийска подготовка. По българските окопи 312 оръдия откриват разрушителен огън, включващ често и газови снаряди. Под артилерийската канонада от време на време се провежда разузнаване с бой, с което нашите дружини се справят лесно. Канонадата продължава до 8 май. На 9 май рано сутринта след мощен артилерийски налет, продължил два часа, в 6,30 ч. срещу позициите на 27-и полк настъпва италианската дивизия. Атаката е спряна от презградния огън на българската артилерия, пушечния и картечния огън на дружините от полка. На отделни места с контраатаки противникът е отхвърлен от позициите му. Над 1000 души загуби претърпяват самоуверените италиански полкове. В 9,15 ч. започва нова атака, отбита от презградния огън на артилерията.

Само в първия ден италианската 35-а пехотна дивизия губи 68 офицери и 2149 войници, което е повече от една пета от състава ѝ. Срещу позициите на чепинци са изстреляни 31 235 снаряда, без да бъде постигнат никакъв успех.

Награждаване на бойци от 27-и пехотен Чепински полк

Обезкуражени от понесените загуби, съглашенските дивизии постепенно намаляват усилията си и до 21 май битката се води главно с артилерия и отделни опити за настъпление на пехотни части, отблъснати лесно от защитниците. В битката съглашенските войски губят 5425 души, докато българските загуби са едва 670 души.

През 1918 г. 27-и Чепински полк в състава на 302-ра пехотна германска дивизия, която е само от български пехотни полкове, отново води боеве по левия бряг на р. Черна – при селата Добромир, Влаклар и Паралево.

След пробива при Добро поле полкът отстъпва като ариергард на 2-ра Тракийска дивизия. След Солунското примирие от 29 септември 1918 г. той остава в заложеност. Смела група воители, неизвестни и до днес, с риск за живота си връщат знамето в България. На 24 май 1919 г. войниците от полка още не са се

прибрали от заложеност, а младите войници полагат тържествена клетва под дуплите на спасеното бойно знаме. Полкът е известен и с участието си в един от най-масовите войнишки бунтове през Първата световна война.

От декември 1920 г. полкът е в дружинен състав. Формира се отново през 1928 г. Новото си знаме получава на 12 юни 1938 г. на площад „Гладно поле“ в Пловдив от цар Борис ²²², в присъствието на министъра на войната генерал Теодосий Даскалов. Знамето е поето от командира на полка подполковник Новаков.

Полкът е на Прикриващия фронт от 1940 до 1943 г. През 1944–1945 г. участва в заключителния етап на **Втората световна война в Европа**. В хода на Страцинско-Кумановската операция води боеве при Крива паланка, Деве баир, Страцин, Стражин, Куманово, р. Пчиня, Нови чифлик.

Доброволци от 27-и пехотен Чепински полк във Втората световна война, октомври 1944 г., Пазарджик

Попълването и подготовката на полка се извършват от 15 до 22 септември 1944 г. в казармата на гр. Пазарджик. За командир е назначен полковник Борис Славов, който на 15 септември приема полка.

От 22 до 25 септември полкът, състоящ се от 2438 бойци, се отправя от гара Пазарджик към западната ни граница.

От 27 септември до 5 октомври 27-и пехотен Чепински полк води боеве за хребета Киселица, чието превземане е от съществено значение за овладяването на Крива паланка. В кръвопролитни сражения до 8 октомври с превъзхождащ противник чепинци участват в превземането на Киселица, вис. Попова нива, вр. Стража, с. Бащево и гр. Крива паланка.

От 12 октомври 27-и пехотен Чепински полк преминава в състава на 1-ва пехотна Софийска дивизия. Стремителният щурм на Първа армия принуждава германските войски да се оттеглят на силно укрепени и упорито отбранявани се позиции. До 20 октомври полкът води боеве за овладяване на хребетите Дубочица и Петралица и масива Стражин. На Стражинската позиция 27-и пехотен полк дава 31 убити и 45 ранени бойци и командири.

На 22 октомври Първа армия със силите на 1-ва и 2-ра пехотна дивизия атакува силно укрепената Страцинска позиция.

В Куманово

Задачата на 27-и пехотен полк е да проникне западно от Страцин, да излезе в тила на противника и да му пресече пътя за оттегляне по шосето Крива паланка – Куманово. Следват битки за вр. Перос, р. Пчиня и с. Четирце. На 5 ноември Четирце е овладяно, полкът преодолява изключително силната съпротива по пътя за Куманово, като дава скъпи жертви – 19 убити и 60 ранени. На 6 ноември той настъпва към Куманово и участва в боевете в околностите на града. На 12 ноември Куманово е превзет.

Чепинският полк продължава настъплението си, като на 15 ноември достига Скопие, с което пътят за отстъпление на немските части по р. Вардар е затворен.

От 14 ноември полкът излиза от подчинение на 1-ва пехотна Софийска дивизия и отново влиза в състава на 2-ра пехотна Тракийска дивизия.

В 53-дневни непрекъснати походи и боеве чепинци успешно изпълняват бойната си задача. Те изминават повече от 100 километра и заедно с другите части на Първа армия съдействат за освобождаването на редица населени места. За свободата на Македония дават живота си 229 воина от Пазарджишкия край, а 572 са ранени.

След завръщането си в казармата в гр. Пазарджик в края на ноември 1944 г. полкът е демобилизиран.

Първият набор нови войници от полка в Пазарджик тържествено полага клетва на 8 април 1945 г. на остров Свобода.

В следвоенния период 27-и пехотен полк е подлаган на редица преименувания и трансформации. За участието му във войната в състава на 1-ва пехотна Софийска гвардейска дивизия през 1946 г. получава името гвардейски. Със заповед на министъра на народната отбрана № 830 от 3 декември 1949 г. 27-и полк е преименуван на 13-и пехотен гвардейски полк и предислоциран в Кюстендил. Една от групите му остава в Пазарджик и на нейна основа се развърща 30-и отделен стрелкови полк, на който като наследник на прославения във войните 27-и пехотен полк през 1965 г. е присвоено името Кумански. През 1950 г. полкът, както и останалите полкове, е преименуван на стрелкови. Той е разформиран до мирновременния му състав, когато 10-а стрелкова дивизия става военновременна, а личният му състав е включен в този на новосформираните части в Кюстендил.

ДВАДЕСЕТ И ОСМИ ПЕХОТЕН СТРЕМСКИ ПОЛК

Формиран е в гр. Хасково през 1903 г. от състава на 4-ти пехотен резервен полк и е включен във 2-ра бригада от 2-ра Тракийска дивизия. През 1904 г. е предислоциран в Карлово. От 1904 до 1907 г. маестро Георги Атанасов е първият капелмайстор на военния духов оркестър на полка. В края на септември 1912 г. му е връчено знамето на Самоковска № 4 пеша дружина.

При обявяване на общата мобилизация за **Балканската война (1912–1913)** на 17 септември 1912 г. 28-и пехотен полк е развърнат в пълен боен състав с щаб, четири дружини по четири роти, картечна рота, нестроева рота и музикантска команда, като допълнително развърща и 3-та и 4-та пехотна дружина от 40-и пехотен резервен полк, две допълващи дружини на полка и една дружина от 2-ри опълченски полк. Негов командир е полковник Иван Цеков. По бойно разписание полкът влиза в състава на Хасковския отряд под командването на полковник Васил Делов. Отрядът е пряко подчинен на командващия Втора армия, генерал-лейтенант Никола Иванов и има в състава си по щат едва 10 108 души. Срещу него в района действат части от Кърджалийския корпус на Явер паша, чийто състав е 24 027 души.

Хасковският отряд има задача да осигури десния фланг, тила и комуникациите на Втора армия, действаща на Одринското направление, да прогони турските войскове части и башибозука от Източните Родопи на юг от р. Арда, да превземе гр. Кърджали и да не допусне кърджалийският турски корпус на Мехмед Явер паша да проникне в годината на р. Марица.

На 27 септември 28-и пехотен Стремски полк се съсредоточава в района на Хасково и влиза в състава на отряда. Още на 4 октомври през нощта част от него заема позиции край турската граница. На 5 октомври полкът пресича гържавната граница и атакува предните подразделения от Кърджалийския корпус. До вечерта на 5 октомври обаче турските гранични постове не са превзети от дясното странично прикритие на отряда. Ротите остават да нощуват на заетите позиции.

Атаката на поста Айгормуш (гн. Зорница), отбраняван от силни турски части, започва в 15 ч. Завързва се тежък бой, който продължава до вечерта. Началникът на отряда полковник Делов пренасочва частите, съсредоточени при с. Кочашли (гн. Козлец) към Айгормуш. Около 19,30 ч. българските роти незабелязано достигат височините на поста и яростно атакуват с удар „на нож“. Постът е превзет, турците се оттеглят на юг. Същия ден през нощта е предприета атака и на поста Акче Кайрак (гн. Бели пласт), която продължава от 21 до 22,10 ч., когато 3-та дружина от 28-и пехотен полк завзема поста. Таборът който го отбранява, отстъпва към с. Гюклеmezлер, което днес носи името на полка – Стремци.

На 6 октомври в 6 ч. сутринта в три вериги турците предприемат контраатака в направление към с. Кованлък, отблъсната от стремци. Неуспешни са и следващите няколко контраатаки на противника. Боят продължава до 14 ч. на обяд, когато той е принуден да напусне позицията и да се оттегля към Кърджали.

На 7 октомври Хасковският отряд преминава в преследване на отстъпващия противник. Бързото и енергично настъпление на широк фронт не дава възможност на врага да се опомни и да се окопае на височините над Кърджали. Деветте

низамски табора, общо около 2000 души, които защитават Кърджали, са разгромени и след като дават около 200 убити и ранени в боевете, отстъпват в безпорядък на юг.

За три дни от началото на войната Хасковският отряд достига гр. Кърджали и на 8 октомври го освобождава. Така той излиза в долината на р. Арда и осигурява надеждно десния фланг на Втора армия. Остава три дни в Кърджали, където се реорганизира. Полковник Васил Делов получава заповед от командващия Втора армия с 6 пехотни дружини и 6 полски батареи от Хасковския отряд, сред които е и 28-и Стремски полк, на 11 октомври да предприеме усилен марш към Одрин, за да се включи в действията на обсадните войски.

Походът е през труден планински терен и разкаляни от падналите гъжове пътища. Придвижването на отряда става със странични прикрития. На десния фланг на Втора армия плътно е привлечен 28-и полк, който на 15 октомври взема участие при с. Коюнлъ в сражението с опитващия се да направи излаз от Одринската крепост турски гарнизон. На 16 октомври участва в боя при с. Юруш, което е в района на Западния сектор на Одринската крепост.

На 17 октомври Хасковският отряд преминава в организационно подчинение на 11-а пехотна Сборна дивизия, чийто началник става полковник Васил Делов, и заедно с 2-ра бригада на 9-а пехотна Плевенска дивизия заема сектор за отбрана между десния бряг на р. Тунджа и левия бряг на р. Марица. Стремският полк се бие с турците при селата Еспетли и Бозгач, намиращи се в Северозападния сектор на Одринската крепост.

Освен в Хасковския отряд подразделения на 28-и Стремски полк участват в създаването на Малградския (Малгарския) и Хайроболския отряд, които имат задача да прочистят тила на намиращите се при Чаталджа български армии от башибозушки чети, тероризиращи местното християнско население и застрашаващи комуникациите на обединените армии. Двата отряда, в които има подразделения на 28-и пехотен Стремски полк, изпълняват задачи около един месец, след което са включени в създадената през декември 1912 г. Четвърта армия.

От Одрин 28-и пехотен Стремски полк заедно с останалите части на Хасковския отряд е пренасочен по направление Бозгач – Хавса – Баба Ески – Люлебургаз и достига гара Муратлии на железопътната линия за Цариград. Воините от полка се отличават в боевете за превземането на Родосто на брега на Мраморно море. На 29 октомври те заемат позиции на 3 километра северно от града. Турският боен кораб „Хамидие“, който е акостирал в пристанището, обстрелва позициите на полка със своите голямокалибрени оръдия.

На 1 ноември сутринта полкът настъпва енергично и превзема града, като прогонва аскера, който се готви да го опожари и да подложи християнското население на грабеж и насилие. Гражданите на Родосто подаряват на полка за спомен от победата още едно знаме, ушито от учителката Кристина Симеонова.

След неуспешната атака на Чаталджа България приема предложението на Високата порта за примирие. След едноседмични преговори край Чаталджа на 20 ноември е сключено споразумение за прекратяване на бойните действия.

На 15 декември 1912 г. е сформирана Четвърта армия с командващ генерал-

майор Стилиян Ковачев, а 28-и пехотен полк е в състава на 2-ра Тракийска дивизия. Тя има задача да организира дълбокоешелонирана отбрана и да спре евентуално настъпление на създадената Галиполска групировка на противника на север към Одрин или на североизток към тила на обединените български армии при укрепената линия Чаталджа.

На 2-ра бригада, в чийто състав влиза 28-и Стремски полк, и на Конната дивизия е поверена отбраната на крайбрежието на Мраморно море – от Лимни Бурну до Ерегли. Задачата е да не се допусне стоварване на турски морски десант в този район. Необичайно студена е зимата на 1913 г. Вследствие на снежните бури и ниските температури десетки бойци от 28-и пехотен полк и останалите български части измръзват и са откарвани в лазарети с тежки рани по крайниците.

На 10 януари 1913 г. в Цариград е извършен гържавен преврат от Комитета на младотурците начело с Енвер бей. Новото турско правителство подготвя контраофанзива в Източна Тракия, чиято цел е да се задържи на всяка цена Одрин в пределите на Османската империя. На 26 януари турското Главно командване с Булаирската армия започва настъпление на Галиполския полуостров, насочено към Одринската крепост, чиято цел е да деблокира обкръжения гарнизон на Шукри паша и да удари в тил българските войски пред Чаталджанската позиция. Настъплението е съчетано с морски десант при Шаркьой на 10-и турски корпус.

С героични отбранителни действия съединенията и частите на Четвърта армия спират настъплението на противника и отхвърлят десанта му в морето. На 1 април 1913 г. между воюващите страни е сключено второ примирие. По това време 2-ра Тракийска дивизия е изведена в първия ешелон на отбраната на армията и заменя 7-а Рилска дивизия. Към края на пролетта 2-ра бригада на Тракийската дивизия охранява беломорския бряг от Родосто до Ерегли.

Офицери от 28-и пехотен Стремски полк в Родосто

Там стремци са заварени от вестта за сключения на 17 май Лондонски мирен договор между победената Османска империя и държавите победителки от Балканския съюз – България, Сърбия, Гърция и Черна гора.

След победоносния край на Балканската война и подписването на Лондонския мирен договор на 17 май започва да нараства напрежението в отношенията между държавите от Балканския съюз. След редица провокации от сръбски и гръцки части и въоръжени стълкновения при Ангиста и Негрита по решение на Главното командване започва бързо прехвърляне на войски от Източнотракийския театър на военните действия в Македония.

На 19 май 1913 г. частите на 2-ра пехотна Тракийска дивизия получават заповед да се изнесат през Кешан и Ипсала в района на гр. Серес.

С комбиниран марш – пеш, на кораби и с влакови композиции, 2-ра бригада на дивизията, включително 28-и Стремски полк, при изключително трудни условия на 5 юни достига крайния пункт на изнурителното прехвърляне – гр. Радовиш в Македония. По време на марша има случаи на протести срещу липсата на вода и храна, както и срещу новата война. Поради случаите на холера полкът се разполага подружно на лагер при с. Иново.

Полковата болница на 28-и пехотен Стремски полк на р. Ангиста

Без да има съюзници и без покровителство от Великите сили, цар Фердинанд и помощник-главнокомандващият генерал-лейтенант Михаил Савов, зад гърба на българското правителство, хазартно отдават заповед на 16 юни войските да атакува сръбските и гръцките позиции по демаркационната линия.

Започва Втората балканска война (1913 г.). Втора пехотна Тракийска дивизия получава задача да атакува и овладее силната Криволашка позиция, която се простира от с. Драгоево на юг и гр. Щип до селата Пепелище и Криволак.

Позицията се отбранява от частите на Тимошката сръбска дивизия втори призив. Между Дамиан и Иново се развързва 28-и пехотен полк с две трети смесено артилерийска отделение, за да охранява участъка от Дедино до Вращица. На 17 юни 2-ра бригада с 27-и пехотен Чепински и 28-и пехотен Стремски полк настъпва към станция Удово.

Стремският полк се придвижва по десния бряг на р. Брегалница. В предна подвижна охрана е назначена 3-та дружина. Стремци с придадената им артилерия действат по направление Трескавец – с. Конче, Градец – железопътна станция Удово. Настъплението започва в 1 ч. през нощта. Като разгромява прикритието на сръбската дивизия, полкът овладява село Долни гарван, преминава Гарван планина и овладява село Градец. В него пленява една сръбска пехотна рота с ротния ѝ командир. На 18 юни полкът продължава настъпателния си марш по левия бряг на р. Вардар към Криволак и на следващия ден атакува сръбските части в района на Пепелище. Противникът ги посреща със силен огън, артилерията на авангарда от 4 оръдия заема позиция и започва да поразява неприятелските оръдия, картечници и пехота в окопите, като така подкрепя атаката на авангарда. В 18 ч. е даден сигнал и стремци атакуват най-силния фланг на позицията – десния, където е редутът при с. Пепелище. В стройни вериги авангардът, останалите пехотни дружини на полка и поддръжките се понасят напред под звуците на полковата духова музика. Късно вечерта с щиков удар е овладяна کوتا 193.

Заемане на окоп от 28-и пехотен Стремски полк, гр. Щип, 1913 г.

С особено ожесточение се отличават боевете на 28-и пехотен полк на 20 и 21 юни за височината Орло баур. Атака през деня би била гибелна за полка и затова командването решава тя да се овладее с нощни действия. Като използва удобните подстъпи и пресечената местност, към 21 ч. на 20 юни полкът при пълна тишина настъпва в четири стрелкови вериги.

В 1 часа на 21 юни дружините от полка, които се изнасят през силно пресечения релеф, оформят бойния си ред и тръгват с „ура“ в атака. Вляво от полка настъпва 27-и Чепински полк, а вдясно е 1-ва дружина от 40-и пехотен полк. Противникът, макар и късно, забелязва настъплението и открива силен огън с оръдия, картечници и пушки. Стремци атакуват предния край на отбраната. Врагът засилва огъня си и посреща атакуващите вериги с ръчни гранати, но нищо не може да спре устрема им. Сърбите са принудени да отстъпят първите два реда окопи. Мнозина са избити и пленени в дълбоките траншеи. Противникът получава подкрепление и упорито контраатакува. Три поредни контраатаки отбиват стремци, сърбите не издържат и отстъпват панически от полесражението. Боят продължава ожесточено през цялата нощ.

Пленени са 21 сръбски офицери, 2850 войници, взети са 16 полски и 2 планински оръдия, както и голямо количество материална част. В нощната атака стремци губят 79 убити и 266 ранени. В тези боеве 28-и Стремски полк дава своя принос за разгрома на Тимошката дивизия втори призив.

Славната победа, извоювана от 28-и пехотен полк и останалите части на 2-ра пехотна Тракийска дивизия в боевете при Криволак, има стратегическо значение, защото чрез нея са осуетени съединяването на гръцката и сръбската армия и общото им настъпление към София.

За проявената храброст 28-и пехотен Стремски полк получава името „железният полк“, а 21 юни е обявен за негов боен празник.

Неблагополучията обаче в действията на съседната Втора армия, която отбранява струмското направление, принуждават частите и съединенията на Четвърта армия да се оттеглят и на 27 юни да заемат за отбрана Калиманската позиция.

Слизане на 28-и пехотен Стремски полк от с. Биатец, 27 юни 1913 г.

Поради големите жертви при фронталните атаки на Криволак 28-и пехотен полк е изтеглен от първата бойна линия в дивизионен резерв и разположен близо до гребена на Голак планина.

Във воденото отбранително сражение при Калиманци 2-ра пехотна Тракийска дивизия е поставена във втората линия на армията – в района на Царево село. С добре организирана и активна

отбрана тя прекършва при Калиманци настъпателния устрем на сръбските и черногорските войски и не дава възможност на настъпващите от юг гръцки съединения да се съединят с настъпващите от запад сръбски войски. В тежкото двуседмично сражение воините от 28-и пехотен полк също дават своя принос за отблъскването на сърбите и проявяват масов героизъм в боевете на 25 и 28 юни при с. Пекляне и колибите Лески.

Когато на 15 юли започват действията за обкръжаване на стохиялната гръцка армия в Кресненското дефиле, в която се намира гръцкият крал Константин, стремци се бият геройски при Бияз тепе и отхвърлят гръцките части от заеманите позиции. След боевете на 16 и 17 юли при вр. Заноза и Панорица те в състава на контраударната групировка на Четвърта армия се появяват заплашително в дълбокия тил на гърците, намиращи се в Кресненското дефиле. Сключеното на 28 юли примирие в Букурещ спасява от пълно обкръжаване и разгром гръцката армия в Кресненското дефиле. Обвеем със слава, 28-и пехотен полк се прибира в Казанлък, посрещнат тържествено от населението.

Общите загуби на стремци в двете балкански войни през 1912–1913 г. възлизат на 487 души. От тях убити са 266, от болести и рани умират 81, безследно изчезват 140. Ранените са 935. Победните знамена са прибрани до следващия зов на тръбата.

При обявяването на общата мобилизация на 10 септември 1915 г. за участието на България в **Първата световна война (1915–1918)** 28-и пехотен полк е развърнат в пълен боен състав, като допълнително са формирани и три помощни дружини. От кадъра на 28-и Стремски полк и 27-и Чепински полк се формира 44-ти пехотен полк.

По бойно разписание 28-и пехотен Стремски полк е в състава на 3-та бригада от 2-ра пехотна Тракийска дивизия. По време на бойните действия към полка са придадени 215-а германска пионерна рота и пионерни подразделения от 2-ра пионерна дружина, които оборудват позицията на полка в инженерно отношение.

В поход към Македонския фронт 28-и Стремски полк се отправя през Татар Пазарджик, Разлог, прохода Прегела, за да се спусне в долината на р. Струма. Оттам дружините продължават към Пехчево, Берово, Хамзалий, Струмица, за да посрещне съглашенските войски, тръгнали в настъпление в Македония в помощ на обкръжената на Косово поле сръбска армия.

Стремци водят първия бой на 3 и 4 ноември 1915 г. в прохода Костурино, при с. Орманлий. През първия ден те се сражават срещу французи, а през втория – срещу англичани от 10-а английска дивизия, които прикриват отстъплението на френските части. С неудържима атака на 4 ноември 28-и и 44-ти пехотен полк превземат окопите на противника, който панически отстъпва. Неговата артилерия напразно се опитва да спре настъплението.

На другия ден полковете от бригадата атакуват т.нар. Французка височина. Противниковите войски са принудени да отстъпят. Те взривяват след себе си складовете с боеприпаси и мостовете по шосето Удово – Дойран. В боевете от 23 до 26 ноември със съглашенските части при Мемишли, Престан и Каяли стремци отново показват висок боен дух и мъжество. След разгрома съглашенските войски отстъпват към Солун, но по заповед на германския Генерален щаб настъплението на българските войски най-неочаквано е спряно на 2 километра от гръцката граница. Гърция е неутрална държава и все още се колебае чия страна да избере в Световната война. Това спасява силите на Антантата от окончателен разгром.

Щурмовата команда на 28-и пехотен Стремски полк

Зимните месеци на 1915–1916 г. 28-и пехотен полк прекарва в с. Хасанлий и в края на февруари 1916 г. заема позиция по височините, северно от Дойранското езеро и южно от Беласица. Той отбранява участък на левия фланг на дивизията. На тази позиция стремци остават 9 месеца.

В края на септември 1916 г. след тежки боеве противникът успява да заеме укрепения вр. Каймакчалан и да продължи настъплението си към Битоля. Това кара българското Главно командване спешно да взема мерки за уплътняване на отбраната. Части от 2-ра пехотна Тракийска дивизия са прехвърлени от Дойранското езеро към Завоя на р. Черна. Сред тях е и 28-и пехотен полк. Той предава позицията си при Дойран на 3-ти пехотен Македонски полк и от гара Удово е натоварен подружинно на влакова композиция до гара Градско. Оттам пеш и с немски камиони продължава придвижването си към Прилеп.

Северно от селата Сливница и Брод, на брега на р. Черна, на 9 срещу 10 октомври 28-и пехотен полк сменя обезкървения в предишните боеве 10-и пехотен Родопски полк. Там на фронт от три километра по каменистата земя липсват окопи и дори отделни стрелкови гнезда, но време за инженерно оборудване на участъка няма, защото противникът веднага започва настъпление срещу позициите на полка.

На 14 октомври след мощна артилерийска подготовка сръбските войски предприемат осем последователни атаки, които са отбити от войните от полка. На 15 октомври срещу позициите му след едnodневна артилерийска подготовка, която завършва с барабанен огън, отново настъпват гъсти сръбски вериги. Про-

тивникът е посрещнат от 28-и пехотен полк в предпозиционното пространство с удар „на нож“ и е обърнат в бягство. Само пред окопите на една от ротите на полка сърбите оставят 170 убити.

Настъплението се повтаря и на другия ден, но резултатът е същият. В боевете е ранен тежко полковият командир полковник Илия Раев, който е изтеглен на лечение в тила. Дружините на полка са разпръснати по време на бойните действия и са в състава на други полкове.

На 19 октомври 28-и пехотен полк с една дружина от своя състав и една дружина от 21-ви полк е принуден да отстъпи на нова позиция – от левия бряг на р. Рибник до десния бряг на Сливнишко дере. Няколкото дни в края на октомври 1916 г. минават сравнително по-спокойни за полка, но в тях се случва над позициите му противникът да изстреля хиляди снаряди, често с бойни отровни вещества, което принуждава стремци да използват газовите си маски.

На 11 ноември позицията на 3-та дружина е подложена на барабанен артилерийски огън от противника, който съсредоточава големи сили срещу нея. След жесток ръкопашен бой, без да получат подкрепа, едва 20 оцелели войници от дружината се оттеглят по долината на р. Рибнишка.

В епичните боеве, продължили 40 денонощия, полкът губи близо две трети от личния си състав, но въпреки огромното превъзходство на неприятеля удържа заеманите позиции. При р. Черна фелдфебел Стойко Бакалов задържа с картечен огън в продължение на няколко часа цял полк на противника. Безименната кота е наречена Стойкова могила и под това име е създаден марш на стремци.

На 20 ноември 28-и пехотен Стремски полк получава заповед да се изнесе по маршрута Дедебалци – Черничене. След като пристига, му е представен новият полкови командир подполковник Стефан Петров. Там полкът получава ново назначение – дивизионен резерв на германската дивизия „Хипел“ и много рядко действа като компактна бойна единица. Негови части са в състава на 30-и, 43-ти, 44-ти, 55-и и 56-и български полк, както и в състава на 142-ри и 45-и германски полк. В тези боеве някои от дружините в резултат на загубите подменят няколкократно състава си.

През декември 1916 г. 28-и пехотен Стремски полк заема самостоятелна позиция южно от с. Орле. Срещу него воюват френски войски, които впоследствие са сменени от руски части. На 1 февруари 1917 г. обезкървеният 28-и пехотен полк е заменен от 44-ти пехотен полк и е изведен от района на бойните действия – на почивка и за попълване на личния състав. В близките до гр. Прилеп села Прилепец, Вълково, Каляне и Чумово са разположени пехотните дружини и картечните роти на полка Той е реорганизиран от четиридружинен в тридружинен състав.

На 5 март 1917 г. 28-и Стремски полк отново е на първата бойна линия на Завоя на Черна и сменя 58-и пехотен полк, като заема позиция за отбрана южно от с. Чанище, в района на платото Маргара, чието плоско било на изток завършва при Източна Черна.

През май 1917 г. съглашенските войски правят втори опит да пробият българския фронт в района на Завоя на Черна. Той е част от пролетната офанзива на войските на Антантата по целия фронт в Македония. Огневата подготовка

на противника за настъплението започва по цялата позиция през нощта на 4 срещу 5 май. Барабанныят артилерийски огън се стоварва най-вече върху участъка на 44-ти пехотен полк. Последвалите атаки на пехотата са отбити пред предния край на отбраната. На 6 и 7 май барабанныят огън обхваща целия сектор на укрепление „Фон Ройтер“ и противникът се стреми да разруши отбранителните съоръжения на българските и германските части, с което да улесни превземането им.

На 8 май артилерийската подготовка се повтаря, като към 23 ч. завършва с мощен огневи налет. Върху позициите на стремци се изсипват снаряди с бойни отровни вещества и това налага войните да поставят газови маски, а тези, които нямат, се изкачват на най-високите места на позицията. На 9 май сутринта под прикритието на барабанный огън на артилерията съглашенските войски провеждат три последователни атаки. В тях участват полковете на 17-а френска колониална дивизия. По заповед на командването на войниците е раздадена по-голяма доза спирт, за да придобият смелост. Пияните сенегалци тръгват в атака по целия участък на Завоя на р. Черна, но са смлени с огън и контраатака от стремци. Командването на 17-а колониална дивизия е принудено да ги изтегли и замени с други. Към обяд е предприета втора атака. Въпреки преградния огън на българската артилерия част от атакуващите успяват да преминат през огнената завеса и да нахлуят в окопите на първата отбранителна позиция. В ръкопашна схватка те са ликвидирани или пленени, а линията на отбраната е възстановена. Вечерта на 9 май съглашенските войски провеждат нова атака, която отново е отблъсната.

Командирът на 28-и пехотен Стремски полк на Завоя на р. Черна

Последният опит за пробив на отбраната на Завоя на Черна е предприет на 17 май. След четиридневна мощна артилерийска подготовка френски части атакуват германските и българските позиции, но са отбити с големи загуби. Така съгласенското пролетно настъпление на Солунския фронт приключва с провал. На 21 май настъпателните действия на Антантата по всички участъци на фронта са преустановени.

Броженията срещу продължаващата трета година война обхващат и 28-и Стремски полк, като допълнително нагнетяват обстановката. Бунтовните прояви в полка започват на 10 януари 1918 г. и продължават до края на март, когато са осъдени и разстреляни водачите и подбуждателите на протестите.

На 4 април 28-и пехотен полк получава задача да заеме участък за отбрана на Добро поле и отново влиза в състава на 1-ва бригада от 2-ра Тракийска дивизия, която отбранява полосата от Доброполска река до вр. Гранит. Бригадата е в средния участък – от Родопската скала до вис. Скалиста, с фронт 9 километра. В състава ѝ са само 5 пехотни дружини, 64 картечници, 48 гранатохвъргачки и 12 минохвъргачки, като тя се поддържа и от 28 оръдия с различен калибър. Полкът е само от две дружини, тъй като третата е оставена в дивизионна поддръжка. Дружините, останали с половината си състав, отбраняват позиции с размери, които на Западния фронт се отбраняват от бригади и дивизии. В инженерно отношение позицията на дивизията е в окаяно състояние и не издържа на огъня на противниковата артилерия. Пред окопите са разхвърляни само рогатки, защото близостта на неприятеля – на няколко метра, пречи да се създадат телени заграждения. През септември противникът предприема решителната операция за пробив на отбраната на българските войски при Добро поле.

Срещу останалите с по-малко от половината си състав и без достатъчно боеприпаси, храна и вода полкове на двете български дивизии (2-ра Тракийска и 3-та Балканска) съгласенското командване на Македонския фронт хвърля осем попълнени по щатове и отпочинали френски и сръбски дивизии, поддържани от 600 оръдия и гаубици. Настъплението им започва на 14 септември с мощна артилерийска подготовка, последвана от пехотна атака за пробив в стика между двете дивизии. Двадесет и осми Стремски полк, като съсед отляво на 10-и Родопски полк, отбраняващ се в участъка на пробива, е заливан с огън, за да бъде лишен от възможността да подпомогне родопци.

На 15 септември артилерийският огън по позициите и близкия тил преминава в барабанен, с непозната дотогава сила. В 5,30 ч. сутринта противниковата пехота тръгва в решителна атака. Срещу четирите български полка в участъка на пробива настъпват пет дивизии. Боевете са тежки и обхватът им се разширява. Противникът успява да навлезе в българските окопи и се завързва ръкопашен бой. Този ден стремци заедно с 10-и Родопски полк водят ожесточени боеве за вис. Змеица и вр. Орел. Атаките следват непрекъснато. Частите и поддръжките на 2-ра пехотна дивизия контраатакуват, но благодарение на огромното си числено превъзходство противникът задушава всяко огнище на съпротива. На 15 септември в 11,15 ч. платото Добро поле пада в ръцете на неприятеля и полковете от участъка на пробива са принудени през нощта на 15 срещу 16 септември да се оттеглят на линията с. Градешница, вр. Яребична, вр. Цар Фердинанд, Тунджански гребен, която отстои на 6–8 километра от първата позиция. Загубите в жива сила са огромни, а е унищожена и почти цялата артилерия.

Кулминацията в бойните действия за 2-ра дивизия и 28-и пехотен полк при Добро поле е на 16 септември Боевете започват в 6,35 ч. сутринта. Срещу 1-ва бригада настъпват две сръбски дивизии, но началните атаки са отбити. Противникът въвежда резервите си – в участъка на 28-и полк в направление Буруна – Търнава. Към 8,30 ч. стремци не издържат на барабанныя артилерийски огън и силния натиск на вражеската пехота и започват да отстъпват. Командирът на полка подполковник Петров успява да спре на източните склонове на вис. Любеница за кратко настъплението с група войници, няколко картечници и две планински оръдия. Противникът засилва своя натиск и оределите дружини на 28-и и 44-ти пехотен полк продължават да отстъпват. На 16 септември вечерта остатъците от 28-и пехотен полк се събират на гара Пантелеймон в състав една пехотна дружина от 300 души. Те, заедно с остатъците от 44-ти пехотен полк и две дружини от 16-и пехотен Ловчански полк, към полунощ заемат позиции на Пантелеймонските височини. Противникът обаче не им оставя време за подготовка на отбраната.

Четири сръбски дивизии продължават настъплението си за овладяване на Нигде планина. Главният им удар е срещу вис. Голям козяк. Съпротивата на силно оределите български части до вечерта на същия ден е преодоляна с обхват и обход. Разстроени и изтощени, българските части се оттеглят на линията Зовиа – Полище – Лаха и преминават към отбрана.

На 17 септември по заповед на командира на 2-ра пехотна Тракийска дивизия остатъците от 28-и пехотен и 44-ти резервен полк организират ариергардна позиция, на която водят боеве, прикривайки оттеглянето на останалите части на дивизията. Противникът обхожда левия фланг на ариергарда, но е контраатакуван и спрян от няколко роты на 44-ти пехотен полк. Благодарение на своите многобройни сили и артилерия той обаче преодолява съпротивата им и продължава да настъпва. Изморени и отпаднали духом, защитниците на Добро поле отстъпват рубеж след рубеж.

Ариергардните боеве, които водят стремци, са достоен финал на бойния им път през Първата световна война. Вечерта, след като се оттеглят на редица последователни рубежи, изморените физически и отпаднали духом части заемат позиция от с. Рожден по десния бряг на р. Алчар. Между 2-ра и 3-та пехотна дивизия се получава междина от 15 километра, в която противникът умело въвежда свежи сили, без да срещне съпротива, тъй като армейското командване няма резерв, с който да запуши пробива.

След пробива при Добро поле частите на 2-ра и 3-та пехотна дивизия се разбунтуват и се насочват към старите български граници. Въпреки придошлите води на р. Вардар войниците я преминават. Само за няколко дни – от 22 до 27 септември, решението за напускане на фронта обхваща много полкове и дивизии.

Стремци участват във Войнишкото въстание до неговия разгром, когато отбрани немски части от 217-а пехотна дивизия, предназначена за фронта, но извикана на помощ от правителството, спират при Владая похода на въстаниците към София. В братоубийствените сражения загиват над 3000 души и повече от 10 000 въстаници са пленени. В дефилето на р. Владая е убит от правителствените войски героят на полка – фелдфебел Стайко Бакалов, на когото е кръстен бойният марш „Стайкова могила“ на стремци.

В Солун на 29 септември 1918 г. е подписано споразумение между командващия Македонския фронт на Антантата маршал Франше Д'Епре и българското Главно командване, което слага край на тригодишните бойни действия.

След войната 28-и пехотен полк е разформиран, двете му знамена са предадени в Двореца на съхранение, а личният му състав е придаден към 27-и пехотен Чепински полк.

От кадъра на двата полка на 1 април 1921 г. е формирана 2-ра пехотна допълняща част в Пазарджик, подчинена на 22-ри пехотен Тракийски полк. От февруари 1928 г. тя влиза в състава на 21-ви пехотен Средногорски полк като негова втора дружина и се разквартирува в Станимака (дн. Асеновград), а знамето на стремци става бойно знаме на дружината. На 1 ноември 1928 г. то взема участие в тържественото посрещане на Н. В. цар Борис III при откриването на железопътната линия Станимака – с. Крумово. През 1929 г. 28-и Стремски полк е възстановен като част от 2-ра Тракийска дивизия за военно време, но не е мобилизиран.

През 1937 г. дружината е обявена за наследник на 28-и пехотен Стремски полк под името 28-а пехотна Стремска дружина. През 1939 г. тя е включена в новосформирания 23-ти Шипченски полк и участва в заключителния етап на **Втората световна война в Европа (1944–1945)**.

Знамето на полка е наградено с „Възпоменателен медал за войната 1912–1913 г.“.

Полкът престава да съществува като бойна част от Българската армия, но в негова чест развърнатата през 1992 г. 61-ва механизирана бригада е наречена Стрямска и е обявена за наследник на прославения 28-и пехотен Стремски полк.

ДВАДЕСЕТ И ДЕВЕТИ ПЕХОТЕН ЯМБОЛСКИ ПОЛК

Формиран е през 1903 г. от състава на 5-и пехотен резервен полк. Установява се на гарнизон в гр. Ямбол и влиза в състава на 2-ра бригада от 3-та пехотна Балканска дивизия (заедно с 32-ри Загорски полк). Командир на бригадата е полковник Никола Рибаров, а на дивизията – генерал-майор Иван Сарафов.

Първото си знаме полкът получава в началото на **Първата балканска война (1912–1913)**. Под командването на полковник Кръстю Златарев 29-и полк преминава турската граница на 6 октомври към обяд и като авангард на бригадата настъпва на турска територия. Освен откъслечни стрелби от височините няма нищо обезпокояващо и настъплението продължава в направление към Виза – Сарай. Трета пехотна дивизия охранява фланга на главната групировка на Трета армия и към 22 октомври предните отряди на дивизията се срещат в района на Суфулар с частите на набързо сформирания Одрински корпус.

Срещу двете предни дружини от 2-ра и 3-та бригада настъпват две турски дивизии (10-а и 11-а низамска). Започва неравен бой и двете дружини са принудени да се оттеглят към главните сили. Съединенията на турския корпус продължават настъплението си към главната позиция. При Муратчалъ 2-ра Балканска бригада отразява удара на 10-а низамска дивизия. Особено ожесточени са боевете за Бос тепе. Първи ги започват дружините на 32-ри Загорски полк, но поради огромното превъзходство на противника командирът на бригадата въвежда последователно резервите от 29-и Ямболски полк. Две негови дружини устремно контраатакуват. С мощни „ура!“ и „на нож“ те се хвърлят върху турците, които не издържат на устрема на българите и отстъпват. Бос тепе е овладяно с цената на свидни жертви, сред които е и командирът на 1-ва дружина майор Атанасов. Противникът е спрял и на другите направления и в късния следобед на 22 октомври 3-та Балканска и 10-а Сборна дивизия преминават в решително настъпление. Низамските дивизии не издържат на удара и отстъпват безразборно. Не успяват и опитите им за настъпление на 23 октомври. Провалено е и начинанието на подвижния Одрински корпус да удари във фланг Първа армия. Полковете на 3-та Балканска дивизия продължават настъплението си.

На 26 октомври дружините на 29-и Ямболски полк пристигат в Странджа, посрещнати възторжено от населението. Полкът не взема активно участие в Лозенградската операция и превземането на укрепената линия Люлебургаз – Бунархисар, но както и останалите полкове съдейства на основните сили за изпълнението на задачите им, охранявайки техния фланг. Незначителни боеве води в района на с. Мураджилер.

На 30 октомври след 125-километров изнурителен марш полкът е пред Чаталджанските позиции: при Еникьой – Калфакьой, и оборудва позициите си за отбрана на височините източно от селото, до височините южно от Тарфа.

Във връзка с предстоящото настъпление се води разузнаване на Чаталджанската позиция, но връхлита страшната гостенка на войните – холерата. Повече от половината личен състав е болен. Командирът на полка докладва за това състояние и моли за отлагане на атаката с 2–3 дни, докато отшуми болестта, но такава заповед не пристига.

Край с. Калфакьой

Под прикритието на гъстата мъгла 29-и Ямболски полк, воден лично от храбрия си командир, успява без изстрел в 6,20 ч. сутринта на 4 ноември да превземе „на нож“ редут № 2 – „Илери табия“, при Еникьой, като унищожава гарнизона му от около 1000 души. Не подозирайки това, Махмуд Мухтар паша с щаба си приближава смълчаното укрепление и рухва ранен от последвалия залп, като остава да лежи в ивицата между турските и българските предни части.

Противникът в гъсти вериги, извиращи една след друга от мъглата, се опитва да си възвърне форта с измама, викайки на български „Чакай! Свои!“, но буквално е покосяван от стрелбата на ямболци. Другата дружина на полка атакува укреплението „Ташлар баури“. Ураганният огън на турските батареи коси веригите на ямболци, но те храбро вървят напред. Без поддръжка на собствената артилерия и под убийствения огън на противника достигат на около 600 метра от вражеските позиции. Получили заповед за спиране на настъплението, ямболци се окопават под огъня на противника и дочакват развигеляването. Турците се окопават, паниката сред тях е преодоляна и към 10 ч. атакуват с три полка завзетия от българите форт, за да не се даде възможност за пробив в укрепената позиция. Върху „Илери табия“ се изсипва огромен брой снаряди от всякакъв калибър. Все нови вражески вълни напират към превзетия редут, а помощ за ямболци не идва. Поради непрогледната мъгла българската артилерия не само че не подкрепя смелите защитници, но засяга и техните редове. Те се принуждават да се оттеглят на 800 м от укреплението, прикривани от картечната рота. Една картечница остава на хълма да стреля до последния патрон.

Вдясно от ямболци напредва и 32-ри Загорски полк, който превзема вражески люнет, но залутана в тъмнината, маневрената част на бригадата не оказва поддръжка на храбреците. В хода на боя е ранен тежко командирът на полка полковник Златарев. Настъплението е спряно от командващия армията генерал-лейтенант Радко Димитриев. С пропускането на възможността след превземането на „Илери табия“ за пробив на Чаталджанската позиция започват позиционната война, лютата зима и борбата със страшната холера.

В окопите при Одрин, 1913 г.

След приключването на боевете на Чаталджанската позиция 29-и Ямболски полк в състава на бригадата е изведен към Одрин за участие в превземането на крепостта. Той и 32-ри полк са в Източния сектор, командван от генерал-майор Георги Вазов.

Полковете са разположени на позиции в района, където реките Арда и Тунджа се вливат в р. Марица – срещу фортите „Йълдъз табия“, „Кестенлик“ и „Куру чешме“.

На 11 март 1913 г. в 13,30 ч. мощните залпове на артилерията поставят началото на Одринската операция. От двете страни едновременно водят огън близо 1000 оръдия. Атаката на предните позиции започва през нощта срещу 11 март. Сапъорите успяват да направят проходи в телените заграждения, през тях се устремяват 3-та и 4-та дружина на полка, които са в първия ешелон. Ямболци нахлуват в окопите с викове „Ура“ и „Напред! На нож!“. Предната позиция до сутринта е овладяна. Турците се оттеглят на главната фортова позиция. Артилерията им води безмилостен огън по ямболци, окопали се на 200 метра, но те не

помръдват. Българската артилерия отговаря и задушава вражеската, а тежките обсадни оръдия пренасят огъня в дълбочина. Полковете се вдигат в нощна атака на главната позиция. Ямболци атакуват устремно и без страх „Йълдъз табия“. Турците се сражават отчаяно, но не издържат на напора и се оттеглят към града. „Йълдъз табия“ е превзет. Послелователно ямболци участват в превземането на фортовете „Топйолу“ и „Каук“. Превзети са и другите фортове. Пробиът е извършен и до обяд Одрин е овладян, над него се веят победните знамена на българските полкове.

Над Султан Селим джамия се развява знамето на победата, побито от редник Михо Георгиев от 29-и Ямболски полк. Ямболци вземат в плен над 1500 турски войници и офицери.

След примирието 29-и Ямболски полк е изпратен на Южния фронт. Започва войната със съюзниците.

През **Втората балканска война (1913 г.)** 3-та Балканска дивизия воюва в състава на Втора армия на фронта срещу Гърция. По заповед на царя и Главното командване частите на Втора и Четвърта армия преминават в настъпление. На 17 юни 2-ра бригада (29-и Ямболски и 32-ри Загорски полк) настъпва в направление към Кукуш и достига линията на селата Женско и Хамбаркьой. Тя е само от 4200 души, поддържана от шест батареи, без достатъчно бойни припаси. Войниците са уморени от денонощните преходи, глала и болестите. Настъплението е спряно от българското правителство, но е станало повод гръцката армия да премине в настъпление. На 19 юни срещу позициите на бригадата настъпват три гръцки дивизии, имащи по 35 000–40 000 души, отпочинали и въоръжени до зъби, поддържани от 38 артилерийски батареи. Две трети от гръцката армия е изпавена срещу двата героични български полка. Превъзходството на противника в личен състав и особено в артилерия е убийствено. Гърците настъпват на широк фронт, храбрите ямболци отговарят с ураганен пушечен и картечен огън и приковават веригите им до вечерта. Гърците търпят големи загуби от огъня на ямболци и са принудени да спрат настъплението за един ден. Командването изтегля бригадата на главната позиция южно от Кукуш, която е по-добре оборудвана в инженерно отношение.

Настъплението на гърците след мощна артилерийска подготовка от 23 полски и гаубични батареи продължава на следващия ден. Срещу тях нашите пет батареи са безсилни. Гръцките пехотни вериги обаче са принудени пак да залежат, понасяйки огромни загуби. Гръцкото командване хвърля в боя още една пехотна дивизия и конната си бригада, с които се опитва да обхване откъм фланговете позициите на ямболци и загорци. Проникналият към десния фланг конен полк е унищожен от дружина на Серската бригада, която идва на помощ. Позициите са задържани.

Настъплението е подновено на следващия ден, като гърците хвърлят в боя свежи сили. Положението на левия фланг, отбраняван от 32-ри полк, става критично. Артилерията буквално смазва българите в окопите, а обхождащите отряди на гърците обхващат позицията на загорци отляво. В този момент 29-и Ямболски полк контраатакува с всичките си налични сили, за да помогне на загорци. Макар и неуспешна, контраатаката спомага бригадата да удържи позицията.

Но командването отчита огромните загуби на двата полка и ги извежда на нови позиции на Круша планина, като прикрива отстъплението им с дружините на Серската бригада. Гърците са смаяни от героизма на българите и не преследват оттеглящите се полкове.

Двата български полка в продължение на три денонощия успяват да спират настъплението на четири пехотни дивизии и една конна бригада. Гърците губят в боя при Кукуш над 10 000 души – повече, отколкото са всичките им загуби през Първата балканска война.

Полкът в състава на бригадата се изтегля на позиции на Круша планина, но веднага е пренасочен към Рупел, където Втора армия се опитва да презгради надеждно най-краткото струмско направление, водещо към Стара България. Ямболският полк заема позиции на левия бряг на р. Струма, северно от Бунархисар. Полкът отбранява вис. 848 на първата позиция. Прехвърлените демонстративно роти от 7-а гръцка дивизия през реката срещу позициите на ямболци на 26 юни са спрени и отхвърлени обратно през реката, а други – унищожени. Става ясно, че главният удар на гърците е на десния бряг на Струма, където те очаквано имат успех. Частите, отбраняващи се там, поради малобройност и липса на достатъчно артилерия рискуват да попаднат в обкръжение и затова започват да се оттеглят. По заповед на началника на 3-та Балканска дивизия всички части, отбраняващи се при Рупелското дефиле, започват да се изтеглят към Петрич и Кресна, като на удобните позиции оставят силни ариергарди. Още на 26 юни 29-и полк с две батареи е изведен в района на Петрич, където за оттеглящите се войски на армията охранява моста на р. Струма.

На 29 юни 3-та пехотна Балканска дивизия заема за отбрана рубежа Ченгене Калеси – Моравци – Градешница – Вранци: на южния изход на Кресненското дефиле. В маневрените войски на дивизията на левия бряг на Струма е оставен 29-и пехотен полк. Загубите му в непрестанните боеве са значителни.

На 4 юли започва общото настъпление на гръцката и сръбската армия, а на 7 юли, придвижвайки главните си сили през планините и дефилетата, четири гръцки дивизии и конна бригада под командването на краля се озовават пред позициите на българите на южния изход на Кресненското дефиле. Превъзходството на противника е огромно и командирът на дивизията, виждайки безизходността на положението, заповядва оттегляне на рубежа вр. Руен – кота 850 – с. Орново – махала Огняр, където да се изравни с оттеглилата се на тази линия 6-а Бдинска дивизия. Водейки бой с ариергардите, гръцката армия навлиза в Кресненското дефиле. На 7 юли 29-и Ямболски полк се бие с противника при Ощава и Влашка могила, след което се оттегля на рубежа на дивизията.

На 9 юли вр. Руен е превзет от гърците. През нощта дружините на 29-и полк го атакуват, но въпреки героизма, проявен от ямболци, не успяват да си го върнат. Претърпели значителни загуби, те се оттеглят към Симитли. В състава на полка са останали не повече от 700–800 души.

На 11 юли след страшни усилия гръцката армия успява да се измъкне от дефилето и да разпростре ударите си вляво и вдясно. На 13 юли 29-и Ямболски полк води боеве на линията вр. Вигрен, източно до Струма, след което отстъпва на линията Покровник – Лагодаш. На помощ на Втора армия започват да присти-

гат свежи сили от другите направления. Активната отбрана на разположените северно от Горна Джумая български части сковава и пречупва настъпателния устрем на гърците. За гръцката армия предстои най-страшното изпитание през двете войни.

На 14 и 15 юли 29-и Ямболски полк в състава на временно сформирания Сборна бригада, заедно с 25-и пехотен полк, настъпва решително към вр. Вигрен в подкрепа на атаката на 6-а Бдинска дивизия, но оставен без съдействие от съседите и контраатакуван по фланга, понася големи загуби и се оттегля на север от вис. Лагадаш.

Полкът участва с трите си оредели дружини в окончателното спиране на противника и в провеждането на решителния контраудар срещу гръцката армия, като на 17 юли настъпва по десния бряг на Струма. Стохилиядната гръцка войска е обградена в дефилето, а от височините към нея са насочени дулата на 200 оръдия. Подписаното на 18 юли примирие спасява гръцката армия от разгром.

По донесение от щаба на армията към 16 юли в състава на 29-и Ямболски полк са в наличност едва около 500 годни да водят бой. Почти целият състав военнослужещи от полка са паднали убити, били са ранени или са изчезнали по бойните полета на двете балкански войни. След примирието ямболци се прибират в постоянния си гарнизон, прибират бойното си знаме в очакване на по-добри дни. След две години родната ги призовава отново на бой. Започва Световната война.

В Първата световна война (1915–1918) полкът, като втори страничен отряд на Втора армия, настъпва и след жестоки боеве на 17 октомври завладява гр. Враня. Продължава да настъпва по долината на р. Морава и изпълнява поставената му задача от командването на армията.

Оркестърът на 29-и пехотен Ямболски полк, 1915 г.

В хода на Косовската операция на армията след кръвопролитен бой овладява вис. Дренова глава, води боеве за вр. Китце, височините Гранд и Калин Дея, Църни връх, Семенска чука и Бузовик, с. Гниляне и Жеговица планина. Сръбската армия е разбита и се изтегля през албанските планини към Адриатическото крайбрежие. В състава на дивизията 29-и полк продължава да преследва противника и достига сръбско-гръцката граница, където се включва в позиционната отбрана на Българската армия.

През 1916 г. 29-и Ямболски полк в състава на Първа армия на 26 и 27 юли води кръвопролитни боеве близо до с. Пожар, отразява опита на сърбите да пробият отбраната и дори преминава в контранастъпление.

Впоследствие участва в Чеганската (Леринската) операция на армията, в която ямболци проявяват чудеса от храброст. На 17 август започват бойните действия на 3-та пехотна Балканска дивизия (лявата колона на армията) срещу частите на сръбските Моравска, Тимошка и Шумадийска дивизия. След получаването на заповедта за настъпление дивизията напредва в две колони към селата Пожарско и Бахово, разположени в източните склонове на Нидже планина. Завързва се ожесточен бой с части от Шумадийската дивизия. През деня се водят изключително тежки боеве за височините Голаш и Пожарски рид в Нидже планина. Бойците от 29-и Ямболски полк успяват да овладеят атакуваните обекти, но поради огромния брой на дадените жертви (188 убити, 476 ранени и 39 безследно изчезнали) не съумяват да ги задържат и след последвала контраатака са принудени да ги отстъпят.

В Нидже планина

Полкът от октомври до декември 1916 г. участва в гигантската битка за спиране есенната офанзива на съглашенските войски, чиято цел е изваждане на България от войната и подкрепа за включване на Румъния на страната на Съглашението. Полкът е в състава на 2-ра бригада на Балканската дивизия (заедно с 46-и пехотен полк) и под командването на подполковник Васил Арнаудов отбранява участък от Мъгленската позиция – западно от Баховска река до дола източно от Добро поле. Дружините на полка оборудват за отбрана височините Петерник, Баховски рид и Димова поляна.

На 4 октомври полковете на 3-та Балканска дивизия посрещат удара на Втора сръбска армия. След двудневна артилерийска канонада на 6 октомври срещу ямболци настъпват два полка от Шумадийската дивизия. Атаките са отблъснати със силен картечен и пушечен огън и контраатаки. Вследствие на големите загуби съседният 46-и пехотен полк под натиска на противника отстъпва към Добро поле, след което е изведен в резерв и мястото му от 7 октомври е заето от 49-и пехотен Калимански полк. Кръвопролитните боеве продължават до 14 октомври, но ямболци и калиманци удържат позициите си, като нанасят големи загуби на противника. На 14 октомври Калиманският полк се връща в състава на 2-ра Тракийска дивизия и е сменен от 46-и пехотен полк, след което от 22 октомври на негово място е прехвърлен 32-ри Загорски полк, а така се възстановява щатният състав на 2-ра бригада. Само Ямболският полк без смяна упорито удържа позициите си на Доброполския участък до края на офанзивата на противника. Загубите му в двумесечните кървави боеве на Добро поле са 959 души.

Полкът остава на позициите си и през 1917 и 1918 г., сменян за кратко и изтеглян за почивка. Той е подлаган на артилерийски обстрели и кратки пехотни атаки, в резултат на които понася допълнителни загуби.

Към септември 1918 г. в състава на полка са останали едва 1728 войници, командвани от 48 офицери. Останалите 3000 души от първоначалния му състав са паднали по бранните полета. По законите на войната той би трябвало да се смята за небоеспособен, но с този си състав ямболци участват в гигантската битка при Добро поле.

Главният удар противникът нанася в междината от вр. Сокол до вр. Патерник – на фронт с ширина 9 километра. Направлението на този удар попада между десния фланг на 3-та пехотна дивизия, отбраняван от 29-и пехотен Ямболски полк, и левия фланг на 2-ра пехотна дивизия, отбраняван от 30-и пехотен Шейновски полк. В участъка на пробива противникът разполага с 47 дружини, 363 оръдия и 470 картечници. Срещу тази сила българите имат 15 пехотни дружини в половината им състав, 47 оръдия и 140 тежки картечници. Съотношението на силите е с огромно предимство за противника. Нашите части са обезкървени и уморени в предишните боеве, зле хранени и обличани, без достатъчно боеприпаси и материални средства. Тригодишната война е изцедила докрай силите и волята им за борба. Участъците за отбрана са удължени до краен предел и силите едва стигат за отбрана на една от позициите. Германските части в по-голямата им част са отдавна изтеглени на Западния фронт. Българите са сами срещу обединените усилия на Антантата.

Ямболският полк с командир майор Пейчев заема участък за отбрана с дължина шест километра на позицията при вр. Шейновец на Доброполския участък от фронта. Срещу него е цялата 17-а френска колониална дивизия. Превъзходството на противника в личен състав и оръжие е десетократно.

На 14 септември французите започват мощна артилерийска подготовка, последвана на 15 септември сутринта от пеша атака. Веригите от пияни сенегалци са една след друга. На отделни участъци от позицията са наброявани до 18 вериги. Жестоки боеве се водят за височините Гръцки пост и Патерник. Противникът успява да превземе Гръцки пост и да се вклини в отбраната на десния фланг на ямболци. Тънката отбранителна линия на полка се пропуква. Не помагат и контраатаките с малобройните дружинни и полкови резерви. Загубите са значителни. Противникът успява да обходи позицията и откъм левия фланг и да атакува Проданова височина. Не помага и помощта, оказана от пристигналите подкрепления от 53-и и 80-и пехотен полк. Почти обкръжените ямболци водят жесток бой за вр. Шейновец, който пада в ръцете на французите. Възниква опасност от обкръжаване и пленяване на полка и командирът нарежда да се отстъпи към вр. Кравица, където успяват да се промъкнат едва около 200 души. Подобно е положението и при съседния 32-ри Загорски полк. Оцелелите от полковете на двете бригади в участъка на проби́ва се оттеглят на рубежа на Бригадната височина и Козяците, където се е оборудвал за отбрана пристигналият на помощ 81-ви пехотен полк. Останките от 29-и полк се изтеглят през долината на р. Порой към вис. Малък Козяк.

Противникът въвежда в проби́ва второешелонните си дивизии, за да овладее българските позиции на Козяците. Срещу останките от четирите български полка, които са и без артилерийска поддръжка, са хвърлени четири отпочинали и добре въоръжени сръбски дивизии. Пехотната атака е неотразима, отбраната на Добро поле е пробита! Командването на Първа армия не разполага с резерви да запуши проби́ва. Започва отстъпление, последвано от примирие.

От 1 август 1919 г. 29-и Ямболски полк е разформиран, като от състава му е формирана 3-та дружина на 24-ти пехотен Черноморски полк. През 1928 г. 29-и Ямболски полк е формиран отново – от състава на 37-а пехотна Пиринска и 12-а жандармерийска дружина. Новото си знаме получава на 3 октомври 1937 г. на маневрите при с. Паламарца.

През 1941 и 1944 г. 29-и пехотен Ямболски полк е отново мобилизиран и изпратен на южната граница в състава на окупационните войски. Участва в заключителния етап на **Втората световна война в Европа (1944–1945)** в състава на 3-та пехотна Балканска дивизия. От 22 до 26 декември води сражения за Сотин и Грабово. На 25 декември щурмовата рота на полка с командир подпоручик Димитър Живидеров атакува Грабово и го овладява, но германците контраатакуват с превъзхождащи сили и успяват да си върнат селото. В тези боеве полкът губи 158 убити и 128 ранени, от които 123 убити и 11 ранени са само от щурмовата рота в последния бой. В началото на 1945 г. 29-и полк на два пъти преминава р. Дунав при Илок и Бездан и заема участък за отбрана в района на с. Вайсло.

Участва в Дравската отбранителна операция. Въпреки упоритата съпротива на българските полкове в началото на март немците успяват да прехвърлят

реката и да завоюват плацдарм на десния ѝ бряг, който разширяват бързо. На 7 март ямболци участват в контраатаката на дивизията към Драва Чехи, с. Сапорца и чифлика Седан, след което полкът е изведен в резерв на корпуса.

На 14 април 5-а ударна рота на полка е прехвърлена в района на с. Дони Михоляц за оказване помощ на настъпващите български части. Ротата отразява четири контраатаки с пехота и танкове на противника и целият ѝ личен състав загиба на бойните си позиции, но не пропуска противника. През нощта срещу 15 април полкът отново преминава р. Дунав, освобождава с. Масловина, води боеве при канала Нов Дравски и с. Чаджавица.

В Дони Михоляц, 3 март 1945 г.

В началото на май 29-и полк тръгва в настъпление на запад. Преследвайки отстъпващия противник, навлиза в Австрия и приключва бойния си път до австрийското село Швенберг. Той е натоварен на ешелони и се отправя за родината.

На 6 юни прославеният в боевете 29-и пехотен Ямболски полк – един от „железните“ полкове на България, е посрещнат тържествено в Ямбол. Той оставя по бойните полета на Втората световна война 416 души убити героични свои офицери, подофицери и войници.

След войната 29-и пехотен полк е разформиран и в Ямбол е прехвърлена 2-ра дружина на 11-и Сливенски полк. С Указ № 25 на Председателството на Народна република България от 5 декември 1947 г. в Ямбол отново е формиран 29-и пехо-

тен Ямболски полк, като поема в състава си дружина от 11-и пехотен полк. Впоследствие 29-и пехотен полк е предислоциран в Бояново. През септември 1950 г. е преименуван на 33-ти стрелкови полк, а 3-та пехотна Балканска дивизия – на 7-а стрелкова дивизия „Ф. И. Толбухин“. При съкращенията през 1958 г., когато са разформирани Приморският корпус и 24-та стрелкова дивизия (Бургас), 33-ти стрелкови полк в Бояново също престава да съществува.

Войници от 29-и пехотен Ямболски полк в Будапеща, май 1945 г.

След преместването на 40-и стрелкови полк в Разград на негово място в Ямбол започва да се формира 82-ри мотострелкови полк, който влиза в състава на 7-а мотострелкова дивизия и става наследник на 29-и пехотен Ямболски полк. Полкът съществува до реформите в края на 90-те години, когато се осъществява преминаване към корпусно-бригадна организация, и е трансформиран в механизирани батальон. През следващите години е разформирана и 7-а механизирани бригада. В Ямбол остава 42-ри отделен механизирани батальон от състава на 2-ра механизирани бригада.

ТРИДЕСЕТИ ПЕХОТЕН ШЕЙНОВСКИ ПОЛК

Формиран е на 30 декември 1903 г. в състав от четири пехотни и една погранична роти с наименованието 6-и пехотен резервен полк. Установява се на гарнизон в гр. Ямбол. На основание Указ № 84 от 1903 г. е преименуван в 30-и пехотен Шейновски полк. Установява се на гарнизон в Търново Сеймен (дн. Симеоновград). Организационно влиза в състава на 1-ва бригада от 8-а пехотна Тунджанска дивизия (заедно с 10-и Родопски полк).

В Първата балканска война (1912–1913) води боеве при обсадата на Одринската крепост – при селата Булгаркьой, Кадъкьой, Коюнлий, Юруш, Картал тепе. С обявяването на мобилизацията само за шест дни се развърща в четиригружинен състав, като развърща и две дружини за резервния полк на дивизията. Командир на полка е подполковник Злати Костов.

Осма пехотна Тунджанска дивизия е в състава на Втора армия, чиято задача е да обсади Одрин и да блокира силния гарнизон на крепостта. След краткотрайни, но ожесточени пригранични боеве, в които частите на Първа и Втора армия разбиват Одринския корпус на противника, обръщът около Одринската крепост е сключен.

Офицери от 30-и пехотен Шейновски полк при с. Гебелер, Одринско, ноември 1912 г.

Парирани са всички опити на турците да разкъсат обсадата. Започват дългите и мъчителни зимни дни до началото на щурма. Шейновци са в Южния сектор. Редом с тях са дружините от 12-и и 51-ви пехотен полк на дивизията. Вляво от шейновци са полковете от 3-та Балканска дивизия.

Идва дългоочакваният ден на щурма на смятаната за непревземаема Одринска крепост. През нощта на 11 срещу 12 март 1913 г. под прикритието на артилерията дружините на полка превземат предните позиции на противника на Памук Сартъ. На следващия ден настъплението продължава и вечерта полковете на

8-а дивизия са пред фортовете „Токат баир“ и „Доуджарас“. Турската артилерия обстрелва с огън позициите на пехотата, но шейновци и другите полкове въпреки загубите не отстъпват от заетите позиции.

Вечерта към 20 часа започва артилерийска подготовка на атаката на главната позиция. Българската артилерия буквално смазва турската и пренася огъня върху укрепените фортове. Нощта се раздира от взривовите на снаряди. Полевата и крепостната артилерия разрушават отбранителните съоръжения. Следва сигнал и шейновци се хвърлят в атака под звуците на военни маршове, изпълнявани от полковата музика. Превзет е Токат баир, падат и другите фортове от Южния и Източния сектор. Одрин пада. Над крепостта се развяват български знамена. Светът е изумен. Непревземаемата крепост е овладяна от българските полкове за по-малко от три дни.

Но шейновци ги чака война с досегашните съюзници. Полкът в състава на 8-а пехотна дивизия е прехвърлен през Кавала в района на Серес в състава на Втора армия, но на 18 май дивизията е преподчинена на Четвърта армия и 30-и Шейновски полк с пеши маршове и морски превози се изнася през Горна Джумая до Щип в първия ешелон на дивизията и до 24 май заема район при с. Караорман.

Край Кавала, 1913 г.

Във **Втората балканска война (1913 г.)** 30-и Шейновски полк в състава на 1-ва бригада от 8-а Тунджанска дивизия води боеве със сърбите при Ежево, р. Брегалница и вр. Повиен. С получаването на заповедта за настъпление той в състава на бригадата изпълнява задача да атакува сръбските позиции по височините Ежов рид, източно от с. Серчиево. На 17 юни още по тъмно пристига в района на с. Караорман, където трябва да преодолее реката по подготвени от пионерната гру-

жина мостове, каквито обаче не са построени. Дружините, без да чакат, преодоляват реката и започват да се изкачват по височините на отсрещния бряг на Брегалница. Ежов рид е овладян, но на сутринта сърбите откриват убийствен огън по дружините на полка, разположени на голите височини. Нашата артилерия не е в състояние да подпомогне пехотата и тя започва да се оттегля от височините, понасяйки значителни загуби. До вечерта два сръбски конни полка атакуват дружините на 30-и полк, но са отблъснати със силен пушечен огън. Полкът остава на позициите си до следващия ден, отбивайки всички атаки на сърбите, и по заповед на командира на бригадата на 18 юни през нощта се оттегля на левия бряг на р. Брегалница. Впоследствие в състава на дивизията заема позиции в участъка от вис. Жграпаница до гребена Сива кобила.

Шейновският полк участва в започналото настъпление на 5 юли на десния фланг на Четвърта армия в направление към масива Повиен. Върхът има голямо значение за цялата отбрана на армията, защото от него се управлява огънят на цялата артилерия на противника на Калиманското плато. Масивът се отбранява от значителни сръбски сили. Настъплението на 8-а Тунджанска дивизия върви бавно – поради силно пресечената местност и невъзможността да се използва полевата артилерия. До вечерта обаче шейновци и останалите полкове на дивизията успяват да преодолеят долината на р. Каменица. Натискът към масива на следващия ден продължава с нарастващи темпове. Сърбите се съпротивляват отчаяно, артилерията коси веригите на шейновските дружини, катережи се по голите склонове. До вечерта обаче предните части успяват с устремна атака „на нож“ да изхвърлят сърбите от масива и да се подготвят за отбрана. Сърбите предприемат няколко контраатаки, за да си го върнат, но са отблъснати от шейновци и съседите им. Два дни продължават жестоките боеве за масива Повиен.

На връх Повиен, юли 1913 г.

Шейновци търпят големи загуби от артилерията на противника, защото каменистата местност не позволява да се окопаят добре. На 9 юли сърбите събират още сили и правят последен опит да си върнат височината, но са спрени със силен пушечен огън. Склоновете на височината се покриват с трупове на противника. Той не издържа и започва да се оттегля. С успеха на настъплението на десния фланг на армията се проваля цялата сръбска операция за настъпление към Царево село и за съединяване с гръцката армия. Сърбите не подновяват настъплението срещу войските на Четвърта армия. Създават се отлични възможности за общо настъпление и разгром на сръбската и гръцката армия, които не се използват поради подписването на примирие.

Войната приключва с национална катастрофа. Тридесети пехотен Шейновски полк се завръща в Търново Сеймен, посрещнат от жителите му с цветя. В двете балкански войни той губи 689 свои юначни бойци, а ранените са хиляди. Бойните знамена се прибират, за да се развоят отново след две години по бойните полета на Световната война.

За участие в **Първата световна война (1915–1918)** 30-и Шейновски полк през септември 1915 г. е развърнат в пълен състав и под командването на полковник Петър Рашков участва в общото настъпление на Първа армия към Скопие, Битоля и Охрид.

Полкът е отново в състава на 8-а пехотна Тунджанска дивизия, води боеве при Гола чука, Оряхова глава, вр. Барне и навлиза в Серското поле. Сръбската армия е разбита и изхвърлена в Албания. Остатъците от нея са натоварени на френски и английски кораби и извозени на островите за докомплектуване и въоръжаване.

Влизане на 30-и пехотен Шейновски полк в Битоля

Към края на 1915 г. 8-а пехотна дивизия заема полоса за отбрана от Баба планина до устието на р. Секулева на новообразувания Южен (Македонски) фронт и 30-и пехотен полк оборудва за отбрана определения му участък. През 1916 г. 30-и Шейновски

полк води боеве на Македонския фронт. През август участва в Чеганската операция на Първа армия. В изпълнение на възложените ѝ задачи на 16 срещу 17 август през нощта в настъпление преминава 8-а пехотна Тунджанска дивизия, включително 30-и Шейновски полк. Към 16,30 ч., след като прогонват с бой сръбското подразделение при с. Горно Клешино и от още няколко последователни позиции, шейновските дружини успяват да овладеят гр. Лерин. На следващия ден те водят кръвопролитни боеве за гара Арменохор, селата Баница и Кучковени. В продължение на четири дни – от 20 до 24 август, в състава на бригадата на полковник Владимир Серафимов 30-и Шейновски полк и 10-и Родопски настъпват на десния фланг на дивизията, атакуват противника по фронт и във фланг, овладяват височините южно от Горничево и заемат гребена на планината Малка Нудже, след което продължават настъплението си на североизток по посока на с. Чеган. След като на 23 август достигат силно укрепените неприятелски позиции от двете страни на пътя Пътеле – Острово (по западния бряг на Островското езеро), родопци и шейновци успяват след тежки двудневни боеве да овладеят двата от трите реда окопи на укрепената линия, но са спрени на подстъпите към кота 1500 (вр. Чеган). В резултат на тежките боеве полкът губи половината от офицерския и редовия си състав.

През Серското поле

Неуспели да се съвземат и попълнят загубите в резултат на 10-дневните боеве, дружините на 30-и Шейновски полк трябва да се справят със започналата есенна офанзива на съглашенските армии. Събрало значителни сили, съглашенското командване провежда операция за изваждане на България от войната и в подкре-

на на включилата се Румъния на страната на Съглашението. Шейновският полк участва в боя на Мала Нудже планина, който е част от съглашенската офанзива. На фронта между височините Вич и Чеган (източно от Петърското и Островското езеро), отбраняван от полковете на 8-а Тунджанска дивизия и две бригади от 3-та и 6-а пехотна дивизия, противникът хвърля седем сръбски и френски дивизии и една руска бригада. Превъзходството в полза на неприятеля е огромно. Численият състав на българските полкове е наполовина. Артилерията разполага само с по 12 снаряда на оръдие дневно (десетократно по-малко от съглашенската). На предната позиция на левия бряг на Горничевска река е 30-и пехотен полк. Не достига сили за заемането на главната позиция.

На 12 септември в 5,30 ч. започва мощна артилерийска подготовка на атаката, която продължава три часа. Българските окопи са преорани от тежките снаряди. В 8,30 ч. в атака тръгват пехотните дивизии на противника. Срещу 30-и полк настъпва Дунавската сръбска дивизия и успява да овладее Плоската височина на фланга на позицията. По заповед на командира на бригадата се организират три контраатаки, но те са неуспешни поради недостиг на сили. На следващия ден сръбската дивизия подновява атаката. Дружините на полка не издържат на удара и се оттеглят на главната позиция по билото на Нудже планина, последвани от веригите на противника.

На 14 септември рано сутринта противникът презгрупира силите си и след кратка, но мощна артилерийска подготовка в 10 часа атакува главната позиция на дивизията. Левият фланг на 30-и полк се огъва и той започва да отстъпва. Противникът пробива отбраната в стика между 23-ти и 30-и пехотен полк и те се оттеглят на север на Леринската позиция. В тридневните боеве 30-и полк губи една четвърт от състава си.

Впоследствие полкът в състава на 1-ва Тунджанска бригада, която е временно с командир полковник Велев, участва в боевете на Кеналската укрепена линия, като отбранява участък от р. Секулева до 1 километър източно от с. Брод, част от Завоя на р. Черна. На 6 октомври съглашенските войски започват настъпление по целия фронт. Шейновци се сражават отчаяно срещу Дунавската сръбска дивизия, но превъзходството на противника е огромно и на 8 октомври те са принудени да изоставят с. Брод. Настъплението на врага продължава. На 19 ноември е изоставена Битоля и изнеможелите български полкове заемат за отбрана височините северно от града. Фронтът се стабилизира. И двете воюващи страни понесат огромни загуби в тримесечните боеве и прекратяват активните действия през 1916 г. Загубилата боеспособност 8-а пехотна Тунджанска дивизия е изведена в Сярско-Егейска Македония за отдих и възстановяване, след което влиза в състава на Втора армия. Шейновският полк остава през следващата година на Струмския фронт и в края на лятото на 1918 г. бригадата, в която е и полкът, е придадена към 2-ра Тракийска дивизия, която заема за отбрана участък на Добро поле.

От 14 до 20 септември 1918 г. 30-и Шейновски полк в състава на Тракийската дивизия под командването на полковник Алекси Дюдюков, поел командването през 1916 г., участва в гигантската битка при Добро поле.

Противникът нанася главния удар в междината от вр. Сокол до вр. Патерник – на фронт с ширина 9 километра. Направлението на главния удар е между десния фланг на 3-та пехотна дивизия, отбраняван от 29-и пехотен Ямболски полк, и левия фланг на 2-ра пехотна дивизия, отбраняван от 30-и пехотен Шейновски полк.

Срещу Шейновския полк, останал с половината си състав от 1600 войници и отбраняващ позицията от Томова височина до Доброполска река с дължина 4,5 километра, настъпва пълнокръвната и отпочинала, отлично въоръжена и поддържана от мощна артилерия 122-ра френска дивизия. Съотношението на силите е десетократно в полза на противника. На 14 септември рано сутринта започва силен артилерийски обстрел на българските позиции. Нашата артилерия не отговаря на огъня, защото нестига снаряди. Противниковите снаряди преорават позициите на българите. Канонадата продължава през целия ден. Редуват се обикновени и газови снаряди. Обезумели от грохота, българските войници се свиват колкото може повече в укрытията и снарядните ями.

На 15 септември сутринта започва пехотната атака. Гъсти вълни френски пехотинци една след друга се насочват към височините. Почернелите от гима и пушека шейновци ги посрещат с дружен пушечен и картечен огън. Склонът се покрива с трупове. В ход влизат и огнепръскачки, с които французите се опитват да изгорят храбрите защитници. Цял ден шейновци отбиват атаките на врага. Полкът е загубил вече половината от състава си и над половината от командирите. Накрая многобройният противник нагледява. С цената на огромни загуби французите успяват да овладеят няколко опорни пункта в отбраната на полка. Особено ожесточени боеве се разгарят за височините Томова, Скалистата, Сипкавата и за най-високата – Котата, намираща се в междината между предните две дружини на полка. Боят е на живот и смърт. Атаките на противника се отблъскват с контраатаки „на нож“, като французите изтръпват при вида на хвърлилите се в боя български войници. Накрая отбраната на 2-ра дивизия е пробита. Българските полкове, включително шейновци, отстъпват, водейки боеве на редица последователни рубежи.

От 17 до 30 септември полкът води отстъпателни боеве по посока на Клисели – Врадище и Гюземел. Следват примирието и Ньойският мирен договор. Полкът се завръща в Симеоновград, посрещнат със сълзи и черни забрадки от жителите му. Загиналите от него във войната са 877 души, а ранените и инвалидите са хиляди. В знак на траур по жертвите командирът на полка заповядва да се боядисат в черно на един метър от земята сградите в казармения район и заради това дълго той се нарича „черният полк“. През 1919 г. е разформиран, а от личния му състав е формирана 3-та дружина на 10-и пехотен Родопски полк. На 5 юни 1937 г. прехвърлението в гр. Марица (до 1929 г. Симеоновград) 23-ти пехотен Шипченски полк е преименуван на 30-и пехотен Шейновски полк.

През 1941–1942 г. полкът е мобилизиран и заминава на Прикриващия фронт. Участва във втората фаза на заключителния етап на **Втората световна война в Европа (1944–1945)** в състава на 8-а пехотна Тунджанска дивизия от Първа българска армия на генерал-майор Владимир Стойчев.

На 15 декември е отгадена бойна заповед за Сремска армейска настъпателна операция под наименование „Винковци – Вуковар“. Частите на 8-а пехотна Тунджанска дивизия са на левия фланг на армията – от гара Грабово до лявата разграничителна линия на армията. По плана на операцията дивизията преминава в настъпление на 22 декември 1944 г. в направление към селата Негославци и Оролик. В първия ешелон са 12-и и 30-и пехотен полк.

На 12 декември сутринта 30-и Шейновски полк настъпва към с. Берек и станция Оролик. Дружините на полка успяват да завземат Оролик и достигат покрайни-

ните на с. Негославци. Германските части, организирани за отбрана височините към селото, посрещат шейновските дружини със силен автоматичен и картечен огън. Дружините са принудени да спрат и да се окопаят. На 24 декември шейновци заедно с 23-ти Шипченски полк в първия ешелон на дивизията атакуват отново на широк фронт и под огъня на противниковата артилерия. Настъплението върви бавно и до вечерта успяват да напреднат само няколко метра.

Прекалено широкият фронт на настъпление на дивизията не позволява да се създаде необходимото превъзходство, поради което в полосата на дивизията е въведена и 3-та пехотна дивизия. След артилерийската подготовка дружините от полка тръгват в атака, но отново са спрени от урагания огън на противника. Загубите са значителни. Командването на армията е принудено да въведе свежи сили, за да ускори настъплението към Грабово.

Осма пехотна дивизия е изведена в резерв и на следващия ден е прехвърлена в междуречието на реките Дунав и Сава, където заема определената ѝ полоса за отбрана. В първия ешелон на дивизията е 30-и Шейновски полк, който отбранява участъка между селата Хересне и Барч на р. Драва. Там той престоява до началото на май. В хода на Мурската настъпателна операция е сменен от 12-и Балкански полк, но вместо на почивка е изпратен да смени 13-и Рилски полк, който води бой.

През р. Мур

Шейновци атакуват от движение, противникът се съпротивлява отчаяно, но е принуден да се оттегли от позициите си. Полкът продължава да настъпва и

води ожесточен бой с противника при гара Ясеновички Берек и с. Караш, където е принуден от урагания огън на противника да спре. Подсилени с артилерия, шейновци настъпват отново и противникът е принуден да се оттегли. Дружините освобождават селата Ледине, Дрне и Молве, продължават настъплението си към Логано и Петеранец и към 8 май достигат гр. Вараждин. Краят на войната заварва полка на 12 май 1945 г. при с. Сент Йохан в Австрия.

Посрещане на 30-и пехотен Шейновски полк в Марибор, 1945 г.

Така приключва бойният път на 30-и пехотен Шейновски полк, увенчан със слава и признание от потомците. По бойните полета на Втората световна война той дава 210 убити офицери, подофицери и войници.

След войната 30-и пехотен Шейновски полк търпи редица организационни изменения и преименувания. С развърщането отново на щаба на 8-а пехотна дивизия през 1947 г. той е включен в нейния състав. През май 1950 г. е преименуван на стрелкови, а през септември отново получава името 49-и стрелкови полк (гр. Марица) във 2-ра стрелкова дивизия „Георги Димитров“ с щаб в Стара Загора. В хода на последвалите размествания на части от 2-ра и 17-а стрелкова дивизия през 1958 г. 49-и стрелкови полк остава в състава на 2-ра мотострелкова дивизия, претърпява редица организационни изменения във връзка с постъпилите нови системи въоръжения и бойна техника. През 60-те години започва превъоръжаването му с нови образци техника и оръжие. В полка постъпват първите БТР-60 ПБ, от САУ-100 танковите подразделения преминават на танк Т-54, в свързочните подразделения навлизат БТР-50 ПУ.

С разпореждане на началника на Генералния щаб на Българската народна армия от март 1960 г. 2-ра стрелкова дивизия „Георги Димитров“ е преименувана на 2-ра мотострелкова дивизия. Продължава да съществува до юли 1998 г., а 49-и мотострелкови полк е в нейния състав.

При реформите в края на 90-те години с преминаването на Сухопътните войски към бригадна организация с министерска Заповед № ОХ-00515/07.07.1998 г. 2-ра мотострелкова дивизия е трансформирана във 2-ра лека пехотна бригада, а 49-и мотострелкови полк е в нейния състав.

След организационно-щатните промени през 2003 г. бригадата променя състава си, а 49-и мотострелкови полк е реорганизиран във военновременен батальон. При реформите по „План 2015“ наследникът на 30-и пехотен Шейновски полк – 49-и лек пехотен батальон, е разформиран.

ТРИДЕСЕТ И ПЪРВИ ПЕХОТЕН ВАРНЕНСКИ (СИЛИСТРЕНСКИ) ПОЛК

Формиран е във Варна през 1900 г. в състав от четири пехотни и една погранична роти като 7-и пехотен резервен полк. На основание Указ № 84 от 1903 г. е преименуван на 31-ви пехотен Варненски полк. Установява се на гарнизон в гр. Добрич. Поради липса на казармени помещения личният му състав остава във Варна. През 1904 г. полкът е преместен в Силистра, но името Варненски остава.

С обявяването на мобилизацията през септември 1912 г. той е развърнат в четирисдружинен състав – само за четири-пет дни вместо за предвидените по плана девет. Негов командир по време на балканските войни е полковник Марко Марков. На 24 септември е получена заповедта за изнасяне към турската граница. Полкът е превозен с железопътен транспорт до Преслав, преодолява Балкана през Върбишкия преход и до 5 октомври заема района си при с. Мансарли. Включен е в състава на 2-ра пехотна бригада от 4-та Преславска дивизия с командир полковник Перикъл Енчев (заедно с 8-и Приморски полк). Командир на дивизията е генерал-майор Климент Бояджиев.

Полкът пресича турската граница на 6 октомври и продължава да настъпва на турска територия. Води ожесточени срещни боеве при Селиолу на 9 октомври с части на 2-ра низамска дивизия (заедно с 8-и пехотен полк). Низамската дивизия е разбита и отстъпва. Срещните боеве продължават при Гечкенли и Петра. След оттеглянето на 1-ва Софийска бригада и Конната дивизия 2-ра пехотна бригада остава сама на бойното поле. На 10 октомври рано сутринта турската артилерия открива бърз огън срещу дружините на полка и подвежда пехотни части за контраатака. Полковник Марков решава да атакува изпреварващо. Турците при вида на вдигналите се в атака български вериги се оттеглят, следвани по петите от варненските дружини. В тези няколкодневни кръвопролитни боеве частите на 4-та Преславска дивизия обръщат в позорно бягство 3-ти низамски турски корпус. Гонени от българските войски, турците захвърлят всичко. Пътищата са покрити с трупове и изоставено имущество.

В срещните боеве край Лозенград 31-ви Варненски полк дава много свидни жертви. Противникът напуска града и се оттегля към укрепената линия Бунархисар – Люлебургаз. По време на битката за нея 31-ви полк заедно с 8-и Приморски е в първата линия на 4-та дивизия и

Гробове на войници от 31-ви пехотен Варненски полк край с. Калфакьой

настъпва северно от с. Тюрк бей. Срещу тях са 4-та и 5-а турска низамска дивизия от 2-ри низамски корпус, следвани от 3-та низамска дивизия във втория ешелон. Разгаря се решаващо за войната кръвопролитно срещно сражение.

Войнишко пране, с. Лазаркьой

Турската артилерия открива убийствен огън по първоешелонните полкове на дивизията, а българската отвръща с точен прицелен огън. Загубите на полковете растат. Варненци, приморци, шуменци и преславци с мъка удържат атаките на многобройния враг. Много роти и взводове остават без командири. В този момент в боя е въведена 3-та бригада на Преславската дивизия, която атакува от движение с „Ура! Напред на нож!“ и увлича след себе си и другите полкове. Българите са неудържими. В срещното сражение са разбити дивизиите на 2-ри низамски корпус. Варненци атакуват устремно, преодоляват р. Караагач дере и се вкочват в бой с върхлитащите части на 3-та низамска дивизия. Турците не издържат на страховитата българска атака и се оттеглят панически към Чаталджа.

Варненци продължават преследването, участват в упоритите боеве с турците при Чонгора. Следват тежкият и изпълнен с драматизъм марш към Чаталджа, борбата с калта, студа и холерата. Четвърта Преславска дивизия не участва в първия щурм на Чаталджанската укрепена линия, защото поради големите загуби в предишните боеве е изведена в армейски резерв.

Варненци прекарват зимата пред Чаталджа, през януари и март водят боеве с опитващите се да пробият обсадата турски войски при Лазаркьой и Тарфа. Пада Одрин, войната с Османската империя е спечелена, но Варненци ги очаква нова война с досегашните съюзници. Четвърта Преславска дивизия е прехвърлена на Западния фронт в състава на Четвърта армия.

Във **Втората балканска война (1913 г.)** 31-ви пехотен Варненски полк води боеве при Злетовската река, с. Бели, на Калиманската позиция. Втора бригада получава задача да настъпи и овладее вис. 550 на десния бряг на Злетовската река, западно

от с. Добрево, а 31-ви полк е на левия фланг на бригадата. На 17 юни 1913 г. още на разсъмване колоната на полка достига Злетовската река, разгонва предните постове на противника, преминава я и заема близките височини на отсрещния бряг. Подкрепено от пристигналата артилерия, настъплението на полка продължава и подир пладне след кратък ръкопашен бой вис. 550 е овладяна.

През нощта срещу 18 юни сърбите успяват да се организират, да подведат свежи сили и рано сутринта да контраатакуват с големи сили в образувалата се междина между бригадата и 7-а дивизия – в участъка от вис. 550 до с. Дренак. Ударът се стоварва върху левия фланг на 31-ви полк. Варненци се сражават отчаяно и успяват да нанесат големи загуби на противника. Но в неравната борба и те губят много бойци и командири. Възниква опасност за целия ляв фланг на бригадата, но командирът ѝ успява да спре сръбското контранастъпление, като изпраща две дружини от 8-и Приморски полк, които се развърщат на височините при Неокази. Варненци и приморци преминават към отбрана и остават на позициите си и тогава, когато десният фланг на 7-а дивизия започва да се оттегля под натиска на сърбите.

На 18 юни към 11 часа е получена заповед за спиране на военните действия, което е използвано от сърбите за заемане на по-добро положение и продължаване на настъплението. Те убиват парламентъора на бригадата и настъпват, но са спрени от силния огън на приморци и варненци. Положението е неясно до сутринта на 19 юни, когато бригадата получава задача да отстъпи и заеме за отбрана участък на десния фланг на позицията на 7-а дивизия между Райчани и Соколарци, където е отстъпила дивизията, след като сърбите са пробили нейните позиции. Оттеглянето се извършва под огъня на противника, което увеличава загубите на 31-ви полк, но той успява да го направи организирано и да заеме новите си позиции северозападно и северно от Райчани.

Сръбското настъпление започва на 20 юни. Срещу 31-ви полк се изпращат два полка от Моравската дивизия втори призив. Със силен пушечен и картечен огън варненци спират сръбските вериги на 150–200 метра пред позициите си, като им нанасят големи загуби. Значителни са загубите и на варненци от огъня на противниковата артилерия. Настъплението на сърбите продължава и на 21 юни, като един полк от Моравската дивизия успява да обходи десния фланг и да атакува откъм манастира „Панталеймон“. Осми Приморски полк ликвидира опасността от обхождането на позицията. Към 10 часа преди пладне положението става критично. Загубите на варненци, както и на останалите полкове, отбраняващи позицията около с. Райчани, са значителни и отделни роти започват да напускат позициите. Началникът на 7-а Рилска дивизия заповядва общо отстъпление на частите към Кочани, което се извършва организирано.

Понесли огромни загуби в предишните боеве, сърбите не успяват да се организират за атака на новите позиции, но една тяхна колона от около два полка, като използва напускането на десния фланг от Македоно-одринското опълчение, успява да обходи позициите отгясно и да застраши пътя Кочани – Царево село. Варненци и приморци спират обходната колона, но началникът на дивизията, за да избегне опасността от отстъпление през непроходимата Плачковица планина, заповядва оттегляне на линията Пресека – Якимово, което се извършва в добър ред и незабелязано от сърбите. Поради опасността от нови загуби те не правят опити да атакуват позициите при Кочани и това дава малка почивка и възможност на частите да се оборудват за отбрана на новите позиции на Калиманското плато.

На 5 юли 31-ви Варненски полк заема позиции на вис. Баньо чука, която е от изключително значение за отбраната на армията, защото прикрива подстъпите към Калиманското плато. Срещу полка настъпва цялата Черногорска дивизия. По време на боя се извижда страхотна буря. Гъстите неприятелски вериги връхлитат позициите на варненци, които ги посрещат с пушечен и картечен огън. Склоновете на височината се покриват с трупове на черногорци. По-силни от бурята, варненци се вдигат в атака, подкрепени от две дружини от 8-и и 21-ви пехотен полк. Варненци и черногорци се вкопчват в най-кръвопролитния и решителен ръкопашен бой. Надделяват българите. Черногорската дивизия е разбита и побягва към р. Брегалница, която е придошла от гъжда. Във водите ѝ гинат обезумелите от боя черногорци. До края на войната Черногорската дивизия е сломена и ликвидирена като военна сила.

Лазарет на 31-ви пехотен Варненски полк, с. Бигла,
9 юли 1913 г.

На Калиманската позиция е спряно настъплението на сръбските войски, които не успяват да постигнат целта си и да се съединят с гръцката армия. От север в подкрепа на Втора и Четвърта армия започват да пристигат свежи сили от другите български армии. Настъплението на румънската армия и примирието спасява гръцката и сръбската армия от пълен разгром. Варненци се завърщат в гарнизона и

прибират бойното си знаме в очакване на по-добри времена.

В Първата световна война (1915–1918) 31-ви Варненски полк под командването на подполковник Иван Караев участва при превземането на Тутракан. На 4-та Преславска и 1-ва Софийска дивизия се пада главната роля в овладяването на крепостта. В състава на 1-ва бригада от 4-та Преславска дивизия 31-ви Варненски полк получава задача да овладее укрепление № 7 и междината между него и укрепление № 8. Полкът е в състава на втората вълна полкове, които атакуват главната укрепена линия на румънските войски. През нощта срещу 5 септември 1916 г. варненци заемат изходни позиции и сутринта атакуват неудържимо укрепление № 7 от първата отбранителна линия. След жесток бой, който продължава до обяд, успяват да го превземат. При атаката е ранен командирът на полка и командването се поема от капитан Тумпаров.

На 6 септември сутринта оределите дружини на полка атакуват укрепление № 8 от втората отбранителна линия на крепостта. Атаката на варненци е неудържима. Румънците пред фронта на полка не издържат на удара и отстъпват

към Тутракан. Българските полкове ги следват по петите и освобождават града. Румънските войски бягат панически към Дунав. Малка част от тях успяват да се прехвърлят на отсрещния бряг. Повечето загиват във водите на реката или се предават в плен. Победата на българските войски е пълна.

На дунавския бряг

След Тутраканската битка 31-ви полк настъпва в направление към Асфаткьой и Абдулар, води краткотрайни боеве при Сусус Али бей и към 19 септември е пред Кобадинската укрепена линия – в района на с. Кокарджа. Седми и 31-ви пехотен полк са в бойната част.

Без да дочака останалите части на дивизията, 1-ва бригада атакува силно укрепената линия. Преславци и варненци напредват смело, но са посрещнати със силен огън, който е особено унищожителен за дружините на 31-ви полк. Румънците контраатакуват с многократно превишаващи сили и застрашават фланга на 31-ви полк, който вследствие на понесените загуби и опасността от обкръжаване започва да отстъпва. Противникът успява да овладее дори артилерийските позиции, когато на помощ на варненци пристига 4-та дружина на Преславския полк, която се втурва в атака и увелича напред отстъпващите варненски дружини. С атака „на нож“ българските дружини си връщат артилерийските позиции. В боя се включва и пристигналият 47-и пехотен полк, който атакува от движение и увелича полковете на 1-ва бригада. Варненци разбиват вмъкналия се в бойния им ред противник, но понесат големи загуби.

Следват боевете при първата и втората атака на Кобадинската позиция, след което 31-ви полк е изведен за попълване на загубите. През октомври и ноември варненци водят боеве с руски и румънски части на линията Бешаул – Софулар и при с. Картал.

През декември той воюва при Балабанча и кога 197 с 241-ви пехотен руски полк, който под натиска на 1-ва бригада е принуден да отстъпи от заеманите позиции.

Превързочен пункт на 31-ви пехотен Варненски полк, срещу чифлика Сусус Али бей, 19 септември 1916 г.

През 1917 г. полкът воюва североизточно от с. Жижила, участва в освобождаването на градовете Констанца и Тулча, отстъпва част от силите си за формиране на 84-ти пехотен полк и води откъслечни боеве с руски и румънски части. През пролетта на 1918 г. 4-та Преславска дивизия, започва да се прехвърля на Южния фронт, където положението на българските войски става критично.

Позициите на 31-ви пехотен Варненски полк при с. Бешаул

Преславци през септември водят боеве с настъпващите съглашенски войски и по време на оттеглянето на българската войска към границата. Следва примирието. След Ньойския договор 31-ви Варненски полк първоначално е в гр. Ески Джумая, където е демобилизиран. След Крайовския договор (1940 г.) е възстановен от състава на 8-и Приморски полк и с новото си име 31-ви пехотен Силистренски полк се установява в гр. Силистра. През 1941 и 1944 г. е на Прикриващия фронт в района на Александрово, Зорница, Маломирово, Голям Дервент, Лалково.

Полкът действа в заключителния етап на **Втората световна война в Европа** в състава на 12-а пехотна дивизия. Негов командир е полковник Димитър Векиларчев. От 8 до 14 октомври 1944 г. участва в Нишката операция на Втора армия. На 23 септември тя получава задача да настъпни в направление към Ниш и за поддържащ удар към Власотинце. Дивизията е в южната групировка, настъпваща към Власотинце, и охранява левия фланг на армията. Настъплението на армията започва на 8 октомври след артилерийска подготовка и масирани удари на авиацията.

Тридесет и първи Силистренски полк тръгва в атака и овладява в краткотраен, но решителен бой вр. Висока чука. Към края на деня задачите са изпълнени от частите на дивизията. На 9 октомври полкът води бой с изпратените от Лесковац части в района на с. Равна Дубрава. Настъплението на 12-а пехотна дивизия продължава и на 10 октомври частите ѝ водят боеве за овладяване на височините при Власотинце. Силистренци настъпват към селата Гюнетица и Липовица и успяват да ги овладеят, като се бият за всяка къща. Настъплението продължава и на 11 октомври частите на 12-а дивизия влизат в Лесковац, а 31-ви пехотен полк заема за отбрана района на с. Яшуна.

По време на Косовската операция (25 октомври – 30 ноември) 12-а пехотна дивизия е във втория ешелон на армията, но поради първоначалния неуспех на операцията се извършва прегрупиране, дивизията е изведена в първия ешелон и настъпва в направление към Лебане и Прищина.

На 30 октомври силистренци настъпват към височините Лисица и Гомур и успяват да превземат вр. Сухо, упорито отбраняван от германците. На следващия ден участват в отразяване контраатаки на противника, а след краткотрайни боеве превземат височини 980 и 1020. На 9 ноември противникът контраатакува с големи сили в полосата на 31-ви полк и си връща важния масив с кота 1020. Командирът на полка повежда 1-ва дружина в контраатака и си връща височината, но още неуспяла да се укрепи на нея, отново е атакувана от две и половина противникови дружини.

Настъплението на дивизията продължава при много тежки атмосферни условия. Снежни бури вилнеят по билото на Голак планина. На 19 ноември частите на дивизията пробиват противниковата отбрана и заедно с тези на 2-ра конна дивизия влизат в Прищина. Силистренци показват в боевете чудеса от храброст.

Дивизията е изведена в района на Лесковац и включена в състава на новосформираната Първа българска армия. Полкът участва и във втората фаза на войната в състава на Първа българска армия. Той си спечелва името „железният“ по време на боевете при Драва, Мур и с. Ястребци. Извозени с железопътен транспорт до Белград, частите на дивизията, включително Силистренският полк, са прехвърлени през Дунав и към февруари заемат района на Кадаркут, Неметлаг – в западния участък за отбрана на армията, и вземат участие в Дравската отбранителна операция.

На 6 март сутринта няколко часа след форсирането на р. Драва противникът преминава в настъпление и на западния участък. С цената на големи жертви той пробива отбраната на първоекшелонните полкове на 299-а съветска стрелкова дивизия между селата Нагбайом и Куташ и се вклинява на 6–7 километра в дълбочина на отбраната. Командирът на 64-ти стрелкови корпус преценява създалата се обстановка, решава да контраатакува с втория си ешелон и иска съдействие от съседната Първа българска армия. В съответствие с планираното взаимодействие с 57-а съветска армия командващият на Първа българска армия заповядва на командира на 31-ви пехотен полк, усилен с едно артилерийско отделение, да се изнесе бързо в района на с. Чокьой и да влезе в подчинение на командира на 64-ти стрелкови корпус.

Контраатаката на 31-ви пехотен полк с командир Никола Ботев започва в 15,30 ч. след 15-минутен артилерийски удар по противника. В първия ешелон настъпват 1-ва и 2-ра дружина, а във втория е 3-та дружина. След кратко разузнаване полкът напредва стремително. Противникът не издържа и се оттегля, но в дълбочина задържа упорито с. Радего, поради което темпът на контраатаката на десния фланг постепенно намалява. Командирът на полка въвежда втория ешелон. Към 19,30 ч. полкът изпълнява поставената му задача, като овладява линията с. Яко – железопътна линия Капошвар – Чурго, на която спира и се закрепва. За отбранителните действия на 7 март командирът на 64-ти стрелкови корпус прегрупира силите си на най-вероятните направления за настъпление на противника, като заповядва на 299-а стрелкова дивизия заедно с 31-ви пехотен полк да прегради направлението с. Куташ – с. Чокьой – с. Кагаркут.

Капошвар

На 7 март сутринта противникът настъпва, нанасяйки силен удар в направление към с. Кишкорпаг – с. Капошвар. Срещу 31-ви полк немците настъпват с един пехотен полк, но атаката им е отбита и те се оттеглят на изходното си положение, като губят около 350 убити и ранени. На 10 март в 12 ч. противникът подновява атаките си в участъка на 31-ви пехотен полк. В три вериги една след друга немците напират неугържимо. Дружините на Силистренския полк се сражават отчаяно, но към 16 ч. танкове и пехота излизат в тила на първоешелонните дружини на полка. В подкрепа на силистренци е изпратен 32-ри Загорски полк, който се включва успешно и заздравява отбраната на мястото на пробива. Настъпление то е спряно. В боевете на 10 март полкът губи 371 бойци и офицери. На 10 март вечерта 31-ви Силистренски полк заема северозападната окрайнина на с. Чокьой.

Разузнаване край с. Ястребци

От 31 март до 10 април 31-ви пехотен полк участва в Мурската настъпателна операция. За провеждането ѝ е разработен план под условното наименование „Балкан“, който предвижда нанасяне на два удара. Главният удар е на фронт от с. Кишбайом до с. Хенес – 10 километра, с 12-а и 10-а пехотна дивизия. В полосата за настъпление на Първа българска армия противникът се отбранява с унгарски, германски и хърватски части. Там е и 13-а СС планинска дивизия от 68-и армейски корпус. За силистренци операцията се изразява в жестоки и кръвопролитни боеве за форсиране на р. Мур, овладяване на укрепената линия „Маргит“, канала Принципалис и с. Ястребци.

На 31 март полкът получава заповед след артилерийска подготовка да атакува и пробие „Маргит“, след което да продължи настъплението си на запад. Първата атака завършва с неуспех. Полкът е посрещнат със силен картечен, минохвъргачен и артилерийски огън. Това налага да се проведе втора артилерийска подготовка. В действие влизат и съветските катюши. Започва едновременно атака на български и съветски войски, която завършва с успех. Преследването на противника продължава на запад, а 31-ви полк достига широката водна преграда на канала Принципалис.

На 2 април след кратка артилерийска подготовка започва форсирането му. Немците под прикритието на бойна охрана се изтеглят незабелязано по хоговете за съобщение. Силистренци освобождават с. Летене и достигат р. Мур западно от селото. След кратка подготовка почти от движение на 4 април полкът преминава Мур. Преследването на противника продължава и до вечерта първоешелонните полкове на 12-а пехотна дивизия излизат на линията с. Подтурен – с. Паловец. На 8 април след няколкодневно преследване на противника силистренци стигат до силно укрепена линия на границата между Югославия и Австрия – селата Велики Ког, Ястребци, Шаловци. Тя е изградена около четири месеца и е с много бетонни укрепления и изкуствени препятствия. Силистренци са на позиция срещу най-силно укрепения участък при с. Ястребци. На 9 април около 11 ч. полкът настъпва срещу селото и след няколко часа го овладява.

Силистренци посрещат бойците от 31-ви пехотен Варненски полк, завръщащи се от фронта в Унгария

Немците на следващия ден контраатакуват и полкът е принуден да се оттегли. Дванадесета пехотна дивизия трябва да презгрупира силите си, усилена е с армейска танкова дружина и се подготвя за пробив в участъка на селата Свети Урбан и Ястребци. На 14 април в 9,50 ч. след 50-минутна артилерийска подготовка започва атаката.

Още с тръгването им напред войниците от 31-ви полк са посрещнати с минохвъргачен и картечен огън. Започва ожесточен бой, като на места се стига до ръкопашни схватки. Село Ястребци е превърнато изцяло в опорен пункт, в който къщите и стопанските постройки са оборудвани като огневи точки и подготвени за отбрана. Въпреки това до вечерта Ястребци е овладяно, като при боевете за него загиват 40 силистренци. Поради това, че полкът в боевете е дал много жертви, получава заповед да се изтегли в резерв и почивка до 7 май. След броени дни войната за силистренци свършва.

След завръщането си в родината „железният“ 31-ви пехотен Силистренски полк е демобилизиран. На негово място в Силистра е изпратена 2-ра дружина от 5-и пехотен Дунавски полк. През 1947 г. отново е формиран 31-ви пехотен Силистренски полк в Силистра. През септември 1950 г. с министерска Заповед № 527 полкът е преименуван на 50-и стрелкови полк. През 1951 г. 50-и стрелкови полк е преместен от Силистра в Горна Малина и влиза в състава на 1-ва стрелкова дивизия.

През 1959 г. полкът е изведен от състава на дивизията и преминава в подчинение на 1-ви отделен армейски корпус като 50-и отделен стрелкови полк, със задача да формира за военно време 68-а стрелкова дивизия. Впоследствие полкът е преустроен в 50-и учебен мотострелкови полк. През 1962 г. е преобразуван в Школа за подготовка на сержанти и запасни офицери с дислокация в Горна Малина и Ботевград, като продължава да има мобилизационна задача да развърща 68-а мотострелкова дивизия за военно време. Впоследствие полкът е разформиран.

ТРИДЕСЕТ И ВТОРИ ПЕХОТЕН ЗАГОРСКИ ПОЛК

Формиран е в гр. Елена през 1900 г. като 8-и пехотен резервен полк в състав от 4 пехотни и 1 погранични роти. На основание Указ № 84 от 1903 г. е преименуван на 32-ри пехотен Загорски полк. От 1904 г. се установява на гарнизон в Нова Загора.

Полкът под командването на полковник Петър БалеВСки участва в **Първата балканска война (1912–1913)** при обсадата на Одринската крепост, воюва при височините на с. Куруджикьой, Чаталджанската позиция, с. Еникьой, участва при овладяването на Одрин, Сапунджилар, Бегчели и фортовете от „Куру чешме“ до „Ташайолу“.

На 6 октомври към обяг 32-ри Загорски полк преминава турската граница и като авангард на бригадата настъпва на турска територия в направление към Виза сарай. Трета Балканска дивизия охранява фланга на главната групировка на Трета армия и към 22 октомври предните отряди на дивизията се срещат в района на Суфулар с части на набързо сформирания Одрински корпус. Започва неравен бой на две дружини с две дивизии на противника и те са принудени да се оттеглят към главните сили. Съединенията на турския корпус продължават настъплението си към главната позиция.

При Муратчалъ 32-ри и 29-и полк отразяват удара на 10-а низамска дивизия. Първи влизат в бой дружините на 32-ри Загорски полк. Те се сражават отчаяно, но поради огромното превъзходство на противника започват да отстъпват. Командирът на бригадата въвежда в боя 29-и Ямболски полк, чиято атака увелича напред и загорските дружини. Низамската дивизия е спряна, но турското командване подвежда резерви и продължава настъплението. Особено ожесточени са боевете за с. Бос тепе, което е овладявано от турците. С две дружини 29-и Ямболски полк устремно контраатакува. В решаващия момент към Бос тепе приближава и настъпващият 32-ри Загорски полк. Дружната атака на загорци и ямболци е неугържима. С мощни „ура!“ и „на нож“ ротите се хвърлят върху турците, които не издържат на устрема на българите и отстъпват. Противникът е спрян и на другите направления и късно следобед 3-та Балканска и 10-а Сборна дивизия преминават в решително настъпление срещу трите дивизии на турския корпус. Низамските дивизии не издържат на удара и отстъпват безразборно. Лозенград е превзет от частите на 5-а Дунавска дивизия и противникът се оттегля към укрепената линия Люлебургаз – Бунархисар.

Полкът на взема активно участие в Лозенградската операция и превземането на укрепената линия Люлебургаз – Бунархисар, но като останалите полкове съдейства на основните сили за изпълнението на задачите им, охранявайки техния фланг срещу излаз на турски войски от Одрин. Незначителни боеве води в района на с. Мураджилер.

Към 30 октомври след 125-километров изнурителен марш полковете на бригадата, включително 32-ри Загорски, достигат Калфакьой, където нощуват. През следващите дни полкът оборудва за отбрана височините източно от селото – до височините южно от Тарфа. Във връзка с предстоящото настъпление се води разузнаване на Чаталджанската позиция. В полка са констатирани първите заболяли от холера.

На 4 ноември рано сутринта 32-ри пехотен Загорски полк атакува укрепление то „Къзълджали тепе“. Ураганният огън на турските батареи коси веригите на загорци, но те храбро вървят напред. Без поддръжка на собствената артилерия и

под убийствения огън на противника достигат на 500 метра от вражеските позиции. Получили заповед за спиране на настъплението, загорци се окопават под огъна на противника и дочакват разведеляването. На 5 ноември рано сутринта те атакуват отново, успяват да превземат един вражески люнет, но залутана в тъмнината, маневрената част на бригадата не отива в поддръжка на храбреците.

Настъплението е спряно от командващия армията генерал-лейтенант Радоко Димитриеви. Започват позиционна война, люта зима и борба със страшната холера. В състава на бригадата 32-ри полк е изведен към Огрин за участие в превземането на крепостта и се разполага в Източния сектор – срещу фортовете „Йълдъз“ и „Кестенлик“ от главната позиция на крепостта.

В 13,30 ч. на 11 март 1913 г. мощни залпове на артилерията бележат началото на Огринската операция. Атаката на пехотата започва през нощта. Безшумно и скрито войските от Източния сектор приближават до противника. Загорци преокопават телените заграждения и атакуват в направление към гребена Пачиджилар, но след Кум дере са приковани от силния артилерийски огън, първоешелонните дружини понесат загуби и са принудени да залежат. Командирът на полка подвежда резервите си и усилява огневата поддръжка. Загорци атакуват решително и към 6 часа сутринта гребенът Пачиджилар е овладян. Изненадани от мощта на удара, турците отстъпват предните позиции. Активните действия по останалите сектори приковават противника и не му позволяват да осъществи маньовър със силите си.

Решителна за овладяване на крепостта се оказва атаката през нощта на 12 срещу 13 март, като 32-ри полк напредва в боен ред в три ешелона. В неугържим щурм се понесат храбрите загорци. Турците се сражават отчаяно, дружините на полка са приковани от силния огън и изчакват за кратко атаката на 10-и Родопски полк откъм „Айджюлу“, след което се втурват неугържимо към форта „Куру чешме“. Турците не издържат на удара на нахлулите в окопите им загорци и родопци. След овладяването на „Куру чешме“ 32-ри Загорски полк продължава да напредва на юг към форта „Йълдъз табия“ и заедно с пристигналия 29-и Ямболски го атакува от две страни. Турците вдигат бели флагове и се предават. След „Йълдъз“ загорци насочват усилията си към форта „Кавказ“. Един след друг падат и другите фортове в сектора. Пробиът е извършен и го обяд над Султан Селим джамия е развято знамето на победата. Непревземаемата Огринска крепост е превзета. Полковете ликуват, примирието е подписано, но вместо мир и почивка победните български полкове, включително 32-ри Загорски, са прехвърлени на фронтовете срещу Гърция и Сърбия. Започва нова война.

Във **Втората балканска война (1913 г.)** 32-ри Загорски полк води боеве при р. Галик, гр. Кукуш, Демир Хисар и Рупелското дефиле, вр. Дабия в състава на 2-ра Балканска бригада (заедно с 29-и Ямболски полк). В изпълнение на заповедта на командващия Втора армия настъпва на 17 юни в направление към Кукуш и постига целта си. На следващия ден настъплението е спряно от българското правителство и бригадата заема предна позиция на линията на селата Женско и Хамбаркьой.

Съставът на полка, а и на цялата бригада е наполовина. На 19 юни към обяд позициите на бригадата са атакувани от четири гръцки дивизии. Срещу загорци настъпват три пехотни полка, поддържани от мощна артилерийска групировка, която буквално смазва нашата малобройна артилерия. Те напредват на широк фронт, но когато стигат на пушечен изстрел, храбрите загорци отговарят с ураганен пушечен и картечен огън и приковават вражеските вериги до вечерта.

Гърците понасят големи загуби и са принудени да спрат настъплението за един ден. Командването на бригадата изтегля двата полка на главната позиция южно от Кукуш, оборудвана по-добре в инженерно отношение. Загорци са на левия фланг на позиции, опиращи до р. Галик.

Настъплението на гърците продължава на другия ден след мощна артилерийска подготовка от 23 полски и гаубични батареи, срещу които нашите батареи са безсилни. Срещу загорци настъпват пехотните полкове на 4-та и 5-а пехотна дивизия. Но веригите им са принудени отново да залегнат, понасяйки огромни загуби. Гръцкото командване хвърля в боя още една пехотна дивизия и конната си бригада, с които се опитва да обхване откъм фланговете позициите на ямболци и загорци, но до вечерта двата полка не го позволяват.

Настъплението на противника е подновено на следващия ден, като той хвърля в боя свежи сили. Част от тях пробват по течението на р. Галик да обходя левия фланг на позицията на загорци. Положението на полка става критично. Артилерия буквално смазва българите в окопите, а обхождащи отряди на гърците обхващат позицията на загорци от изток. В този момент започва контраатаката на 29-и Ямболски полк. Макар и неуспешна поради малкото привлечени сили, тя съдейства за отслабване на натиска срещу 32-ри полк и позицията е задържана. Но командването, като отчита огромните загуби на двата полка, ги извежда на позиции в Круша планина и прикрива отстъплението им с пристигналите на помощ дружини от Серската бригада. Два непълни български полка в продължение на три денонощия успяват да спрат настъплението на основните сили на цялата гръцка армия и да ѝ нанесат огромни загуби. Смаяни и обезверени от съпротивата и героизма на българите, гърците не преследват български полкове.

Бригадата се оттегля на гребена на Круша планина, но не се задържа там. Оставайки силен ариергард, двата полка се изнасят към изхода на Рупелското дефиле. Загорският полк заема за отбрана участък при Кале баир и вр. Кюстенлор в първия ешелон на групировката български войски, отбраняваща се западно от р. Струма. На 26 юни противникът настъпва със силите на две дивизии покрай Бутковското езеро в направление с. Тузчели – Вятърна и стоварва удара си върху двата полка – 16-и Ловчански и 32-ри Загорски, отбраняващи се на първата позиция на западния участък. Върху тях се съсредоточава и огънят на две батареи, изпратена от гърците през нощта на билото на Беласица след оттеглянето на нашите части към Струмица. Ловчанци и загорци се сражават героично и успяват да запазят позициите си.

Настъплението срещу десния участък продължава и на 27 юни. Гърците успяват да развърнат цялата си артилерия и позициите на загорци са буквално засипани от огъня ѝ. Нашата артилерия на десния участък е подавена, а тази на левия участък не може да окаже помощ поради голямото разстояние. С част от силите си гърците успяват да обходя десния фланг на позицията, създава се опасност за обхващане и обкръжаване на двата полка и те започват да се изтеглят. Изпратените на помощ от левия участък части закъсняват с развързването си и са повлечени от оттеглящите се части. Командирът на дивизията заповядва общо отстъпление към Петрич и Кресна и частите се оттеглят на позиции на изхода на Кресненското дефиле, като оставят силни ариергарди. Последен се оттегля 32-ри полк, води съдържащи бойни действия като ариергард на дивизията на пет километра южно от Свети Врач и заема позиции в състава на маневрените войски на дивизията на левия бряг на р. Струма. Загубите на полка са около 50%, в строя са едва 16 офицери.

На 7 юли 4-та дружина на полка е атакувана от два гръцки полка и напуска позициите си. Под напора на противника 32-ри пехотен полк се оттегля на линията Влашка махала – махала Кочова, а след това – на позиции при вис. Огняр. Гърците превземат масива Бияз тепе. Водейки бой с ариергардите, гръцката армия навлиза в Кресненското дефиле. На 12 юли противникът пробива отбраната на Драмската бригада и 32-ри пехотен полк е пратен да запуши пробива, като превземе вис. 1378 и я подготви за отбрана. В 4,30 ч. след пладне загорци атакуват неугържимо и превземат височината, но с цената на нови жертви. Противникът е спрял и отхвърлен зад р. Осено. На тази позиция полкът остава и на следващия ден, когато по заповед се оттегля на позиции северно от Горна Джумая. В него са останали едва 500 души, които са годни за бой.

На помощ на Втора армия започват да пристигат свежи сили от други направления. Разположените северно от Горна Джумая части, включително 32-ри пехотен полк, пречупват настъпателния устрем на гърците. Българската артилерия има простор на действие и с огъня си сломява всеки опит за атака. За гръцката армия предстои най-страшното изпитание през двете войни. Главното командване подвежда свежи части в помощ на Втора армия и организира мощен контраудар със силите на Втора и Четвърта армия. Полкът участва с трите си дружини в спирането на противника на линията вис. Дъбрава – махала Тилкуево и в провеждането на решителния контраудар срещу гръцката армия, настъпвайки на 17 юли по левия бряг на р. Струма в направление към с. Церово и кота 1378. Към края на деня селото е превзето. Гърците отстъпват на юг към Кресненското дефиле, следвани от българските полкове, но пътят им е блокиран от настъпващи части от десния фланг на контраударната групировка. Стохилиялната гръцка войска е обградена в дефилето. Само подписаното примирие спасява гръцката армия от пълен разгром.

Загорци се прибират в постоянния си гарнизон и свиват бойното си знаме в очакване на по-добри дни. След две години родината ги призовава отново на бой. Започва Световната война.

В Първата световна война (1915–1918) през 1915 г. полкът в състава на 2-ра бригада от 3-та пехотна Балканска дивизия под командването на полковник Стефан Йосифов воюва при Гюешево, Руен планина и Редки буки. Той преодолява предните отбранителни рубежи на противника и излиза в поречието на р. Морава. Преследва го по левия бряг на Морава в колони (съвместно с 13-и Рилски полк), като се придвижва по десния бряг на реката. На 22 октомври по време на преследването идва новината за падането на гр. Ниш, посрещната с облекчение и радост от загорци. Преследване-

Група офицери от 32-ри пехотен Загорски полк на фронта

Почивка на 32-ри пехотен Загорски полк

то продължава и пред дружините се открива величествената гледка на Лесковацкото поле.

Впоследствие полкът е пренасочен в направление към Гуляне и Прищина за отрязване пътищата за съединяване на сръбската армия със съглашенските войски в Македония. В два ешелона той преминава мъчнопроходимата Кукувица планина и пристига в околностите на Враня, откъдето след едnodневна почивка е пренасочен към Гуляне. Води краткотрайни, но ожесточени схватки с противника в долината на р. Ветреница и при гр. Гуляне. Воюва при овладяването на гр. Призрен, след което към края на 1915 г. в състава на бригадата заема позиции на Южния фронт – на рубежа кода 1058 – вр. Блатец в Мъгленско. Западно от него е 29-и пехотен Ямболски полк. Редуват се дейности по инфраструктурата и пътищата в тила с бойна дейност на позициите.

През юни 1916 г. 32-ри пехотен полк заема за отбрана като предна позиция последните височини над котловината Кукуруз, Ковил и Преслап. Главната позиция е от кода 1058 до Дигоник. На 27 юни командването на полка е поето от полковник Марко Андреев. От 24 до 27 юли 32-ри Загорски полк води ожесточени боеве за височините Ковил и Преслап. Превъзходството, особено в артилерия, на противника е пълно. Срещу четирите планински оръдия на полка противостоят четири батареи, но атаките са отблъснати.

Полкът участва в Чеганската операция на Първа армия. След като предава позициите си на 24-ти пехотен полк, 32-ри Загорски полк на 17 август настъпва в състава на бригадата към височините южно от с. Пожар и Струпино и единствен от бригадата достига заповяданата цел. При започналото контранастъпление полкът през август отбранява позиции на височините Ковил и Кукуруз – като част от линията за отбрана на армията Бюк таш – Димова поляна – вр. Петерник. На 22 август с цената на многобройни жертви противникът – сръбската Шумадийска дивизия, няколкократно контраатакува, като се опитва да овладее предните постове (охранения) на 32-ри пехотен полк на височините Ковил и Кукуруз. Получил подкрепления, на следващия ден неприятелят с нова сила подновява контраатаките си. Освен към двата обекта противникът прави опит за настъпление и към вис. Преслап, като едновременно обстрелва селата Тушин и Нъте. На 22 и 23 август частите от Шумадийската дивизия провеждат 18 атаки, отблъснати с огромни загуби за тях. Полкът дава нови 49 убити и 178 ранени. Боевете продължават до

1 септември и още 425 души излизат от строя. Шумагийската дивизия се отказва от настъплението. Загубите на полка по време на операцията са 1205 души.

Чеганската операция не постига желания успех и частите заемат за отбрана определените им участъци в очакване на есенната контраофанзива на съглашенските войски, насочена в подкрепа на включването на Румъния във войната. Румъния се страхува от отведен удар на българите и иска от Антантата да гарантира, че нови български войски няма да се пренасочат от Южния към Добруджанския фронт.

Командирът на 3-та дружина от 32-ри пехотен Загорски полк и дружинният лекар на позиция

Три месеца – от септември до декември 1916 г., продължава съглашенската офанзива. Струпало огромни сили, Съглашението се опитва да пробие отбраната на българо-германските сили на Южния фронт. Загорският полк предава част от позициите си на съседни части и на резерви и се сражава на Доброполската позиция, като от 21 октомври отбранява участък с дължина от 10–12 километра от Гръцкия пост до върховете Сокол и Змеица. Позициите на полка имат само един ред окопи, тук-там телени мрежи, без ходове за съобщение и са с недовършени укрития. Артилерията е недостатъчна да покрие целия участък. Дори и в такива условия полкът удържа тези и следващите позиции при р. Брод в продължение на 25 дни, демонстрирайки чудеса от храброст. В боевете от октомври до ноември загубите му достигат 1334 души. С цената също на огромни загуби съглашенските войски успяват да проникнат едва на петдесетина километра в нашата отбрана, но без да успеят да я пробият. По заповед на германското командване българите изоставят Битоля, но продължават със своята артилерия да държат контрола над полето.

Изтощени от загубите и многомесечните боеве, двете воюващи страни спират активните си действия. На този участък от фронта се установява относително затишие, нарушавано от непрекъснати артилерийски канонади, които носят допълнително много жертви на българските полкове дават. В продължение на месеци загорци са на предни позиции, но и в тила, извеждани са за кратко на други направления, за да се установят пак на позициите си на Добро поле. В резултат на артилерийски обстрели и спорадични пехотни атаки полкът понася загуби до една пета от списъчния му състав.

През септември 1918 г. 32-ри пехотен Загорски полк участва в решителната битка на Добро поле. Съглашенските войски правят опит за пробив на Македонския фронт и хвърлят срещу българските войски 29 дивизии от различни националности, подкрепяни от огромно количество артилерия и авиация. Ударите на

противника са за пробив на отбраната главно при Добро поле и Дойран. Загорци са на позициите при височините Боруна, Баховски рид и Димова поляна. В състава на полка са едва около 600 души. Ротите, останали със 70–80 души, отбраняват позиции на фронт от 800 и повече метра. Силите стигат за отбрана само на една позиция в тънка линия. Войниците са окъсани, уморени, болни и гладни. Окопите са пълни с вода и полуразрушени от непрестанните гъждове.

Сражението започва на 14 септември, когато противникът стоварва цялата мощ на своята артилерия по позициите в участъка на пробива. На 15 септември рано сутринта Шумадийската сръбска дивизия настъпва срещу 32-ри пехотен Загорски полк. Четири сръбски дружини атакуват Боруна, други четири – Димова поляна, отбранявани от роти. Противникът нанася и флангови удари, стремейки се да обхване вр. Петерник и Зюмбюлевата височина. С цената на огромни загуби той успява да завземе първата линия окопи. Остатъците от ротите се оттеглят към Проданова височина, отбраняват я заедно с 29-и полк, но без успех. Едва няколкостотин души от двата полка, преследвани от противника, успяват да се доберат до вр. Кравица. Остатъците от българските полкове в участъка на пробива се оттеглят на втората позиция – на Бригадните височини и Козяците. Загубите на противника са многократно по-големи. Във втората линия остава 122-ра френска дивизия, а четири сръбски дивизии продължават напред.

На 16 септември съглашенците атакуват българските войски на втората им позиция. Сръбските атаки са една след друга. До обяд с големи загуби са отбити две атаки. Следобед с мощна артилерийска подготовка започва нова атака, отблъсната с големи загуби. Привечер сърбите хвърлят всички сили в нова атака. Втората позиция е овладяна и на 17 септември оределите български полкове се оттеглят към Градско. Отбраната е пробита и съглашенските войски разширяват успеха си. Те настъпват много бавно в образувалия се коридор на север в различни направления, защото се опасяват от евентуален контраудар по слабо защитените си флангове. Остатъците от 32-ри полк отстъпват на север, водейки боеве при с. Ватош, гр. Щип и Царско село, където ги свърва примирието.

На 31 юли 1919 г. поради тежките клаузи на Ньойския договор 32-ри Загорски полк е разформиран. На 19 февруари 1941 г. е формиран отново в гр. Ямбол от състава на 29-и Ямболски полк. През юли 1941 г. се съсредоточава на югоизточната граница, но по-късно отново е разформиран. На 5 май 1944 г. в с. Козарево, Ямболско, е формиран пак от състава на 29-и Ямболски полк. Изнася се в района на с. Дибич. На 7 май 1944 г. е изпратен на Прикриващия фронт.

Полкът се попълва през септември същата година от състава на 29-и пехотен Ямболски полк в района на Елхово и под командването на подполковник Александър Попов участва в първия период на заключителния етап на **Втората световна война в Европа (1944–1945)** – в състава на 12-а пехотна дивизия. Бойният му път започва в Пирот, с. Джакваново, води боеве при Власотинци, Лебане и вр. Запрожан. Участва в боевете за Прищина, където приключва участието му в първия период на войната.

На 21 ноември полкът е съсредоточен в Лесковац за попълване и заминаване в Унгария. Възникват вълнения и отказ на част от войниците да тръгнат за новия фронт, но те бързо са потушени. Командването на полка е поето от подполковник Георги Мънгов. На 25 декември 32-ри полк пристига на гарата в Белград и тръгва в пеши марш през Нови Сад, Сомбор, Батина, Петловац и с. Ширине, където заема за отбрана участък на брега на р. Драва.

Противосамолетна картечница на позиция в Ястребци, 32-ри пехотен полк

В началото на февруари 1945 г. 32-ри пехотен полк е съсредоточен на западния участък в района на с. Кагаркут, откъдето на 6 март е изпратен в района на селата Гиге и Чекул за подкрепа на 299-а съветска дивизия, която води бой със силни немски части. Впоследствие полкът води бой в подкрепа на 31-ви Силистренски полк, където германските войски успяват на 10 март да се вклинят в отбраната на дивизията. Дружините на Силистренския полк се сражават отчаяно, но към 16 ч. танкове и пехота излизат в тила на първоешелонните му дружини. Командирите им, оценили тежката обстановка, вземат решение да ги изтеглят на по-изгодна линия. За спиране на противника ефикасно действат съветската и българската артилерия. 32-ри полк се включва и заздравява отбраната на мястото на пробила. В резултат на ефикасния огън на съветската и българската артилерия и на поддръжката на 32-ри пехотен полк настъплението на противника е спряно.

В края на март 1945 г. полкът участва в Мурската настъпателна операция, води боеве за укрепената линия „Марзит“ и канала Принципалис.

В началото на април 3-ти армейски корпус, в състава на който е 12-а пехотна дивизия, преминава към отбрана, за да спре настъплението на германците, които готвят удар по фланга на Трети украински фронт. На 15 април започва Чаковецката отбранителна операция. Загорският полк отбранява участък в първия ешелон на дивизията на р. Мур – в района на Ястребци – Мали Ког.

В хода на операцията 32-ри пехотен полк води успешни боеве при чифлика „Еланта“, Шомог Сент Миклош и Чаковец.

Строеж на понтонен мост, с. Батина

Чаковец

Настъплението на германските дивизии е спряно. В началото на май дружините на полка отблъскват патрулни нападения на противника и преминават в преследване, като овладяват с. Шаловци. Полкът продължава да преследва противника и стига до гр. Дразвоград и с. Лабуд. След броени дни войната за загорци приключва. По бойните полета в Югославия и Унгария 32-ри пехотен Загорски полк дава 303 убити офицери, подофицери и войници.

На 1 август 1945 г. той е разформиран, като чиновете му са прехвърлени към 29-и Ямболски полк. Така завършват бойният път и историята на 32-ри пехотен Загорски полк.

ТРИДЕСЕТ И ТРЕТИ ПЕХОТЕН СВИЩОВСКИ ПОЛК

Формиран е през 1903 г. от състава на 9-и пехотен резервен полк. По време на Балканската, Междусъюзническата и Първата световна война той носи знамето, предвидено за 5-а опълченска дружина в Руско-турската война от 1877–1878 г.

През **Първата балканска война (1912–1913)** полкът участва в обсадата на Одрин, води боеве източно от с. Кемал, при Чаталджа, срещу форта „Каракол Нокта“, при Сиври Кая, в атаката на южния скат на Чатал тепе и Безименната висота.

В съответствие с разработките в оперативния план на Генералния щаб Плевенската дивизия е дислоцирана до турската граница – между реките Тунджа и Марица. На 21 октомври Втора армия завършва обходните си действия около града крепост Одрин. За да противодейства на Българската армия, комендантът на Одрин Шукри паша подготвя контраатака, осъществена на 16 октомври от сборната дивизия на Хасамедин паша. Настъпващите турци стигат на 500 крачки от предната линия, но са отбити от свищовци и троянци.

При Одрин Плевенската дивизия остава до 22 октомври, след което 2-ра бригада, в състава на която е и 33-ти Свищовски полк, се отправя през Лозенград за Бунархисар, където минава под командването на Трета армия. Във военната история това съсредоточаване на българската войска е известно под името „Марш-манювър към Чаталджа“. Той завършва на 30 октомври под непрекъснати гъжгове, без обози и с 25-километрови дневни преходи. На 28 октомври се появява и азиатска холера. Няколко дни по-късно са и първите жертви от 33-ти полк.

Тридесет и трети пехотен Свищовски полк пред Чаталджа

Щурмът на Чаталджа започва на 4 ноември, като 33-ти полк участва в атаката на фортовете „Каракол Нокта“ и „Курт дере“. Свищовци нападат смело, но са посрещнати от ураганния огън на турската артилерия. Атаката е повторена, но без успех. На другия ден щурмът на Чаталджанската позиция е прекратен от командващия на съединената армия генерал-лейтенант Радко Димитриев. Свищовският полк дава стотици убити, ранени и безследно изчезнали офицери, подофицери и войници. Започват дълга зима, борба със студа, глад и холера, които също вземат своите жертви. Полкът води боеве при Сиври Кая, в атаката на южния скат на Чатал тепе и Безименната висота за справяне с опитите на турските войски да разкъсат обсадата.

След провала на Лондонското примирие от 22 ноември 1912 г. Войната продължава. На 13 март 1913 г. Втора армия с щурм завладява Одрин. Сключено е ново примирие, което завършва с Лондонския мир от 17 май 1913 г.

Девета Плевенска дивизия е изтеглена от Чаталджа и изпратена на западната българска граница – в района на Белоградчик, където влиза в състава на новосформиращата се Първа армия. На 23 май с руски кораби 33-ти полк се насочва към Варна, откъдето на 26 юни с влак е превозен до Бойчиновци. Същия ден 4-ти Плевенски, 33-ти Свищовски и 34-ти Троянски полк се вдигат на бунт против войната. С големи усилия той е овладян и дивизията се включва във войната.

През **Втората балканска война (1913 г.)** в състава на 2-ра бригада от 9-а Плевенска дивизия полкът участва в настъплението на Първа армия към Княжевац. Той завзема прохода Свети Никола, върховете Ощра и Копатник. Армията преминава в настъпление на 21 юни 1913 г., четири дни по-късно от другите армии, със задача да овладее Княжевац и да продължи да настъпва към Зайчар и Пирот. Съседната Трета армия от района на Драгоман настъпва към Ниш, където двете армии трябва да се срещнат. Девета пехотна Плевенска дивизия е в две колони поборба по направленията Върбово – Стакювци и по шосето Чупрене – Свети Никола – Иново, а задачата ѝ е да достигне линията Алдуна река – Татрашица – Църни връх. В лявата колона заедно с 34-ти полк е 33-ти полк. Свищовци са в авангарда и овладяват прохода Свети Никола, като с атаки „на нож“ разпръсват предните постове по височините. Сърбите се оттеглят към Княжевац. Българските полкове се надвесват над долината на р. Тимок и са само на 10 километра от Княжевац.

На 24 юни дружините на полка атакуват върховете Ощра и Копатник и след кръвопролитен бой успяват да ги овладеят. Свищовци дават свидни жертви. Загубите на сърбите са многократно по-големи и те се оттеглят на позиции по хребета по левия бряг на р. Стажанка. В същото време частите на 5-а дивизия превземат Княжевац.

Влизането на Румъния във войната коренно променя военностратегическата обстановка и българското командване прави отчаяни опити да стабилизира положението. Румънските войски напредват безпрепятствено в Северна България, „воювайки“ с пъдари и опълченци. Войските на Първа армия прекратяват операцията и се оттеглят на българска територия. Девета пехотна дивизия е оставена да прикрива оттеглянето, след което и тя е прехвърлена в България. Отново започват въстания и бунтове срещу войната в пехотните части на дивизията. Войниците се бунтуват и поради това, че им предстои да воюват на други фронтове, докато в родните им огнища върлуват румънски войници. Дивизията е разформирана и от нея са формирани осем сборни дружини, обединени в сборна бри-

зага, която е пренасочена към София и става основа за създаване на Самоковския отряд. Свищовци не участват масово в тези бунтове, защото е предвидено да останат в Северна България. Свищовските дружини, заедно с една от дружините на 34-ти полк участват на 7 и 8 юли в отбраната на укрепения пункт Белозградчик, след което се оттеглят към Видин. Една сборна дружина от полка в състава на Самоковския отряд води бойни действия по посока на Якоруга и Мехомия (дн. Разлог) и Предела. След примирието Свищовският полк е демобилизиран.

През **Първата световна война (1915–1918)** 33-ти полк отново е в състава на 2-ра бригада на 9-а Плевенска дивизия и под командването на полковник Константин Попов през 1915 г. участва в боевете при Черни връх и селата Селачка, Извор, Дряновец, Върбица, Боровац, Преконоге, върховете Грамада и Магашка чука, селата Скирача и Орлеан.

През 1916 г. полкът в състава на бригадата е на Дойранската позиция, където участва в оборудването на позициите. На 18 август 1916 г. българските Първа и Втора армия настъпват на юг, достигайки Островското езеро с десния си фланг и р. Струма с левия. Отговорът на генерал Сарай е контранастъпление с френски и сръбски войски, започнало на 10 септември. В резултат Първа армия е принудена на няколко пъти да отстъпва, като на 19 септември заема позиции в района северно от Битоля. Българското командване прехвърля в района на Битоля подкрепления, сред които е и Свищовският полк. Той воюва при селата Петорак – Арменохор, Кенали, Мегжегли и Негочане.

Преглед на 33-ти пехотен Свищовски полк, южно от Дедели, 1917 г.

След разгрома на френските войски при Кенали 33-ти полк отново е върнат в състава на бригадата при Дойран и под командването на полковник Тодор Нейков взема участие в отразяването на втория щурм на съглашенските войски през 1917 г. Втора Плевенска бригада е на левия фланг на Дойранската позиция, а 33-ти полк отбранява направлението към с. Додели. Полковете са претърпели сериоз-

ни загуби в предишните боеве. Следващите месеци преминават в оборудване на позицията в инженерно отношение, което изиграва огромна роля в предстоящите боеве. Срещу Плевенската дивизия се съсредоточава 12-и британски пехотен корпус от три дивизии, разполагащ с огромен брой картечници, минохвъргачки и оръдия. На направлението на главния удар в участъка на 2-ра Плевенска бригада британците съсредоточават 5 бригади от 22-ра и 26-а дивизия с 20 батальона, поддържани от 96 оръдия.

Вторият щурм на Дойранската позиция започва на 21 април 1917 г. в 6 часа сутринта с мощна артилерийска подготовка срещу предната позиция и граничен камък 51. Тежките фугасни снаряди нанасят огромни поражения на телените мрежи и окопите. Точността на стрелбата се коригира от въздуха, поради което тя е твърде ефикасна. Българското командване обаче е предвидило това, взело е мерки и нашите бойци са надеждно укрити в бетонни бункери. Тежкият обстрел продължава до 24 април, а по българските позиции са изстреляни над 100 000 снаряда. През нощта с масиран картечен огън противникът се опитва да възпрепятства оправянето на разрушенията. В резултат на четиридневния обстрел голяма част от окопите на предната позиция са засипани и телената мрежа пред нея е разрушена. Засипани са и голяма част от ходовете за съобщение.

Генерал Гешов прави преглед на 33-ти пехотен Свищовски полк, 7 април 1917 г.

Артилерийският огън значително оредява на 24 април към 5 ч. следобед. Защитниците на Дойранската позиция се подготвят за пехотната атака на противника. В 8,15 ч. нагвечер съглашенската артилерия открива барабанен огън по

предната позиция. Последвалата атака на слаби пехотни части, представляваща разузнаване с бой, е отбита с презграден огън. В 8,45 ч. е проведена още една 15-минутна канонада. Решителната атака започва в 9,30 ч. вечерта. Многобройна пехота, поддържана от масиран артилерийски огън, настъпва срещу отбранителната линия на 2-ра бригада. Стремително са атакувани заставите пред фронта на 33-ти Свищовски полк и част от тях са овладени. Командирът на бригадата полковник Писаров нарежда на командира на Свищовския полк да организира контраатака и към 3,30 ч. сутринта на 25 април две застави са овладени от свищовци, но застава „Пловдив“ остава в британски ръце. Противникът веднага провежда нова масирана атака, поддържана от мощен артилерийски огън и успява да овладее всички застави без „Канарата“. Подразделенията на полка се оттеглят на главната позиция. Последният опит на противника да превземе от движение българските позиции е ликвидирен с контраатака „на нож“.

През целият ден съглашенската артилерия не спира огъня си по българската отбрана. Към 8 ч. вечерта той отново преминава в барабанен. Нашата артилерия дава мощен отговор. Поредната британска атака започва към 11,20 ч. преди полунощ. Подложен на силен оръдеен, картечен и пушечен огън, настъпващият противник е принуден пак да отстъпи с тежки загуби.

Към 9 ч. вечерта на същия ден (25 април) 33-ти Свищовски полк провежда атака за възвръщане на изгубените застави. Противникът е прогонен от тях, но след поредната атака свищовци са принудени да се върнат на изходни позиции. Поради масирания пехотен натиск и унищожителния артилерийски огън българското командване решава да не жертва напразно войниците си. Разрушените застави вече са неизползваеми.

Понесли тежки загуби, британците временно спират атаките, но се подготвят за нов щурм. Съглашенската артилерия обаче не спира да бълва огън върху българските позиции, като се стреми да осуети възстановяването на разрушените и повредени съоръжения.

На 7 май в 8 ч. сутринта британската артилерия открива огън по предната позиция, отбранявана от съседния 34-ти Троянски полк. По-слабо е огневото въздействие върху заставите и окопите на Свищовския полк. Към 8,30 ч. вечерта огънят преминава в барабанен, след което със слаби сили противникът опитва нашата отбрана, за да открие слаби места за следваща атака. Напредващата пехота е разпръсната с презграден огън.

На 8 май сутринта противникът отново открива мощен оръдеен огън по предната позиция. В 5 ч. следобед той преминава в барабанен. Вечерта по сигнал българската артилерия открива силен огън по съсредоточаващата се за атака британска пехота, която десет минути по-късно успява с големи усилия да се развърне и да започне атака. Но подложен на жестоко огнево въздействие от оръдиата, картечниците, пушките и ръчните бомби на троянци и свищовци, атакуваният противник скоро е обърнат в бягство. Следва нова атака, но резултатът не е по-различен. Трета атака – главно срещу връх Княз Борис, е проведена след полунощ. За кратко време противникът я овладява, но след контраатака „на нож“ той е отхвърлен. По същия начин приключват и опитите му да овладее другите опорни пунктове по височините на позицията.

На 9 май в 5 ч. сутринта под прикритието на цялата британска артилерия, силен ураганен огън по предната позиция, е предприета отчаяна поредна пехотна

атака. С максимални усилия противникът заема Княз Борис, но отново за кратко. Подложен на артилерийски обстрел и атакуван от половин рота „на нож“, към 7 ч. той е прогонен от височината. Към 9 ч. сутринта цялата предна Дойранска позиция е очистена от британците.

Изчерпали всички сили, дали огромен брой жертви, британците прекратяват по-нататъшните си напъни за пробив на фронта при Дойран. Загубите им според техни документи се изчисляват на 12 000 убити, ранени и пленени. Според мнението на британски политици никога техни войски не са давали толкова жертви в едно сражение.

Генерал Гешов награждава с ордени героите от 33-ти пехотен Свищовски полк

През 1918 г. 33-ти полк участва в отразяването на третия щурм на съглашенските войски срещу Дойранската позиция. Плевенската дивизия е усъвършенствала отбраната си, превръщайки я в непристъпна крепост. Свищовският полк заема най-важния за дивизията участък – т.нар. Дъбов гръбнак пред вис. Дъб, сполучливо назован от кореспондента на в. „Таймс“, „гордия и мрачен Дъб, който от две години се присмива на британската армия“. Загубата му би се отразила изключително тежко на отбраната на цялата дивизия и би открила пътя към главната позиция. Полкът разполага с три линии на отбрана, оборудвани са укрепления по първите две линии и бастioni на главната позиция.

На 16 септември съглашенската артилерия открива масиран огън по целия фронт на дивизията. Противникът предприема разузнаване с бой пред предната позиция, но опитите му са отблъснати без особени усилия от българските части на предната позиция.

На 17 септември продължава силният огън предимно с тежки оръдия – основно по позициите на 33-ти, 17-и и 58-и полк. В 10,40 ч. вечерта той става барабанен. Десет минути по-късно британците използват за първи път и газове снаряди.

През цялата нощ по позициите на свищовци са изстреляни над 100 000 снаряда. Гъстият дим от барутни и отровни газове пречи на наблюдателите, нагянали газовете си маски, да открият навреме противника. Обучението и добрата подготовка на нашите бойци дават резултати и ефектът от деветте газови атаки е твърде слаб.

На 18 септември в 4,35 ч. сутринта британската пехота настъпва по целия фронт на дивизията. Срещу 33-ти Свищовски полк е 22-ра британска дивизия, усилена с гръцки пехотен полк. С цената на огромни усилия и жертви първоешлонните полкове на противника успяват да пробият линията на заставите и предната позиция, но силите им стигат дотук. С контраатаки свищовци възстановяват отбраната по предната линия.

През нощта срещу 19 септември артилерията на противника не спира да стреля, включително с газови снаряди, по атакуваните през предния ден позиции. За цялата нощ са изстреляни нови 100 000 снаряда. В 3,10 ч. гъсти пехотни вериги от британци, гърци и зуаби се насочват срещу позициите на свищовци. Започва петчасова епична битка на живот и смърт. По няколко пъти височините преминават от ръце в ръце. Завладявайки укрепления по предната позиция, противникът атакува бастيونите по главната позиция. Атаките са една след друга, но се натъкват на огъня на пехотата и артилерията. На много места се стига до удари „на нож“. Земята пред опорните пунктове се покрива с телата на загинали.

Попълнен с нови сили, към 8 ч. сутринта на 19 септември противникът превзема пунктовете Свищов и Солун. Полковник Тодор Нейков решава с контраатака той да бъде отхвърлен. Българската артилерия открива масиран огън по съсредоточилата се за атака съглашенска пехота. Усилени с резерви, гарнизоните на двата пункта се хвърлят в стремителен удар „на нож“. Позициите на полка са възстановени, противникът е отбит и обърнат в бягство по целия фронт на Свищовския полк.

Но британското командване не се примирява с погрома и подготвя нова атака. Към 9 ч. след мощна артилерийска подготовка със стремителен удар пунктовете Свищов и Солун са превзети отново. Пехотата на противника, поддържана от артилерия, отново атакува отбраната на свищовци. Българската артилерия като побесняла бие по пехотните вериги на противника. Пехотата отговаря със силен отведен огън и веригите на противника са принудени да залегнат. Прегрупирането на му за нова атака е осуетено с огъня на артилерията и пехотата от съседните опорни пунктове. Към 10,30 ч. по заповед на командира на полка свищовци се вдигат в атака и помитат оцелелите от унищожителния огън противникови бойци. За Свищовския полк това е краят на Дойранската епопея. Загубите на противника са 2300 убити, няколко хиляди ранени и 200 пленници. Свищовци дават 420 жертви – 140 убити, 263 ранени и 17 безследно изчезнали.

До края на войната 33-ти пехотен Свищовски полк е на Южния фронт, след което в състава на дивизията триумфално се завръща в родината. Полкът е разформиран на 8 юли 1919 г. От личния му състав е формирана 3-та гружина на 4-ти пехотен полк. От 5 юни 1937 г. наименованието 33-ти пехотен Свищовски полк е дадено на 2-ри пехотен Искърски полк. Полкът получава бойното си знаме на 3 октомври 1937 г. в с. Паламарца. От 1941 до 1943 г. е изпратен на Прикриващия фронт.

Тридесет и трети пехотен Свищовски полк минава през Скопие

Тридесет и трети пехотен Свищовски полк участва в първата фаза на заключителния етап на **Втората световна война** в Европа през 1944 г. в състава на 5-а пехотна Дунавска дивизия. Първоначално негов командир е полковник Тихомир Мустаков, сменен впоследствие от полковник Станю Пиперков. В хода на Брегалнишко-Струмишката настъпателна операция на Четвърта армия полкът води в състава на дивизията боеве с хитлеристите в района на вис. Дръндерица, вр. Кликач, с. Звезгор. Особено тежки са боевете за Царево село, което няколкократно преминава от едни в други ръце. На 17 октомври 1944 г. полкът овладява Царево село и хребета Ветровити рид, на 18 октомври атакува успешно и овладява Гладни рид, след което продължава да настъпва и на 19 октомври пресича р. Брегалница. Впоследствие в колони продължава към гр. Кочани, но е спрял от противниковата артилерия. Той се развърща в боен ред, атакува и достига рубежа хребета Оленяк – с. Горни Подлог. На 4 ноември овладява височините Голак и Горица, на 6–7 ноември е зает целият хребет Грънчарица, където сломява съпротивата на врага и достига района на вис. Орлов камък, кота 363 и с. Долно Трегерци. На 9 ноември свищовци овладяват селата Делисинци и Песирево, продължават настъплението си, като на 13 ноември преминават р. Пчиня, овладявайки района на селата Кьоле и Петровац.

Полкът продължава напред и стига без бой до вр. Руен и гр. Щип, след което напредва към Велес и Скопие. На 17 ноември частите на Четвърта армия влизат

в гр. Велес, след което настъпват към Скопие, в който влизат неговите дружини. По време на боевете 33-ти пехотен Свищовски полк дава 51 убити. Бойният му път приключва на 6 декември 1944 г. Той е върнат в България и е демобилизиран.

През следвоенния период 33-ти пехотен Свищовски полк претърпява редица организационни изменения, преименувания и предислокации. През юни 1946 г. е предислоциран от Свищов в Ловеч, за да освободи място в казармите си за руска понтонна част. След извеждането на бригадата от България през май 1947 г. полкът се завръща в Свищов – в състава на 5-а Дунавска дивизия.

През септември 1950 г. полкът е преименуван на 43-ти стрелкови полк и през следващата година е преместен в Никопол – в състава на 15-а стрелкова дивизия (бившата 9-а пехотна Плевенска дивизия). Със закриването на 15-а стрелкова дивизия и трансформирането ѝ във военновременна е закрит и 43-ти стрелкови полк – наследник на 33-ти пехотен Свищовски полк. При реформите в края на 90-те години 15-а мотострелкова дивизия е разформирана като военновременна и наследникът на прославената във войните 9-а пехотна Плевенска дивизия и нейните полкове престава да съществува в списъците на Българската армия.

ТРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТИ ПЕХОТЕН ТРОЯНСКИ ПОЛК

Формиран е през 1903 г. от състава на 10-и пехотен резервен полк в гр. Русе. Получава знамето на 24-та Силистренска дружина. Подчинен е на 2-ра бригада от 9-а пехотна Плевенска дивизия. Дислоциран е през следващата година в Ловеч.

В Първата балканска война (1912–1913) 34-ти Троянски полк под командването на полковник Рашо Георгиев участва в обкръжаването на Одрин и в боевете на Чаталджанската позиция при укрепленията „Гази баир“, „Ак бунар“, „Каракол Нокта“, „Сиври Кая“, „Чатал тепе“ и с. Инжес. С приключването на мобилизацията полкът се изнася по черни пътища и с железница до Габрово, след което преодолява Шипченския проход и пристига в Тулово. На 27 септември заема изходен район в с. Софуларе.

Молебен на полковия празник на 34-ти пехотен Троянски полк, Ловеч, 1904 г.

На 6 октомври 1912 г. 9-а пехотна Плевенска дивизия настъпва и достига селата Михалич, Хаскьой (дн. Добротица) и Фикел (дн. Маточина), като води откъслечни боеве с изостанали турски части. Комендантът на Одрин Шукри паша подготвя контраатака, осъществена на 16 октомври от сборната дивизия на Хасамедин паша. Настъпващите турци достигат на 500 крачки от предната българска линия, но са отбити. В тази битка 34-ти Троянски полк губи 11 убити и 110 ранени.

На 21 октомври 1912 г. Втора армия завършва обходните си действия около града крепост Одрин, а 34-ти Троянски полк заема и оборудва участъка си северозточно от с. Акъркьой.

Впоследствие 2-ра бригада, в чийто състав е и 34-ти пехотен полк, се отправя през Лозенград за Бунархисар, където минава под командването на Трета армия. Полкът, преследвайки отстъпващите турци, при тежки условия и разкаляни пътища преминава през населените пунктове Еманкьой, Возгач, Йено и Виза и до 28 октомври заема селата Едрикьой и Каваджик. Целта е Чаталджанската укрепена линия, където бригадата е включена във втория ешелон на атаката. На 28 октомври се появява азиатска холера. Няколко дни по-късно умират и първите от 34-ти полк. Походният марш-маньовър завършва на 30 октомври при непрекъснати гъждове, без обози и с 25-километрови дневни преходи. Троянският полк заема района на с. Бекерли и се подготвя за щурм на укрепената линия.

Атаката при Чаталджа започва на 4 ноември, а 34-ти Троянски полк е насочен срещу укрепленията „Гази баур“ и „Ак бунар“, но е спрял от унищожителния огън на турската артилерия. Бригадната артилерия, която е съсредоточила огъня си по „Каракол Нокта“, където атакуват свищовци, не успява да поддържа пехотната атака на троянци. Не сполучва и втората атака на полка, подкрепен от една дружина от 19-и полк. Троянският полк дава стотици ранени, убити и безследно изчезнали офицери, подофицери и редници. На другия ден атаката на укрепената линия е прекратена от командващия съединените армии генерал-лейтенант Рагоко Димитриеви. Започва позиционна война, в която полкът дава нови жертви от холера, студ и обстрел на противниковата артилерия.

След подновяването на военните действия до края на март 1913 г. полкът води боеве при укрепленията „Сиври Кая“, „Чатал тепе“ и с. Инжес за блокиране действията на Чаталджанската армия и неутрализиране опитите на турците да пробият обсадата на Одрин.

След провала на Лондонското примирие от 22 ноември войната продължава. На 13 март 1913 г. Втора армия с щурм завладява Одрин. Сключено е ново примирие, чийто финал е Лондонският мир от 17 май 1913 г.

Девета Плевенска дивизия е изтеглена от Чаталджа и изпратена на западната българска граница – в района на Белоградчик, където влиза в състава на новосформиращата се Първа армия. На 23 май с руски кораби 34-ти полк отплава за Варна, откъдето с влак на 26 май е превозен до Бойчиновци. Същия ден в 4-ти Плевенски, 33-ти Свищовски и 34-ти Троянски полк възниква бунт срещу войната. С големи усилия той е овладян и дивизията се включва във войната.

През **Втората балканска война (1913 г.)** 34-ти пехотен Троянски полк, в състава на 9-а пехотна дивизия от Първа армия и под командването на полковник Рашо Георгиев воюва със сръбите при Дренова глава, хребета Росуля и Балта Бериловица и с гърците западно от Мехомия.

Първа армия преминава в настъпление на 21 юни 1913 г. със задача да овладее Княжевац и да продължи да настъпва към Зайчар и Пирот. Девета Плевенска дивизия настъпва в две колони побригадно по направления Върбово – Стакювци и по шосето Чупрене – Свети Никола – Иново със задача да достигне линията Алдина река – Татрашица – Църни връх. В състава на лявата колона 34-ти полк преодолява прохода Свети Никола и с атаки „на нож“ разпръсква предните сръбски постове по височините. Сръбите се оттеглят по посока на Княжевац.

На 24 юни дружините на полка атакуват вр. Дренова глава и кота 610 и след кръвопролитен бой успяват да ги овладеят. Сръбските части се оттеглят на масива Яловик – Росуля, добре замаскиран и отлично оборудван за отбрана. На по-

зициите се отбранява един сръбски пехотен полк, но през нощта към него са подведени още два полка. Атаката на българите започва в 5 ч. следобед. Под прикритието на внезапно ливналия дъжд троянци успяват да достигнат на 1000 крачки от сръбските позиции. Сърбите посрещат пълещите към хребета български вериги с унищожителен огън. Троянци атакуват двукратно превъзхождащия ги по сила противник. Сърбите се отбраняват отчаяно, боят продължава до късно вечерта, когато дружините на полка се оттеглят на вр. Дренова глава и кота 610. Троянци дават свидни жертви: 146 офицери и войници падат убити, ранените са 153, а 14 души са изчезнали безследно. Загубите на сърбите са многократно по-големи и те се оттеглят на позиции по хребета по левия бряг на р. Стажянка.

Влизането на Румъния във войната коренно променя военнoстратегическата обстановка. Нейните войски напредват безпрепятствено в Северна България. Първа армия прекратява операцията и се оттегля на българска територия. Девента пехотна дивизия е оставена да прикрива оттеглянето, след което и тя е прехвърлена в България. Отново започват въстания и бунтове срещу войната в пехотните части на дивизията. Дивизията е разформирана и от нея се формират осем сборни дружини, две от които са от 34-ти полк, обединени в Сборна бригада, които стават основа на отделния Самоковски отряд. Една от дружините на полка е оставена и участва в отбраната на 7 и 8 юли на укрепения пункт Белоградчик.

Четвърта дружина от 34-ти пехотен Троянски полк на излизане от гр. Лом, август 1913 г.

В началото на бойните действия към отряда е присъединен и Западнородопският отряд. На 15 юли 34-ти полк настъпва след 55-и полк към Мехомия (дн. Разлог). На следващия ден дружините на 55-и полк достигат вр. Бабина глава, зает от гърците, но не успяват да го превземат. Генерал Делов въвежда в боя 34-ти Троянски полк. Гърците не издържат на удара на троянци и се оттеглят към Мехомия и вис. Тепси табия. Троянци атакуват височината, но гърците успяват да я удържат. При втората атака загибва знаменосецът на полка фелдфебел Данаил Узунов. Гърците се оттеглят към града и прохода. Троянските дружини настъпват към ханища Предела с развято знаме и под звуците на „Шуми Марица“. Гърците се оттеглят по отсрещните височини.

Пътят към долината на р. Струма е открит. Отчитайки опасността откъм Мехомия, гръцкото командване изпраща цялата 7-а пехотна и част от 6-а дивизия срещу отряда. Като се възползват от гъстата мъгла на 17 юли, гърците контраатакуват с всичките си сили и принуждават 55-и и 57-и полк да отстъпят. В боя се включва и 34-ти полк, който спира настъплението на гърците. Той заема заедно с части от 4-ти Плевенски полк позиции за отбрана на височините северозападно от ханища Предела. Гърците отново атакуват с големи сили. Двата полка от Родопския отряд отстъпват безразборно, но са спрени от командира на 34-ти полк полковник Рашо Георгиев. С дружни усилия настъплението на гърците към Мехомия е преустановено. Самоковският отряд се навесва над долината на Струма, което принуждава гърците да прекратят действията към Мехомия. Примирието е сключено, което спасява гръцката армия от пълен разгром. Девата Плевенска дивизия е демобилизирана в Пловдив и частите ѝ се завръщат по постоянните гарнизони.

Троянският полк се завръща в Ловеч и прибира обвеляното с победи бойно знаме за по-добри времена.

В Първата световна война (1915–1918) през 1915 г. 34-ти Троянски полк взема активно участие в операциите за разгромяване и преследване на сръбската армия. През 1916 г. е на Южния фронт. От февруари до май 1917 г. е на предната Дойранска позиция. От 15 до 30 септември 1918 г. отново е на укрепената Дойранска позиция и отстъпва по посока на гр. Пехчево.

След обявяването на обща мобилизация на 10 септември 1915 г. 34-ти пехотен Троянски полк е в четирисдружинен състав, като развърща допълнително 9-и опълченски полк, 58-и пехотен полк и 11-и маршеви полк. От началото до края на войната командир на 34-ти полк е подполковник Пано Маринов от Ловеч. Той пак е в състава на 9-а пехотна Плевенска дивизия с командир генерал-майор Стефан Нерезов, влизаща в състава на Първа армия.

На 27 септември полкът се включва в 3-та бригада (заедно с 58-и полк) и до 30 септември пристига в с. Стакевци – на границата със Сърбия, където е прочетена заповедта за обявяване на войната. В приграничното сражение води боеве за вис. Веселинова чука, Голаш, котла 916, след което настъпва с подкрепа на частите от 57-и полк във фланг на главната позиция на сърбите. На 10 октомври 34-ти Троянски полк преодолява с бой р. Тимок и заема височините Върла чука, Нерезина и Причели. В боя загибват 16 офицери и войници. Ранени са 118 души.

Сърбите на 11 октомври контраатакуват, но са разбити от троянци. Полкът отново дава свидни жертви – 19 убити и 134 ранени. Троянските дружини настъпват в долината на р. Морава и на 19 октомври атакуват Станков връх,

отлично оборудван от противника за отбрана, включително с блиндирани окопи. Сърбите се сражават упорито, но са принудени да се оттеглят. Настъплението на полка продължава, овладяна е вис. Любовац и дружините достигат с. Дервен. Сърбите се оттеглят безпорядъчно. Пътят към Ниш е открит. На 24 октомври по пладне дружините на 34-ти Троянски полк в стройни редове, с развято знаме и с музикантски хор влизат в Ниш през железния мост при Калето и преминават през главните улици на града.

След овладяването на Ниш полкът настъпва към Прокупле, взема в плен много сръбски войници, овладява града, разграбен от сърбите, и се насочва по плана на Косовската операция към Прищина. При невероятно трудни условия преодолява лабиринта от планински хребети от Прокупле до Прищина и на 4 ноември води бой с противника за котата 1076 в околностите на с. Мача стена. С превземането на котата полкът се оказва на острието на клин, забит в отбраната на главната позиция на сърбите. От котата се виждат отстъпващите сръбски войски към Косово поле. Там от 6 до 8 ноември троянци водят ожесточени боеве с превъзхождащи сили на противника, който се опитва да си върне котата и да възстанови целостта на главната отбранителна линия.

Цели два дни позицията на полка е обстрелвана от артилерия, атакувана от постоянно нарастващи по състав пехотни части. Разделен на две бойни групи, полкът отблъсква атаките на трикратно превъзхождащия го противник и често контраатакува „на нож“. Сломан от храбростта на троянци, противникът се оттегля на старите си позиции, като остава и 150 души пленници. На следващия ден сърбите се мъчат да си върнат височината, но не успяват. Подхождащите към Прищина български войски ги принуждават да се откажат от опитите си. На 11 ноември българските войски влизат в Прищина. Сръбската армия е разбита и се оттегля безпорядъчно през планините в Албания, откъдето е извозена с английски и френски кораби на остров Корфу.

По същото време Втора армия осуетява опита на настъпващата от Солун съглашенска армия, командвана от генерал Сарай, да подпомогне разгромените сърби. След сраженията при Криволак и Завоя на р. Черна съглашенците се оттеглят на юг. Втора армия ги преследва и в края на ноември достига гръцката граница. Ръководейки се от политически съображения, германското командване нарежда преследването на противника да се прекрати. Армията ни започва подготовка за тежка, продължителна и изтощителна позиционна война.

През втората половина на април 1916 г. съсредоточената в района на Прилеп и Кавадарци 9-а Плевенска дивизия се предислоцира на Южния фронт, на най-трудния участък – Дойранския. На 20 април полкът пристига в района на с. Кара Оглар и се разполага на позиция от вр. Кала тепе до Дойранското езеро, като сменя 116-и пехотен германски полк. Временно полкът е в състава на 2-ра бригада от 2-ра пехотна Тракийска дивизия.

На 26 септември поетът подпоручик Гео Милев е зачислен като взводен командир във 2-ра рота на полка. Той е на фронта към връх Кала тепе край Дойран. През есента в окопите пише импресиите „При Дойранското езеро“ и „Ужасът на огнения бич“. За кратко време полкът е сменян на позициите от 27-и Чепински полк и до началото на интензивните боеве през следващата година под непрестанния огън на френската артилерия оборудва в своя участък непристъпната Дойранска позиция. Полкът дава свидни жертви, но позицията е изградена и изи-

грава огромна роля в боевете. През този период командир на 9-а Плевенска дивизия става полковник Владимир Вазов (впоследствие генерал-майор), който сменя на този пост генерал-майор Стефан Нерезов. Промени настъпват и при противника, като френските дивизии са сменени с английски.

Молебен на 34-ти пехотен Троянски полк

Новият командир взема решителни мерки за превръщане на позицията в непревземаема в инженерно и огнево отношение. На левия фланг на Дойранската позиция, отбранявана от 9-а Плевенска дивизия, е развърната 2-ра бригада на полковник Писаров – 33-ти Свищовски и 34-ти Троянски полк, в състав от 6 дружини с 19 минохвъргачки и 52 картечници. Полковете са понесли големи загуби в предишните боеве на другите фронтове. Срещу нашата Плевенска дивизия се съсредоточава 12-и британски пехотен корпус в състав от три дивизии с численост 43 000 души, който има огромно превъзходство в огнево отношение. На направлението на главния удар в участъка на Свищовския и Троянския полк британците съсредоточават 5 бригади от 22-ра и 26-а дивизия с 20 батальона, поддържани от 96 оръдия.

В началото на февруари 1917 г. противникът се опитва да провери здравината на отбраната на Дойранската позиция. Артилерията му в продължение на три дни методично обстрелва предната позиция на Троянския полк. На 10 февруари започват пехотни атаки за овладяване на част от предната позиция в района на височините Княз Борис и Генерал Жеков, които са основни на двата участъка на по-

зацията. Въпреки многократното превъзходство атаките на 79-а бригада от 26-а английска дивизия са отбити с големи загуби. Троянци хладнокръвно отблъскват с пушечен и картечен огън настъпващите вериги и многократно за ужас на противника се вдигат в контраатака „на нож“. Два дни продължават боевете за предната позиция, но англичаните не издържат и се оттеглят на изходните си позиции.

Взели си поука от неуспешната атака през февруари, английските войски предприемат решителни действия за пробив на фронта при Дойран. В паметните битки на предната Дойранска позиция на 24 и 25 април и на 8 и 9 май с части от 22-ра и 26-а английска дивизия под командването на генерал лорд Милн воините от полка записват светли страници във военната ни история. С цената на саможертва твърдо и категорично осуетяват опитите на многократно превъзхождащия ги противник да преодолее позицията и да навлезе в отечествените предели. Военните действия са предхождани от всекидневни и с различен интензитет артилерийски обстрели, достигащи максимума си преди началото на пехотните атаки на противника. Артилерийската канонада по основните опорни пунктове на предната позиция продължава до 24 април. Скрити в здравите си отбранителни съоръжения, троянци, почти оглушавани от огъня на противниковата артилерия, очакват пехотната атака, опитвайки се да възстановяват разрушенията по позицията.

Генерал Гешов връчва награди на 34-ти пехотен Троянски полк

На 25 април рано сутринта след краткотрайна, но мощна артилерийска подготовка, разкъсала телените мрежи и съобщителните линии по предната позиция, противникът атакува с големи сили. До обяд троянци отбиват няколко атаки пред основните опорни пунктове, но все пак отстъпват част от предната по-

зиция. Атаките продължават и следобед. Воду се непрекъснат ръкопашен бой. Българската артилерия открива ураганен огън и коси неприятелските вериги, върхлитащи една след друга. Троянци се вдигат в контраатака и възстановяват предната позиция. Големи загуби претърпяват и българските роти от предната позиция и през нощта са подменени с роти от главната позиция. Не е сполучлива и нощната атака на англичаните. Въпреки първоначалния им успех с контраатаки през нощта и на следващия ден позицията е задържана. Загубите на неприятеля са огромни. Само в българските окопи са намерили смъртта си над 700 войници и офицери и още толкова застилат полето пред предната позиция. Цяла седмица санитарите събират трупове по бойното поле. Предната позиция е напълно разрушена. Полкът дава над 150 убити и над 400 ранени в двудневните боеве. След тях предната позиция е възстановена и са подменени отбраняващите я части.

Наградени войници от 34-ти пехотен Троянски полк, 1917 г.

Съвзели се от огромните загуби и подсилени със свежи сили, англичаните започват втора атака с масирана артилерийска подготовка, която продължава от 2 до 7 май. Сякаш небето и планината са се срутили върху окопите на троянци. На 7 май артилерийската канонада достига невиждана мощ. Противникът съсредоточава почти цялата си артилерия на този участък от фронта. Цял ден тежките снаряди разорават позицията на троянци, които, почернели от дима и пръстта, скрити в съоръженията, изчакват пехотната атака. Нашата артилерия, за да не разкрие позициите си, не отговаря на огъня. Вечерта противникът атакува с големи сили, съсредоточавайки усилията си на левия фланг на предната позиция. Отбраняващите се български дружини са обстрелвани и от артилерия и аероплани. Неприятелските пехотни вериги са една след друга, разкъсвани от преградния огън на българската артилерия. От окопите троянци посрещат противника с ураганен пушечен и картечен огън. В ход влизат ръчните бомби и ножовете. Бой-

ното поле е скрито под гъста пелена от дим и пепел, разкъсвана от светлината на прожекторите. Сякаш агът е слязъл на земята и в този аг троянци извършват нечуван подвиг.

Цяла нощ и през следващия ден отбиват непрекъснатите атаки на британските войски, които са изумени от героизма на шепата българи, отбраняващи предната позиция. Седем атаки са предприети и седем пъти постигат земята с трупове на англичани, шотландци, ирландци, уелсци. В окопите и пред позицията намират смъртта си над 1550 войници и офицери, дошли от далечния Албион на чуждата за тях българска земя да се бият неспойно за кого.

Многократно повече са ранените. Позицията е удържана, но в двудневните боеве на 8 и 9 май намират смъртта си 7 офицери и 119 войници от Троянския полк. Ранени и изчезнали са над 370 души. Ранен е и командирът на полка полковник Пано Маринов, а временно командването е поето от командира на 39-и полк подполковник Михайлов. След тези кървави събития полкът е изпратен на почивка в тила, а по-късно е изтеглен в дивизионния резерв.

Войници от 34-ти пехотен Троянски полк вечерят край с. Чанакча

От началото на април 1918 г. троянци отново заемат своя участък от Дойранската позиция. Водят сражение с части на 65-а бригада от 22-ра английска дивизия преди отново да бъдат изпратени в тила като резерв.

Сериозен обрат във войната настъпва в средата на септември 1918 г. Съглашенските войски предприемат решителна офанзива за изваждане на България от войната и закриване на Солунския фронт. От 16 до 20 септември Плевенската дивизия е подложена на непрекъснати атаки, придружени от артилерийски огън, насочван от самолети. На 17 септември артилерийската канонада достига своя връх, противникът използва и газови снаряди. Над 70 000 снаряда и тежки мини разорват окопите на дойранските защитници. Троянският полк е в резерв на дивизията.

На 18 септември рано сутринта противникът предприема пехотна атака. Многобройни и гъсти английски вериги настъпват една след друга към разрушената предна позиция, не вярвайки че там е останал жив човек. Започва неописуема схватка на живот и смърт. По заповед на генерал Вазов 34-ти Троянски полк атакува противника на най-застрашения участък. Позициите преминават от едни ръце в други. Милостта и състраданието са изчезнали от бойното поле. Англичаните не издържат на бесния устрем на троянци и отстъпват. Яростните атаки продължават и през следващия ден. С цената на близо 20 000 убити и ранени английските войски превземат предната Дойранска позиция, но главната остава в ръцете на дивизията. В това сражение 34-ти Троянски полк губи 14 офицери, 6 фелдфебели, 119 подофицери и 499 ефрейтори и редници.

На 20 септември е пробивът при Добро поле. Първа армия получава заповед за отстъпление. Дойранската позиция е напусната. През Беласица, Огражден и Гарван планина Плевенската дивизия стига до гр. Пехчево, където дочаква Солунското примирие от 30 септември 1918 г. При завръщането си в страната оръжията са оставени на склад в Самоков. На 16 октомври запасните от полка са демобилизирани.

След Ньойския договор от 1919 г. повечето от мирновременните полкове са разформирани, включително 34-ти пехотен Троянски. От състава му е формирана 3-та дружина на 17-и пехотен Доростолски полк. През 1922 г. в ловешките казарми е преместена Търновската 5-а пехотна допълняща част със задача да подготвя доброволци за гранична служба. Тя е в Ловеч до 1928 г., когато започва възстановяване на разформираните части и военната служба от доброволческа отново става задължителна.

През 1926 г. форменото знаме е предадено на 5-а допълняща част, която получава наименованието 2-ра дружина от 2-ри Искърски полк. От 5 юни 1937 г. 2-ра дружина от 33-ти пехотен Свищовски полк е преименувана на 34-та пехотна Троянска дружина, която през 1938 г. отново формира 34-ти пехотен Троянски полк – като част от 5-а пехотна дивизия. През 1939 г. полкът влиза в състава на новосформираната 9-а пехотна дивизия.

От 1942 г. до март 1943 г. той е на гарнизон в Ниш, където влиза в състава на Първи български окупационен корпус. През 1944 г. 1-ва и 3-та дружина са в Плевен, а щабът на 2-ра дружина е в Ловеч. През 1944 г. 34-ти пехотен Троянски полк е мобилизиран отново и изпратен на Прикриващия фронт, като е дислоциран в района на с. Дервиш могила, Свиленградско.

След като започва подготовката за участието на България в заключителния етап на **Втората световна война в Европа през 1944 г.**, 9-а Плевенска дивизия с командир генерал-майор Михаил Захариев е изнесена в района на гр. Пирот. Полкът в състава на дивизията под командването на полковник Георги Златарев участва в Нишката и Косовската операция на Втора армия.

На 15 септември 1944 г. 34-ти полк заема позиция в района на Станичево. Два дни по-късно води бой с германски части. На 19 септември атакува и превзема Любатовци и продължава да настъпва към вис. Паежки камък. На 22 септември 3-та дружина отказва да се бие и напуска позицията. За подсилване на 34-ти полк към неговия личен състав са придадени две гвардейски роти от партизани, политзатворници и ремсисти, известни като Ловчанска и Червенобрежка.

На 8 октомври Втора армия започва настъпление с дясната си групировка, съставена от частите на 9-а Плевенска дивизия. Срещу нея се изправя 7-а СС дивизия „Принц Ойген“, която сменя 1-ва планинска противотанкова дивизия.

Троянският полк овладява с щурм масива Бабина глава и Големи връх и се насочва към Бяла паланка, вече заета от части на 6-а пехотна Бдинска дивизия. На 13 октомври дружините на полка влизат в гр. Свърлиг.

През гр. Свърлиг

Тъй като единствените пътища за немското отстъпление към Сараево са през Косово поле, българското Главно командване с цел те да бъдат пресечени започва Косовската настъпателна операция. Тридесет и четвърти полк е изпратен като усиление на 4-та пехотна Преславска дивизия. От 1 ноември води ожесточени боеве за завладяване на масива Дражня чука в Голак планина, известен повече като кота 1018. На 5 ноември подполковник Златарев е изтеглен и командването на полка е поверено на полковник Георги Панов. Същия ден артилерията обстрелва върха със снаряди, дадени са жертви, боевете преминават в ръкопашни, но

германските части удържат позициите си. Сраженията за масива продължават с променлив успех и много жертви до 20 ноември, когато немците изоставят върха. С бой, подкрепян от артилерийско отделение, брониран изстребител и инженерно-щурмова рота, и в непрекъсната връзка с 4-ти Плевенски полк троянци превземат Подуево, Вучи трън, Косовска Митровица и Платина.

Част от артилерията на полка е пренасочена към Прищина и участва в превземането на града.

Към Вучи трън – Митровица

На 24 ноември полкът е на линията Козматин – с. Банска. На 25 ноември достига кота 1096 в Рогозна планина. На другия ден след продължителна артилерийска подготовка атакува и превзема вр. Чапланица (кота 1219), отхвърля противника на запад и заема позиции южно от с. Търнава. Към него се присъединяват части от 22-ра дивизия и 13-и корпус на югославската армия. Още на 27 ноември маршал Толбухин разрешава на Втора армия да се завърне в пределите на страната. На 30 ноември 34-ти Троянски полк влиза в Нови пазар. Така приключват първата фаза на войната и бойният път на полка. На 7 декември е организирано награждаване на бойци и командири. На 18 декември полкът се отправя към Нишка баня и на 26 декември отсяда в селата до Нишка баня. На 31 декември пристига влакова композиция, а на 2 януари 1945 г. полкът се завръща в Ловеч, посрещнат тържествено от населението. На 1 май 1945 г. е демобилизиран и приключва бойният му път. В боевете през Втората световна война 34-ти пехотен Троянски полк дава 63 убити и 172 ранени.

След войната прославеният във войните 34-ти пехотен полк е разформиран.

ТРИДЕСЕТ И ПЕТИ ПЕХОТЕН ВРАЧАНСКИ ПОЛК

Формиран е през 1903 г. в Плевен от състава на 11-и пехотен резервен полк. Първото си знаме получава на 5 октомври 1912 г. Установява се на гарнизон в гр. Враца.

В Първата балканска война (1912–1913) 35-и пехотен Врачански полк участва в състава на 2-ра бригада от 6-а пехотна Бдинска дивизия. Той е мобилизиран в пълен състав и на 3 октомври след комбиниран марш по железопътен транспорт и пеш пристига в селата Саранлий и Еникьой. Като авангард на 6-а дивизия охранява зоната Дюкмен – Александрово. Неговата 2-ра дружина е преподчинена на Конната дивизия. На 4 октомври командирът му полковник Георги Бошнаков получава задача полкът да се окопае в района на с. Саранли и да се подготви за бой. На следващия ден е строен в пълен състав в с. Еникьой, където получава знамето си от командира на 36-и полк, който го е носил и съхранявал по време на марша. Обявено е и началото на войната, посрещнато с възторг от врачанци.

През Балканската война 6-а Бдинска дивизия е в състава на Трета българска армия (командващ генерал-лейтенант Радко Димитриеви). По време на Лозенградската операция 6-а дивизия е пазена като резерв и само нейната 2-ра бригада се включва в най-критичния момент.

На 30 септември 1912 г. 6-а пехотна Бдинска дивизия в пълен състав се разполага в района на селата Булгунджикьой, Тича и Градец – в близост до границата с Турция. След обявяването на войната полковете на дивизията я прекосяват по направление към Лозенградската крепост. Врачанци участват в боевете за Лозенград. На 6 октомври 1912 г. полкът достига Девлетагач.

На 9 октомври 2-ра дружина от полка, придатена към Конната дивизия на генерал Назлъмов, участва в първия бой при Селиолу, а полкът настъпва към Ереклер. На 10 октомври при Раклица – на подстъпите към Лозенград, среща частите на 7-а низамска турска дивизия, която настъпва със задача да изтласка българите отвъд границата. В двудневните боеве полковете на 5-а и 6-а пехотна дивизия разгромяват турската дивизия, която отстъпва на юг. Лозенград е превзет от полковете на Трета армия. Първа и 4-та дружина на полка преминават през центъра на града, напуснат от турските войски, а 3-та дружина атакува западно от града. Настъплението на врачанци продължава по петите на бягащите турски войски. На 12 октомври полкът участва в боевете при Енимал, на 14 октомври при чифлика Мандра и с. Кавак дере. Пътищата са осеяни с трупове на турски войници. Източната турска армия е разбита и се оттегля на линията Люлебургаз – Бунархисар.

В боевете за Люлебургаз – Бунархисар 6-а Бдинска дивизия настъпва по фронта Люлебургаз – Тюрк бей в направление към с. Татарлар. На 16 октомври среща част от силите на 1-ви и 4-ти турски корпус от Втора източна армия, която нанася контраудар по войските на Първа и Трета българска армия. Втора бригада настъпва с 36-и полк в първия ешелон североизточно от Тюрк бей към чифлика Ташлъ, следван от 35-и полк. Турците смело атакуват десния фланг на 4-та дивизия. Тридесет и шести полк, който е на стика на дивизията, отбива яростните им атаки. В решителния момент командирът на 6-а Бдинска дивизия генерал-майор Православ Тенев лично повежда 35-и полк в атака. Врачанци атакуват устрем-

но с развято знаме, преминават р. Караагачдере и с щиков удар успяват да изтласкат турците от заеманите позиции, с което подпомагат и 4-та пехотна дивизия. Боят се ожесточава. Турският 4-ти корпус напиря неугържимо и притиска българските дружини към реката, промъква се в междината между 1-ва и 2-ра бригада, но е спрял от 58-и пехотен полк и огъня на артилерията. В боя се включва и 38-и полк от 1-ва Софийска дивизия. На 17 октомври се намесва и 1-ва бригада на Бдинската дивизия и българските полкове тръгват в решителна атака. Командващият Трета армия генерал-лейтенант Радко Димитриев води атаката на 35-и Врачански полк. Тя е неугържима. С развети знамена и под звуците на националния химн полковете на 6-а Бдинска дивизия атакуват Тюрк бей и го завземат.

На 18 октомври полкът участва в пробива на централната турска позиция при Сатъкьой и в преследването на бягащите турци към с. Имранли.

Обозът на 35-и пехотен Врачански полк при с. Калаврия – с. Чанта, 1913 г.

На 19 октомври 35-и пехотен Врачански полк участва в преследването с боеве на турските части към Ахмед бей и Татарли. Турците започват да отстъпват, увеличавайки след себе си останалите дивизии на Втора източна турска армия, която бяга към Чаталджа. Големи са загубите в 35-и и другите полкове на дивизията. След кратка почивка за отмора и попълване българските войски продължават преследването и се озовават пред Чаталджанската укрепена линия, само на 40 километра от Истанбул.

На 4 ноември 6-а дивизия, преминала в подчинение на Първа армия, получава задача да атакува в своя участък укрепленията от Чаталджанската укрепена линия. Задачата на 35-и полк е да настъпи към форта „Хамидие“ и да овладее фортовете

„Томаш 2” и „Ахмед паша”. Започналата в 5 ч. сутринта атака върви трудно поради силния презграден огън на турците от фортите „Хамидие 1” и „Хамидие 2” и „Камал Нокта”. Загубите нарастват, нашата артилерия до обяд не успява да заеме подходящи позиции. Следобед артилерийското отделение се развърща на огневи позиции и подпомага по-ефективно действията на дружините. Настъплението се ускорява, дружините достигат р. Сазлъ дере, приток на р. Кара Су, а част от ротите успяват и да я преминат. Настъплението на българските войски обаче е спряно поради недостатъчна подготовка. Полкът дава свидни жертви в жестоките боеве.

Турция е на колене и иска примирие. Преговорите вървят трудно. Врачанци ги очакват неочаквано суровата за този район зима и безпощадната холера. Активно в парире опитите на турците да разкъсат отбраната на нашите войски през март 1913 г. на Чаталджа участва 35-и полк, като води боеве на Арнауткьойските възвишения.

Огрин пада, войната с Турция е спечелена, но врачанци ги чакат изпитанията на война с довчерашните съюзници. Шеста пехотна Бдинска дивизия е прехвърлена в резерв на Главното командване в долината на Струма.

По време на **Междусъюзническата война (1913 г.)** 2-ра бригада от 6-а пехотна Бдинска дивизия е разположена в радовишките села Сушево и Злеово. На 19 юни 1913 г. тя получава заповед да заеме позиция край Дойран и в подкрепа на 3-та бригада от 3-та пехотна Балканска дивизия да охранява пътя Дойран – Струмица. В решителната битка за Дойранската позиция бригадата получава задача да проведе контраатака в направление към вр. Хисар и да възстанови отбраната на десния фланг на позицията след пробива на гърците в отбраната на 3-та бригада с командир полковник Константин Каварналиев. На 23 юни без никаква артилерийска подкрепа (поради стръмните склонове на планината бригадата изпраща артилерията си в помощ на централната позиция), само с пушечен и картечен огън, след изнурително изкачване по склоновете на планината ломци и врачанци настъпват устремно и успяват да проникнат до вр. Хисар. Гърците, уплашени от устрема на нападението, отделят част от силите си от центъра на позицията, където се отбранява 3-та бригада, и ги пращат да спрат контраатаката на Бдинската бригада. Отбраната е възстановена, врачанци заемат позиции на предната линия на отбраната, но не задълго.

Гърците въвеждат в боя още две дивизии и положението на българите става

Превързване на ранен от 35-и пехотен Врачански полк, Хисар

критично. Срещу двете бригади е изправена почти цялата гръцка армия. Срещу 35-и полк са основните сили на тяхната 10-а пехотна дивизия. Битката е неравна, превъзходството на гърците в пехота и артилерия е смазващо. Започва оттегляне на позиции южно от Струмица, където се насочват основните сили на армията. На десния фланг на отбраната 35-и полк задържа позициите си до вечерта, като нанася огромни загуби на атакуващите го гръцки части. С част от силите си 2-ра бригада прикрива от удар от запад отстъплението на основните сили на армията. Една дружина от 35-и полк прикрива оттеглянето и води боеве с прехвърлили се на левия бряг на р. Вардар гръцки части. Врачанци атакуват устремно и притискат гърците към реката, но те подвеждат значителни сили и успяват да ги отблъснат към с. Богданци. На тази позиция дружината от Врачанския полк води бой почти в обкръжение и през нощта се изтегля на север на нови позиции. Действията на Врачанския и Ломския полк за прикритие на отстъплението дават възможност на основните сили на Втора армия да се оттеглят на позиции на Беласица планина и на южния изход на Рупелското дефиле.

Втора бригада се оттегля към Беласица планина и към 24 юни достига р. Козлу дере. Полковете ѝ започват да се изкачват по стръмните склонове на планината под артилерийски обстрел, но не успяват да достигнат гребена. Бригадата отбранява прохода през Беласица при с. Орманлий, където са насочени главните сили на противника. Врачанският полк е на десния бряг на р. Козлу дере и с. Костурино. Източно от бригадата на позиции е оттеглилата се 3-та бригада от 3-та Балканска дивизия. Гръцката пехота следва по петите българите и до вечерта достига предните окопи. Срещу двете наши бригади са хвърлени пет дивизии от западната група на противника, който бърза да излезе в долината на Струмица и Петричкото поле, за да ограничи изтеглянето на артилерията и обозите на Четвърта армия и да удари в тила войските, отбраняващи се в долината на р. Струма.

На 25 юни гърците в гъсти вериги атакуват неудобните за отбрана позиции на 2-ра бригада. Срещу нея настъпват две пехотни дивизии, а в обход на десния фланг на позицията е изпратена 10-а гръцка дивизия. Срещу позициите на врачанци източно от шосето за Струмица настъпва 3-та пехотна дивизия. Със силен пушечен и картечен огън гърците са спрени. Но на левия фланг на позицията оределите в предишните боеве полкове на 3-та бригада от 3-та Балканска дивизия не успяват да удържат на атаката на 4-та пехотна гръцка дивизия.

Част от 2-ра гръцка дивизия успяват да обхоят позициите на левия фланг и да проникнат до незаения гребен на Беласица. Част от 35-и полк е изпратена в подкрепа на 3-та бригада, но и това не помага да се спре настъплението на превъзхождащия многократно противник. По заповед на Главната квартира всички български части се оттеглят към Струмица, а след това са пренасочени на позиции северно от Пехчево, по склоновете на Малешевска планина. Гърците заемат водоела на Беласица и изпращат авангарди да ограничат изтеглянето на обозите на Четвърта армия по дефилето, но успехът им е частичен. Задачата на Втора армия да осигури изтеглянето на обозите и артилерията на Четвърта армия към Петрич и Горна Джумая е изпълнена.

Към 29 юни 35-и Врачански полк в състава на бригадата заема позиции на левия фланг на рубежа Митрошинци – вр. Кавица, северно от с. Пехчево. Вдясно от него до р. Брегалница е 15-и полк, а вляво – 36-и полк от 1-ва бригада. Позициите са

оборудвани в инженерно отношение и са удобни за отбрана. На 6 юли срещу бригадата настъпва цяла гръцка дивизия в боен ред, посрещната с ураганен огън от ломци и врачанци. Особено силен е натискът срещу 35-и полк. Положението става критично и командирът на бригадата иска помощ от съседната 1-ва бригада. Нейният командир използва момента, когато гърците пред неговата бригада са приковани от урагания огън, и вдига бригадата в контраатака. Гърците са разстроени, обезверени и обръщат гръб. В контраатака се вдига и 3-та бригада от 3-та дивизия, която е на левия фланг и е включена в състава на 6-а пехотна дивизия. Гърците се разбягват панически.

Позицията е удържана, но тъй като е прекалено обширна и заета с големи междини от полковете на дивизията, гърците използват нощта, за да се промъкнат през междините и да обстрелват по протежението ѝ позицията на 35-и полк. Врачанци не издържат на фронталния и фланговия прострелен огън и започват да се оттеглят от позициите по посока на Панчарево. Последват ги и другите части на дивизията. На 7 юли 6-а дивизия атакува противника в опит да си върне предишните позиции, но не успява. Гърците подвеждат свежи сили. Полковете се оттеглят на север, водейки сдържачи боеве. От 9 до 11 юли врачанци водят боеве при с. Панчарево и кота 1490. Гърците завземат масивите Бияз тепе и Рухан, но не успяват, както са планирали, да се съединят със сръбската армия в района на Царево село. Настъплението им с всеки изминал ден губи темпа си, войските са уморени от непрестанните боеве, а от север в помощ на Втора армия започват да пристигат свежи сили.

35-и пехотен полк участва в окончателното спиране на противника на височините северозападно от Горна Джумая и в контраудара, проведен от Главното командване. На 15 юли полкът в състава на бригадата настъпва откъм югозапад в направление към Краста в връх, югозападно от вр. Вигрен, водейки боеве при махалите Дубочица и Пресова. До вечерта дружините на полка успяват да преодолеят гола пред върха, но са посрещнати от силен неприятелски огън. Гърците провеждат няколко контраатаки, отблъснати от врачанци и ловчанци. Неприятелят през нощта успява да подведе свежи сили и да задържи върха, но това не позволява гръцката армия да излезе от обкръжение. Само примирието я спасява от пълен разгром. След него частите на 6-а дивизия са демобилизирани в Радомир, но се завръщат в гарнизоните си след опразването на Бдинската дивизионна област от румънски войски. След две години полкът е отново мобилизиран в пълен състав. Започва Световната война.

В началото на **Първата световна война (1915–1918)** 35-и пехотен Врачански полк е отново в състава на 2-ра Бдинска бригада (заедно с 36-и пехотен Козлогуйски полк). През 1915 г. той под командването на полковник Васил Таслаков се бие при Неготин, Алексинац, Лебане и Прокупле.

През юли 1916 г. 6-а дивизия с нейната 2-ра бригада е прехвърлена на Добруджанския фронт и влиза в подчинение на Трета армия на генерал-лейтенант Стефан Тошев, а 35-и полк е в района на с. Михалич. На 1 септември е обявена война на Румъния и на 3 септември с развято знаме 35-и и 36-и полк преминават границата и следобед достигат с. Владимирово. Румънските войски се оттеглят към Тутракан и Добрич, а към полесражението се придвижват руски и сръбски части. Задачата на 35-и полк е да настъпва към Добрич и да пресече пътя на отстъпващите румънски войски. Води охранителни действия и краткотрайни боеве с отделни

румънски части, а на 4 септември му е заповядано да настъпни и овладее кота 290 от южните укрепления на Добрич. Противникът обаче е напуснал преждевременно укрепленията и града.

Войници от 35-и пехотен Врачански полк край Добрич, септември 1916 г.

На 5 септември Добрич е атакуван от силни румънски и руски части. Мало-бройният Варненски укрепен район упорито удържа позициите. На следващия ден боят се ожесточава. Срещу отбраняващите се настъпват шест румънски полка и една руска бригада. Две от дружините на 35-и полк подкрепят действията на варненци, а останалите две заемат позиции за отбрана североизточно от града – около с. Чакърча, заедно с дружините на 36-и полк. На 7 септември сутринта гъсти вериги руски войски атакуват позициите на врачанци, подкрепяни от много артилерийски батареи. Противникът се опитва да смаже с огън отбраната на врачанци и козлогуйци. Превъзходството му е огромно. Настъпващата срещу 36-и Козлогуйски полк руско-сръбска дивизия почти го унищожава. Двете дружини на 35-и полк остават сами на позициите си, а противникът се стреми да ги обхване от двата фланга. Полковник Таслаков е хвърлил в боя и последните си резерви, а помощ няма. Две поредни заповеди за отстъпление са изпратени до полка, но Таслаков, разбирайки до какво ще доведе това, решава да се бие до последния човек. Възседнал коня си, обикаля позициите и призовава войниците да не отстъпват и да защитят честта на полка, Българската войска и родината. Конят му е убит, но той продължава пеш да дава пример и да окуражава войниците. Врачанци се сражават геройски, но силите са неравни.

Поразен от това упорство, командирът на дивизията генерал-майор Попов събира всички нейни резерви, организира остатъците от 36-и полк, нарежда цялата незаета артилерия да влезе в подчинение на врачанци и връща двете дружини, изпратени в разпореждане на Варненския укрепен район. Напорът е спрял, но към 15 часа положението става критично. Противникът неустово се стреми да раз-

къса отбраната и да се вклини между частите на 6-а дивизия и Варненския укрепен район, като въвежда в боя пристигналата сърбо-хърватска дивизия. Врачанци и козлогуйци се сражават героически и не напускат позициите си. Пристигат и първите ескадрони на Конната дивизия на генерал Колев и атакуват от движение противника, който е принуден да отстъпи. В този паметен бой срещу шесткратно по-силен противник врачанци дават свидни жертви, но техният героизъм спасява града и цялата отбрана на Добруджанския фронт. В чест на 35-и пехотен полк с. Чакърча е преименувано на Врачанци.

Край Добрич

Противникът не успява да пробие отбраната и да окаже помощ на обградената в Тутракан румънска войска. След този успех българските части заздравяват позициите си, а след пристигането на 12-а пехотна дивизия и първите части от турския корпус отбраната става устойчива. Българите преминават в настъпление по целия фронт, врачанци участват в отразяването на контраудара на румънските и руските войски при Мусу бей (дн. Горен извор). Сраженията продължават до средата на септември.

Щабът на 6-а пехотна Бдинска дивизия е изпратен на Македонския фронт, а 2-ра бригада с 35-и и 36-и полк влиза в състава на новосформираната Сборна дивизия и продължава преследването на противника на изток. Врачанският полк участва в боевете при Енгез и Едилкьой, които са краткотрайни, но много кръвопролитни.

Към 20 октомври полковете на 2-ра бригада са пред Кобадинската позиция, подготвена за отбрана от бягащата Добруджанска армия на противника, а 35-и полк е пред с. Башкьой и задачата му е да превземе височината в южния край на селото. Тя е оборудвана за отбрана, опасана с телени заграждения и е защитавана от почти цял румънски полк. Врачанци атакуват в 10 ч. предобед, подкре-

пняни от цялата артилерия. Противниковата артилерия води ураганен огън по тях, загубите нарастват стремително, но нищо не може да пречупи устрема на Врачанските дружини. Телените мрежи са разкъсани и преодолени, противникът е изхвърлен от окопите. Кобадинската укрепена линия е пробита. Цялата румънска Добруджанска армия и нейните съюзници бягат на изток и североизток. Добруджа е свободна.

След четири месеца непрестанни боеве на Добруджанския фронт 35-и пехотен Врачански полк е върнат на Македонския фронт и през 1917 г. е на позиция при Охридското и Преспанското езеро. Той е сред тези, които през 1918 г. остават в заложничество при гр. Кичево. Френското командване издава заповед да се предават знамената.

Командирът на полка полковник Иван Бешевлиев заповядва знамето да се изгори. Командирът на 12-а рота, която охранява и носи знамето, запасен поручик Ангел Янчев от гр. Враца, решава да го спаси, като скрива истината и казва, че го е изгорил. Препасва знамето около кръста си и така го крие девет месеца. След завръщането си от плен тържествено го предава на полка.

На 19 март 1919 г. полкът е формиран отново, но през юни пак е разформиран. Във Враца остава една дружина от него, която заедно с 15-а допълваща дружина формира отново полка под наименованието 15-и пехотен Ломски полк. През декември 1920 г. той е реорганизиран в дружина. През 1928 г. полкът пак е формиран в две дружини. С царска заповед от юни 1937 г. е преименуван отново на 35-и пехотен Врачански полк.

Полкът е сред първите части, които получават нови формени бойни знамена през 1937 г. – на 3 октомври в с. Паламарца. Командирът му полковник М. Ангелов приема знамето от ръцете на цар Борис III. който казва:

„...В диплите на това знаме са душите на героите... Аз вярвам, че то ще води младите врачанци към подвизи, победи и слава като тази при Добрич... Днес вие се разделяте с полковете си светини – славните бойни знамена, под които служите сега и под които доблестно са изпълнявали дълга си към родината в мир и бран вашите деди, бащи и братя. Покрити със слава и чест, ние отнасяме тия скъпи светини в олтара на българската прослава... Пред вас са благословените от светата църква ваши нови знамена, които аз с възмущение ви предавам... Под техните гънки сплотявайте сърцата и душите си в най-чиста и възвишена обич към Родината... Пазете знамето си гордо и неопетнено и нека то бъде винаги вашата светла пътеводна звезда в преданата ви до саможертва служба на България, горда, мощна и благоденстваща да пребъде през вековете...“.

През 1941–1942 г. полкът като част от 6-а пехотна Бдинска дивизия на Пета армия се установява в Прилеп и Парачин и е изпратен в предоставените от Германия за администриране на България райони в Македония. Вема участие в заключителния етап на **Втората световна война през 1944 г. в Европа** в състава на 6-а пехотна Бдинска дивизия от Втора армия. Полкът под командването на полковник Георги Консулов действа в Нишката и Косовската операция на армията. Бойното

му кръщение е на 8 октомври 1944 г. при атаката на Остри връх. Той води ожесточени боеве за вис. Лукин камък и участва в освобождаването на Бяла паланка.

На 10 октомври са освободени селата Горна и Долна Коритница, а на 13 октомври – Нишка баня. На 14 октомври сутринта дружините на 35-и полк приближават Ниш. Ожесточените боеве продължават до 16 ч., когато немските войски не издържат на удара и отстъпват към Прокупле. Българо-югославските части влизат в старата сръбска столица.

В Косовската операция 6-а Бдинска дивизия в първия ешелон на Втора армия е на направлението на главния удар Ниш – Прокупле – Куршумлия – Подуево – Прищина. Настъплението на 35-и полк започва на 26 октомври, но поради недостатъчна подготовка не постига успех. На 1 октомври то се повтаря. Врачанци водят боеве при Преполца, Турски Тачевац и Перово. Противникът се оттегля на предварително подготвени позиции на Копаник планина. С непрестанни атаки частите на 6-а дивизия, включително 35-и Врачански полк, успяват да превземат билото на Копаник, но не могат да пробият отбраната на немските войски.

Боевете край Ниш

Втора армия презгрупира частите си и Бдинската дивизия е пренасочена към Митровица. В изключително тежки условия, при силна снежна буря на 16 ноември, подпомогнати от Бронирания полк, частите на дивизията пробиват отбраната на противника. Врачанци продължават да настъпват и достигат Остри връх. След близо два месеца непрестанни боеве те стигат до гр. Прищина.

С края на войната полкът е върнат в постоянния си гарнизон и разформиран. Но споменът за героизма на врачанци при Добрич и по полетата на Македония и Източна Тракия ще живее вечно и ще напомня на потомците как се служи на отечеството.

Знамето на полка е наградено с „Възпоменателна метална гривна“ за спасяване и с Възпоменателни медали за войните 1912–1913 г. и 1915–1918 г. Запасният поручик Ангел Янчев е награден със знак „За спасяване на знаме“.

В следвоенния период 35-и пехотен полк претърпява редица организационни промени и преименувания. На 1 септември 1950 г. 2-ри стрелкови батальон от полка е предислоциран в Берковица. През септември 1950 г. с министерска Заповед № 527 е преименуван на 9-и стрелкови полк от състава на 8-а стрелкова дивизия „Христо Ботев“. При съкращаването на дивизията до мирновременния ѝ състав 9-и стрелкови полк е трансформиран в 9-и отделен стрелкови полк от състава на 1-ви отделен стрелкови корпус, със задача да развърща военновременната 8-а стрелкова дивизия. Впоследствие полкът е разформиран и на негово място е създадена Школа за подготовка на запасни офицери във Враца, която поема задачата да развърща 8-а мотострелкова дивизия за военно време в състава на Първа армия.

В изпълнение на „План 2004“ във Враца е развърната 8-а механизирана бригада, на която през 1998 г. е възстановено наименованието 8-а Бдинска механизирана бригада – на името на прославената във войните 6-а пехотна Бдинска дивизия. При последвалите трансформации по плана 8-а механизирана бригада е превърната в база за съхраняване на въоръжение и техника, със задача да развърща за военно време 8-а механизирана бригада. През 2001 г. във Враца в подчинение на Командване „Запад“ е развърнат 8-и отделен механизирани батальон. След закриването на командването батальонът преминава в подчинение на 5-а механизирана бригада. По „План 2015“ батальонът е закрит през 2010 г. и отново е развърнат през 2014 г. в състава на 61-ва механизирана бригада.

ТРИДЕСЕТ И ШЕСТИ ПЕХОТЕН КОЗЛОДУЙСКИ ПОЛК

Формиран е с Указ 83 от 30 декември 1903 г. от състава на 12-и пехотен резервен полк в гр. Лом. Включен е в състава на 2-ра бригада от 6-а пехотна Бдинска дивизия и през 1904 г. се установява на гарнизон в Оряхово.

През **Първата балканска война (1912–1913)** 36-и пехотен Козлодуйски полк под командването на полковник Станчо Рагойков води боеве при Кавакли, Люлебургаз, Тюрк бей, на Чаталджанската позиция при форта „Хамидие“ и с. Ярлос. С обявяването на мобилизацията се развърща в четиридружинен състав и извършва пеши марш до Червен бряг, откъдето с влакови композиции е извозен до Търговище. В пеши строй продължава да се изнася към границата с Турция. По време на марша в с. Могила е връчено бойното знаме, под което полкът воюва в следващите войни. На 2 октомври пристига в с. Уманкьой.

Пристигане на 36-и пехотен Козлодуйски полк в Оряхово, 3 юни 1904 г.

Войната с Турция е обявена и на 8 октомври полкът от района на Регжен махле (гн. Арковна) преминава турската граница и настъпва към селата Ереклер и Карамза. Той е в първия ешелон на дивизията (заедно с 3-ти пехотен Бдински полк). Срещу него се изправят части на 7-а низамска турска дивизия, която вече е влязла в бой с нашата 5-а пехотна дивизия. На 10 октомври 2-ра бригада води кръвопролитен бой при Раклица. Настъплението на козлодуйци е забавено от съпротивата на турските табори, но подпомогнати от 35-и полк, те устремно

атакуват противника. Под ударите на козлогуйци и врачанци левият фланг на турската дивизия е разгромен и тя започва да отстъпва. Два дни продължават жестоките срещни боеве при Ереклер и Кавакли на подстъпите към Лозенград, които решават съдбата на Лозенградската крепост. Действията на 6-а Бдинска дивизия осигуряват фланга на ударната групировка на Трета армия, която влиза в напуснатия от турците град. Първа източна турска армия се оттегля към укрепената линия Люлебургаз – Бунархисар.

Свещеник Христо Иванчов, служил в 36-и пехотен Козлогуйски полк, 1913 г.

Козлогуйският полк продължава настъплението си към Люлебургаз – североизточно от с. Тюрк бей. Срещу него са части на 4-ти низамски корпус от Втора източна турска армия, тръгнала в мощен контраудар срещу войските на нашите две армии. От временни позиции козлогуйци отбиват яростните атаки при Тюрк бей и чифлика Ташлъ, загубите им растат. Сражението при Тюрк бей продължава две денонощия. На 17 октомври козлогуйци и врачанци с подкрепата на 38-и пехотен полк разбиват турците в щикова атака и настъпват към укрепената линия. На 18 октомври полкът участва в пробива на централната турска позиция при Сатъкьой и в преследването на бягащите турци към с. Имранли. На следващия ден 36-и пехотен Козлогуйски полк преминава в преследване на турските части и води боеве в състава на бригадата при Ахмед бей и Татарли. Отстъплението на турските войски се превръща в бягство, което спира на Чаталджа. Първа и Втора източна турска армия са разбити от войските на Трета и Първа българска армия.

Храбростта и добрата подготовка на 36-и пехотен Козлогуйски полк са отбелязани в кореспонденциите на западни военни журналисти.

Следват боевете за Чаталджанската укрепена линия, оборудвана от турците и наситена с пехота, артилерия и заграждения. На 4 ноември 35-и и 36-и полк настъпват срещу укрепленията „Хамидие 1“ и „Хамидие 2“, обсипвани от ураганния огън на противниковата артилерия. При атаката на фортите „Томаш 1“, „Томаш 2“ и „Ахмед паша“ огнят става убийствен. Настъплението продължава и на другия ден, но отново е без успех. Подготвената нощна атака не се провежда. Кратката ѝ и недобра подготовка, закъснението на обозите и недостатъчните артилерия и боеприпаси в атакуващите части си казват думата. На Чаталджа войските преминават към позиционна война.

Козлогуйци прекарват тежка зима, воювайки с глада, студа и безпощадната холера. След подновяването на военните действия през зимата на 1913 г. от 18 до 20 март 36-и пехотен Козлогуйски полк участва в боевете при с. Ярлос. Следва примирието и през пролетта на 1913 г. той е прехвърлен на Южния фронт. Започва войната с бившите съюзници.

Във **Втората балканска война (1913 г.)** 36-и пехотен полк воюва при Струмица и Хамзали, Пехчево и с. Дубочица. Шеста пехотна Бдинска дивизия е в резерв на Главната квартира. Нейни части заемат позиции срещу прохода Хамзали – Пехчево, други запущват незащитените места в отбраната на Втора армия. Полкът в състава на 1-ва бригада заедно с 3-ти пехотен Бдински полк осигурява изнасянето на артилерията и обозите на Четвърта армия към Петрич и Горна Джумая, от 24 до 27 юни води боеве в района на Богородица, Струмица и Хамзали с ангарти и промъкнали се гръцки отряди. С приближаването на гръцките войски към Струмица и Петрич дивизията преминава в подчинение на Втора армия.

Към 29 юни 36-и пехотен Козлодуйски полк заема позиции на Малешевската планина – в района източно от вр. Кавица – по хребета към вр. 1650, северно от гр. Пехчево. Вдясно от него до Митрошинци се отбранява 35-и полк, а вляво на вр. 1650 е 3-ти пехотен Бдински полк.

На 6 юли срещу бригадата в боен ред настъпва цяла гръцка дивизия, посрещната с ураганен огън от бдинци и козлогуйци. Противникът е принуден да залегне на 500 метра пред окопите. Командирът на бригадата по искане за помощ от съседната 2-ра бригада взема решение да контраатакува изморения и обезверен противник. Бдинци и козлогуйци настъпват устремно с натъкнати ножове, страховити и неугържими. Гърците не устояват на устрема на българите и обръщат гръб. В контраатака се вдига и 3-та бригада от Балканската дивизия, отбраняваща се на левия фланг. Гърците се разбягват панически. Позицията е угържана, но тъй като е прекалено обширна и заета с големи междини от полковете на 6-а дивизия, гърците използват нощта, за да се промъкнат през междините и да обстрелват по протежението им позициите на българите. Частите на дивизията се оттеглят по посока към Панчарево. На 7 юли полковете на 6-а дивизия атакуват противника в опит да си върнат предишните позиции. Гърците успяват да се задържат и подвеждат свежи сили. До 12 юли 36-и полк води упорити боеве при Стоимирово, Панчарево и вр. Рухан.

Впоследствие козлогуйци участват в окончателното спиране на гръцките войски, като водят боеве в района на махалата Дубочица. Гърците през този период успяват да завземат масивите Бияз тепе и Рухан, но не и да се съединят със сръбската армия в района на Царево село. Настъплението им с всеки изминал ден губи темпа си, войските са уморени от непрестанните боеве, а от север на помощ на Втора армия започват да пристигат свежи сили. Игва частът на разплатата.

В контраудара, проведен от Главното командване, участва и 36-и полк. На 15 юли в състава на бригадата настъпва откъм югозапад в направление към вр. Рухан. До вечерта дружините му успяват да преодолеят дълбокия дол пред върха, но са подложени на силен обстрел от артилерия, разположена на съседния вр. Заноза. Настъплението на 27-и Чепински полк срещу Заноза отслабва огъня срещу козлогуйци и те се закрепват на позициите си. Гърците провеждат няколко контраатаки, отблъснати от дружините на козлогуйци. Неприятелят подвежда подкрепления и успява да задържи върха, което обаче не спасява гръцката армия от обкръжение. Това става в Кресненското дефиле и под дулата на българските оръдия, разположени по околните височини, тя очаква своята съдба.

Намесата на Румъния променя хода на войната. Притисната от войските на пет държави и от четири страни, България подписва капитулацията си. През ес-

ента 36-и пехотен полк се прибира в постоянния си гарнизон, демобилизиран е, но след две години родината отново призовава козлогуйци на бой. Започва Световната война.

За участие в **Първата световна война (1915–1918)** 36-и пехотен Козлогуйският полк е мобилизиран през септември 1915 г. и под командването на полковник Петър Соларов е включен в състава на 2-ра бригада от 6-а пехотна Бдинска дивизия. Той води боеве при с. Блювановац, което още в началото на настъплението на дивизията е овладяно със стремителна атака. Сърбите се оттеглят, по пътя ги следват козлогуйските дружини. При преследването са превзети станция Мокряне и Локвенско бърдо. Противникът се опитва да спре настъплението на вр. Алия, но устремът на козлогуйци е непреодолим. Височината е превзета след кратък, но кръвопролитен бой. Сърбите се оттеглят на Папринското плато. Полкът води краткотрайни боеве за коту 472 и 479 при с. Осичка, след което е изведен за попълване на загубите и за почивка.

Румъния влиза във войната през 1916 г. и пред Българската армия се отваря втори фронт – Добруджанският. Отново, както при предишната война, тя е изчакала да разбере накъде се наклоняват везните на победата, за да спечели изгода за себе си. Бдинската дивизия с втората си бригада (35-и и 36-и пехотен полк) и дивизионни части е прехвърлена на Добруджанския фронт.

Към 18 август 2-ра бригада е превозена от Радомир до Попово с влакови композиции, след което заема района на Ескиче – Владимирово. В резерв на Трета армия е 6-а дивизия, която проучва възможните направления и райони на бъдещите бойни действия. От 1 септември България е във война с Румъния. На 3 септември 35-и и 36-и пехотен полк с развети знамена и под звуците на националния химн минават границата и се отправят към заповяданите райони за съсредоточаване. Тридесет и шести Козлогуйски полк се разполага в района на с. Ескиче.

Задачата на 2-ра Бдинска бригада е да настъпи към Добрич и във взаимодействие с Варненския укрепен район и Конната дивизия да овладее гр. Добрич и да спре насочилите се към Тутракан части на Източната добруджанска румънска армия и нейните съюзници – руски, сръбски и хърватски части.

Настъплението на 36-и полк започва на 4 септември към обяд и вечерта той, без да срещне съпротива, е пред западните покрайнини на Добрич. Става ясно, че градът вече е превзет от войските на Варненския укрепен район. Полкът се разполага в района на с. Суютчук (квартал на Добрич), с фронт на север. На следващия ден дружините му настъпват към с. Чакърча, във фланг на противника, насочил се към Добрич. Срещу Добрич се придвижват силни румънски части от Добруджанската армия, както и руски пехотни и конни части. Полкът преминава през Чакърча и към обяд овладява от движение с. Ески бей, като разбива намиращите се там румънски части, които се оттеглят на север към Коралес.

На 5 септември 36-и Козлогуйски полк е изпратен към Карapelит (гн. Мегникарово), но след това е върнат около с. Осман Факъ, където заема за отбрана северните му покрайнини. Впоследствие получава нова заповед да настъпи към кота 260 и да удари във фланг настъпващите към Добрич руски части. Придвижването става бавно и едва 36-и полк стигнал до Дурбали (гн. Градини), противникът нанася по фланга му удар с големи сили от с. Карасинан (гн. Росеново).

Срещу двете и половина дружини на полка настъпва цяла руско-сръбска дивизия. Артилерията на противника обсипва позициите на козлогуйци със снаряди. Загубите непрекъснато растат, половината от началническия състав е извън строя – ранени и убити. Полкът е почти напълно унищожен, а оцелелите започват да напускат позициите си и да се оттеглят към Чамурли (дн. Житен).

По заповед на командира на дивизията генерал-майор Попов козлогуйци, доколкото е възможно, се организират и настъпват заедно с 35-и полк в направление към Арабаджо – Осман Факъ. По това време пристигат и части на сърбо-хърватската дивизия, които атакуват частите на 36-и полк в района на Арабаджо (дн. Коларци). Посрещнати от дружния огън на козлогуйци и врачанци, редиците на противника започват бързо да оредяват. Полето се покрива с трупове на сърби, хървати и руси. Растат и загубите на Козлогуйския полк. Оределите дружини със сетни сили спират пристъпите на противника.

В това време започват да пристигат ескадроните от Конната дивизия на генерал Колев, които атакуват от движение. Противникът е разколебан и започва да отстъпва към Кобадин. Добрич е спасен, противникът не успява да помогне на обсадените войски в Тутракан. В боя 36-и Козлогуйски полк губи почти една трета от състава си. Убити и ранени са 1354 офицери, подофицери и войници. В памет за героизма на воините от полка, проявен в боевете, и в тяхна чест с. Осман Факъ е наречено от признателните потомци Козлогуйци.

Българите преминават в настъпление по целия фронт. Сраженията продължават до средата на септември. Щабът на 6-а дивизия е изпратен на Македонския фронт, 2-ра бригада влиза в състава на новосформираната Сборна дивизия, а 36-и полк заедно с другите полкове продължава да преследва противника на изток.

Към 20 октомври полковете на 2-ра бригада са пред Кобадинската позиция, подготвена за отбрана от бягащата Добруджанска армия на противника. Козлогуйският полк настъпва към Тарла баир и с. Османча. Височината северно от селото е оборудвана за отбрана, опасана с телени заграждения и се отбранява от силни румънски части. Атаката започва рано сутринта, посрещната с ураганен артилерийски огън. Загубите нарастват стремително, но дружините достигат на хиляда крачки от окопите. Полкът нощува под гъжда и на 21 октомври рано сутринта козлогуйци, решени на всичко, атакуват. Телените мрежи са разкъсани с лопатки и ножове и преодолени, противникът е изхвърлен от окопите. Кобадинската укрепена линия е пробита. Цялата румънска Добруджанска армия и нейните съюзници бягат на изток и североизток. Добруджа е освободена. В състава на бригадата 36-и пехотен полк преминава в преследване на противника към Черна вода и Меджигие, води боеве при селата Бейноут и Лункавица и достига р. Серет.

След четири месеца непрестанни боеве на Добруджанския фронт 36-и пехотен Врачански полк е върнат на Македонския фронт и през 1917 г. е на позиция при Охридското и Преспанското езеро. Годината минава под непрестанни артилерийски обстрели и епизодични боеве, но полкът дава нови свидни жертви. Идва злощастната за България 1918 г. и през септември започва решаващата офанзива на

съглашенските войски за изваждане на България от войната и за закриване на Македонския фронт. Българите са сами срещу многобройните съглашенски дивизии. Германските части са изтеглени отдавна по други фронтове, австрийските са залостени в албанските планини, българските полкове са с третина от състава си, болни, гладни и без боеприпаси. Тригодишната война е изсмукала и кръвта, и силата на България и нейната армия.

Позицията на левия фланг до Преспанското езеро

Боевете са жестоки и кръвопролитни. Игват пробивът при Добро поле, героичната защита при Дойран, но силите не достигат. Фронтът се разпада главоломно. От 23 септември полкът като ариергард на 6-а пехотна дивизия започва да отстъпва. На 25 септември дружините му спират атаката на няколко съглашенски полка при Бучин, преминават в контраатака, при която дори вземат в плен няколко десетки войници от 35-а италианска дивизия. Към 26 септември дружините са в района на с. Кичево. Игва примирието и по силата на споразумението 36-и пехотен полк се оказва в заложничество.

През цялата война знаменосец е фелдфебел Мико Балкански, който получава заповед от командира на полка да спаси знамето на всяка цена. На 26 септември той го взема, имитира изгарянето му, увица плата около себе си и заедно с група войници минава през Шар планина, Сърбия и през прохода Свети Никола стига до Враца. На 16 октомври групата е в гр. Оряхово, а знамето е предадено на охраняващата рота.

На 20 октомври 1-ва, 2-ра и 3-та дружини на полка остават в заложеност, а 4-та се завръща в страната и е демобилизирана. След Ньойския договор полкът е демобилизиран и сведен до дружина.

През май 1919 г. той е формиран отново от кадъра на 36-а допълваща дружина, но през декември 1919 г. е разформиран и знамето му е предадено в Двореца. През юни 1937 г. 2-ра дружина от 4-ти пехотен Плевенски полк е преименувана на 36-а пехотна Козлодуйска дружина и през август 1938 г. е развърната в полк от състава на 6-а пехотна дивизия. През март 1939 г. специална команда начело с майор Борис Иванов, като единствен действащ офицер в полка, участвал в Първата световна война, получава новото знаме. Същия ден то е занесено в Оряхово. Старият знаменосец, запасният фелдфебел Мико Балкански, спасил знамето, присъства на този паметен миг.

Към 1 септември 1939 г. полкът е в състава на 9-а пехотна Плевенска дивизия (заедно с 4-ти и 34-ти пехотен полк и 9-и артилерийски полк).

През 1941 г. полкът е мобилизиран за участие във Втората световна война, включен е в състава на 6-а пехотна Бдинска дивизия и е изпратен на Прикриващия фронт в района на Елхово. През 1942–1943 г. е в 29-а пехотна дивизия от 1-ви корпус.

Тридесет и шести пехотен Козлодуйски полк участва в първия период на заключителния етап на **Втората световна война в Европа (1944 г.)**. Придаден е към Първа армия при формирането ѝ, но на 17 септември 1944 г. е включен в състава на 2-ра пехотна Тракийска дивизия. Тя по плана на Страцинско-Кумановската операция получава задача да прекъсне съобщенията по р. Морава. На 17 октомври 36-и пехотен полк, като втори ешелон на дивизията, е въведен в боя за вис. Вакуф. Под командването на полковник Павел Панов дружините му атакуват организирано и принуждават противника да се оттегли от височината. Полкът настъпва към Крива паланка и оказва съдействие на 9-и Пловдивски полк в овладяването на града.

Преминване на 36-и пехотен Козлодуйски полк през Крива река

На 19 и 20 септември 2-ра пехотна Тракийска дивизия настъпва на широк фронт. В околностите на Страцин 36-и Козлодуйски полк и 21-ви пехотен полк водят тежки боеве, унищожават намиращите се там германски части и подпомагат главните сили в овладяването на Страцинската позиция.

Крива паланка

След това 36-и пехотен полк продължава да настъпва към Куманово. Козлодуйци съдействат на Конната дивизия за овладяването на важния съобщителен център Враня и за настъплението на главните сили на дивизията към Куманово. Впоследствие настъплението продължава и отделни дружини от полка водят краткотрайни боеве при р. Пчиня и Нови чифлик. В боевете 36-и пехотен Козлодуйски полк дава 132 убити.

През декември 1944 г. 36-и пехотен Козлодуйски полк се завръща в България и е демобилизиран. С това приключва бойният път на прославения в четири войни за национално обединение Козлодуйски полк, оставил костите на своите синове по бойните полета на Балканския полуостров.

В следвоенния период 36-и пехотен Козлодуйски полк е разформиран. С Указ № 25 на Председателството на Народна република България е формиран отново през 1947 г. в Оряхово. Претърпява редица организационни промени и предислокации. През 1949 г. е преместен от Оряхово в Белоградчик, но на следващата година е върнат в Оряхово. През май 1950 г. е преименуван от пехотен на стрелкови полк и от името му отпада Козлодуйски. През септември същата година, когато са преименувани повечето от полковете и дивизиите, същото става и с 16-и

стрелкови полк – като част от 8-а стрелкова дивизия „Христо Ботев“. При следващите промени полкът е съкратен до мирновременния му състав и остава като мобилизационен в състава на военновременната 8-а мотострелкова дивизия от състава на 1-ви отделен армейски корпус. При съкращенията в края на 90-те години дивизията е трансформирана в механизирана бригада, възстановена е по „План 2004“ в мирновременния ѝ състав и 16-и полк е реорганизиран в механизиран батальон, но при следващите реформи е разформиран.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Ангелов, Т. Нашата седма дивизия. София: Военно издателство, 2012.
- Андреев, М. Къмъ Добро поле въ 1916 г. София. Печатница на Армейския военноиздателски фонд, 1931.
- Българската армия въ Световната война 1915–1918 г. Т. 8. Войната срещу Ромъния презъ 1916 година. Подготовката на войната и Тутраканската операция. София: Щаб на войската – Военноисторическа комисия, Държавна печатница, 1939.
- Българската армия въ Световната война 1915–1918 г. Т. 4. Войната срещу Сърбия презъ 1915 година. Настъплението на I армия къмъ долината на р. Морава и това на Северната група отъ II армия къмъ Лесковец и Прищина отъ 22 до 31 октомври. София: Щаб на войската – Военноисторическа комисия. Държавна печатница, 1940.
- Венедиков, Й. История на 24-ти пехотен Черноморски на Н. В. Царица Елеонора полк въ Балканската, Междусъюзническата и Европейската войни 1912–1913 и 1915–1918 год. София, 1939.
- ДВИА, фондове 58, 60, 67, 320, 321, 323, 727, 741, 742, 743.
- Димитров, Т. Железният полк (Тринадесети пехотен Рилски 1886–1945 г.). Кюстенгил: Регионален исторически музей, 2009.
- Дитерих. Сражения отъ Световната война. Т. 11. Краят на Световната война на Македонския фронт. – Във: Военноисторически сборник, 1927, № 3 и 4.
- Дошкинов, П. Майското сражение в Завоя на Черна – 1917 г. Действията на артилерията и поуки от тях. София. Печатница на Военноиздателския фонд, 1935.
- Дошкинов, П. Есенното сражение на Македонския боенъ театър – 1916 год. XI-а германо-българска армия въ борбата съ френско-руската и сръбските армии (I, III и II) – Кн. 1. София, 1948.
- Иванов, Н. Балканската война 1912–1913 год. Ч. 2. София: П. на АВИФ, 1924.
- Иванов, И. Знамената на българската бойна слава. София: Анико, 2010.
- Йотов, П., А. Добрев, Б. Миленов, Р. Руменин, С. Недев. Българската армия в Първата световна война 1915–1918. София: Издателство на Министерството на отбраната, 1995.
- Казанджиев, Г. Непобедените български полкове. София: Матагор-74, 2010.
- Лалев, И. По пътищата на безсмъртието. Ч. 2. 34-ти пехотен Троянски полк въ войните за национално обединение 1912–1918. София1 2012.
- Лефтеров, Х. Настъплението на 4-та отделна армия в Галиполския полуостров въ 1913 г. Боевете при Булаир и Шаркьой. София, 1941.

Недев, Н. Дойранската епопея 1915–1918. София. Печатница на Армейския Военно-издателски фонд, 1923.

Ненков, П. От Родопската Шипка до Страцин. София: Тангра ТанНакРа, 2015.

Ненков, П. Със стремци в мир и в бой. София, 2012.

Пагането на Лозенград (описание на големите сражения при с. Петра, Селиолу, Генчеклий, Каваклий и Лозенград – превод). Шумен: Издание ИВ. Лъсичков, 1913.

15-и пехотен Ломски полк. Исторически музей – Белозградчик.

Пашинов, И. Военна история на 23. п. Шипченски полк (войната със сърбитъ – 1915 г.). Т. 2. София. Печатница на Армейския Военноиздателски фонд, 1931.

Полков, П. Дошкинов. Боят на Малка Нудже 12–14.09.1916. – В: Артилерийски преглед, 1932, № 7 и 8.

Полков, П. Дошкинов. Чеганската операция. Кн. 1. Подготовка и изпълнение – Настъплението на дясното крило на I бълг. армия за овладяване на м. Нудже-Чеганска пл. Сражението от 17 до 27 август 1916. София. Печатница на Военноиздателския фонд, 1941.

Превземането на Огрин. Шумен: Издание ИВ. Лъсичков, 1913.

Псалтова, В. Участието на 27-и пехотен Чепински полк в заключителната фаза на Втората световна война. – В: Годишник РИМ – Пазарджик, 2010.

Пътеводител на архивните фондове (1877–1945). Т. 2. София: Военно издателство, 1977.

Русев, И. Принос към историята на II. армия във войната 1915–1918 г. м.м. октомври и ноември 1915 г. Кн. 1. Действията на Северния фронт. – Във: Военноисторически сборник, 1928, № 3 и 4.

Сборник на 16 пех. Ловчански полк. София: Царска придворна печатница, 1918.

Станчев, Б. Шейновци на Добро поле. София. Печатница на Военноиздателския фонд, 1937.

Страници от бойната слава на Лудогорието. Сборник. Разград 1994.

Таслаковъ, В. 35 пехотенъ Врачански полк въ Всеобщата европейска война презъ 1915–1918 г. Ч. 1. На Западния Сръбски и Добруджански фронтове. Враца. Печатница Ст. Цеков, 1930.

Ташев, Т. Българската войска 1941–1945. Енциклопедичен речник. София: Военно издателство, 2008.

Терекиев, Д. История на 29-и Ямболски полк.

Терекиев, Д. Историята на рилци – 13. пехотен Рилски полк въ Войнитъ за обеди-

нение на българския народ 1912–1913.г. и 1915–1918 г. Кюстендил. Печатница на кооперация „Труд“, 1931.

Узунов, К., Г. Начев. Забравената война 1912–1913. София: Информационна агенция „Фокус“, 2012.

Унищожението на сръбската Тимошка дивизия при Криволак. Шумен: Издание ИВ. Лъсичков, 1913.

Фондове на ЦВА. – Велико Търново, 75–85, 344–351, 758–761.

Христов, А. Исторически прегледъ на войната на България срещу всички балкански държави – 1913 г. Във: Военна библиотека, 26. София. Печатница на Армейския военноиздателски фонд, 1946.

СЪДЪРЖАНИЕ

НИКОЙ И НИЩО НЕ БИВА ДА БЪДАТ ЗАБРАВЕНИ!	3
--	---

ВТОРИТЕ ПЕХОТНИ ПОЛКОВЕ

Тринадесети пехотен Рилски полк.....	9
Четиринадесети пехотен Македонски полк.....	24
Петнадесети пехотен Ломски полк.....	32
Шестнадесети пехотен Ловчански полк.....	44
Седемнадесети пехотен Доростолски полк	52
Осемнадесети пехотен Етърски полк.....	60
Деветнадесети пехотен Шуменски полк	69
Двадесети пехотен Добруджански полк	80
Двадесет и първи пехотен Средногорски полк	86
Двадесет и втори пехотен Тракийски полк	96
Двадесет и трети пехотен Шипченски полк	106
Двадесет и четвърти пехотен Черноморски полк.....	120

„РЕЗЕРВНИТЕ“ ПЕХОТНИ ПОЛКОВЕ

Двадесет и пети пехотен Драгомански полк.....	133
Двадесет и шести пехотен Пернишки полк.....	142
Двадесет и седми пехотен Чепински полк.....	150
Двадесет и осми пехотен Стремски полк.....	159
Двадесет и девети пехотен Ямболски полк.....	172
Тридесети пехотен Шейновски полк.....	183
Тридесет и първи пехотен Варненски (Силистренски) полк.....	193
Тридесет и втори пехотен Загорски полк.....	204
Тридесет и трети пехотен Свищовски полк	214
Тридесет и четвърти пехотен Троянски полк	223
Тридесет и пети пехотен Врачански полк.....	235
Тридесет и шести пехотен Козлодуйски полк	245

БИБЛИОГРАФИЯ.....	254
-------------------	-----

КИРИЛ ЦВЕТКОВ И КОЛЕКТИВ

АЛМАНАХ НА СУХОПЪТНИТЕ ВОЙСКИ НА БЪЛГАРИЯ
БЪЛГАРСКА ПЕХОТА

Книга втора

Българска, първо издание

Редактор Георги Рачев

формат 60x90/8

Печатни коли 32,25

ISBN 978-954-509-566-5

Печат „Военно издателство“ ЕООД